

Laura Nykänen

**”SE ON SEMMONEN KIVIREKI, JOTA JOUTUU VETÄÄN
PERÄSSÄÄN. HALUS TAI EI.”**

Lapsuuden kokemuksia vanhempien alkoholiongelmien varjossa

Pro gradu -tutkielma
Syyslukukausi 2007
Kasvatustieteen laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Nykänen, Laura. ”SE ON SEMMONEN KIVIREKI, JOTA JOUTUU VETÄÄN PERÄSSÄÄN. HALUS TAI EI.” Lapsuuden kokemuksia vanhempien alkoholiongelmien varjossa. Kasvatustieteen Pro Gradu – tutkielma. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos, 2007. 99 sivua. Julkaisematon.

Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella niiden henkilöiden lapsuuden kokemuksia, jotka ovat eläneet alkoholiongelmiaisten vanhempien kanssa.

Tutkimuksen aineisto kerättiin kesän 2007 aikana teemahaastatteluita käyttäen. Tutkimukseen osallistui mukaan kymmenen henkilöä. Heistä 9 oli naisia ja 1 mies. Aineiston analysointivaiheessa tutkimuksesta kuitenkin jouduttiin jättämään tämä yhden mieshenkilön haastattelukertomus ulkopuolelle. Lopullisissa tuloksissa käsiteltiin siis 9 naisen haastattelukertomuksia. Aineisto analyysimenetelmänä käytettiin teemoittelua. Tutkimuksessa erotettiin kolme pääteemaa tutkimuskysymysten mukaan. Näitä teemoja olivat lapsuuden kokemukset alkoholiongelmiaisten vanhempien kanssa, selviytyminen lapsuudessa sekä lapsuuden kokemusten vaikutuksia myöhempään elämään. Nämä kolme pääteemaa jakautuivat kukin omiksi alateemoikseen aineiston analyysin myötä. Ensimmäinen pääteema jakautui seuraaviin kuuteen alateemaan: kotiolojen levottomuus, turvattomuus, pelko ja jännitys kodin ilmapiirinä, läheisyyden ja lapsi-vanhempi suhteen puuttuminen, asioista puhumattomuus perheen sisällä, eristäytynyt perhe ja tuen puute sekä vaihtoehtoisten elämäntilanteiden puuttuminen. Toinen pääteema, selviytyminen lapsuudessa, jakautui puolestaan seuraaviin kolmeen alateemaan: pieni aikuinen – vastuun ottaminen selviytymisen keinona, elämää kulissien takana sekä tuen lähteet ja voimavarojen monet muodot. Viimeisin pääteema eroteltiin neljäksi alateemaksi: lapsuuden kokemusten varjossa: avun ja tuen hakeminen kokemusten käsittelyyn, suhtautuminen alkoholiin ja alkoholinkäytön tilanteisiin, arvojen erilaisuus suhteessa kasvuperheeseen sekä tunne-elämän ongelmallisuus ja muita vaikutuksia.

Tutkimuksen mukaan alkoholiongelmiaisten vanhempien lasten lapsuus on ollut rauhatonta, turvatonta, pelottavaa, jännittyneistä sekä ahdistavaa aikaa. Kotiolojen levottomuuteen liittyi tiiviisti myös väkivallan näkeminen sekä kokeminen. Tulosten perusteella lapsuudessa myös läheisyyden sekä lapsi-vanhempi suhteen puuttuminen oli selkeästi lapsuutta sävyttäviä tekijöitä. Tyypillistä lisäksi oli, että asioista vaiettiin eikä niitä lapsuudessa selitetty millään tavalla. Avoimuuden puute ja asioista puhumattomuus perheen sisällä olivat ominaisia tutkittavien lapsuudessa. Usein perheet olivat myös eristäytyneitä, omaa elämäänsä eläviä yksiköitä, eikä tukea tarjottu ulkopuolisten ihmisten, sukulaisten, naapureiden tai muiden ympäristön ihmisten taholta ollenkaan. Virallisten auttajien puuttuminen nousi myös esille. Tutkimustulosten perusteella voi myös todeta, että lapsuus alkoholiongelmiaisten vanhempien kanssa näyttäytyi heille normaaliuden näkökulmasta: vaihtoehtoisten mallien näkeminen ja kokeminen normaaleista elämisen tavoista oli olematonta. Selviytyminen lapsuudessa onnistui kaikesta huolimatta vastuun kantamisen ja ottamisen avulla, mutta myös joidenkin yksittäisten voimavarojen tai tuen lähteiden avulla. Yhdeksi selviytymiskeinoksi näyttäytyi myös kulissien ylläpitäminen ja vanhempien alkoholi-

ongelmien salaaminen. Näin perheen julkisivu pysyi ainakin tahrattomana. Lapsuuden kokemuksilla oli myös vaikutuksia aina aikuisuuteen saakka. Kaikilla tutkittavilla ilmeni myöhemmässä elämässä eriasteisia ongelmia tai haittoja. Haitat liittyivät tunne-elämään tai mielenterveyteen, joihin päädyttiin myös hakemaan apua. Myös muunlaiset vaikutukset kuten alkoholiongelmaisen miehen kanssa avioituminen tai seurusteleminen nousi esille.

Tutkimuksen pohjalta ei voida tehdä kovin pitkälle meneviä yleistyksiä tai johtopäätöksiä, sillä aineisto käsittää vain yhdeksän henkilön haastattelukertomukset. Kuitenkin tulokset vahvistavat melko pitkälle selvästi aiempaa tutkimustietoa, vaikkakaan kyseistä tutkimustietoa ei laajassa mittakaavassa vielä ole. Kuitenkin tämän tutkimuksen puitteissa voisi todeta, että tällaisilla lapsuuden kokemuksilla on ollut ilmeisen suuri vaikutus myöhempään elämäntilanteeseen.

Avainsanat: alkoholisti, alkoholiongelmainen, alkoholi- ja alkoholistiperhe, päihdeperhe.

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	2
1. JOHDANTO	6
2. ALKOHOLI- JA PÄIHDEPERHEIDEN YLEISYYS	9
2.1 Alkoholiongelmaisten vanhempien lapset - ”unohdetun dimension unohdetuin dimensio”	10
3. ALKOHOLISMI JA SIIHEN KIETOUTUNEIDEN KÄSITTEIDEN MONINAISUUS	13
3.1 Alkoholistin, alkoholiongelmaisen, alkoholi- ja alkoholiperheen sekä päihdeperheen käsitteistä.....	13
4. SELVIITYMISTEOREETTINEN NÄKÖKULMA	16
4.1 Selviytymisen keinoja ja käyttäytymisen malleja.....	20
5. LAPSUUDEN KOKEMUKSIA ALKOHOLIN VARJOSSA	25
5.1 Kokemusten vaikutuksia myöhempään elämäntietoon.....	31
5.2 Ihmisten elämäntietojen ja kehitysvaiheiden yhteydestä.....	33
5.2.1 Erik H. Erikson ja ihmisen kahdeksan kehitysvaihetta.....	34
6. TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	43
7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	44
7.1 Kohdejoukon esittely	44
7.2 Aineiston keruu	44
7.3 Aineiston analyysi.....	47
7.4 Tutkimuksen ja aineiston eettistä arviointia.....	48
8 TULOKSET	50
8. 1 Lapsuuden kokemukset alkoholiongelmaisen vanhempien kanssa	50
8.1.1 Kotiolojen levottomuus ja väkivallan uhka.....	50
8.1.2 Turvattomuus, pelko ja jännitys kodin ilmapiirinä	54
8.1.3 Läheisyyden ja lapsi-vanhempi suhteen puuttuminen	56
8.1.4 Asioista puhumattomuus perheen sisällä	60
8.1.5 Eristäytynyt perhe ja tuen puute.....	62

8.1.6 Vaihtoehtoisten elämänmallien puuttuminen.....	65
8.2 Selviytyminen lapsuudessa	66
8.2.1 Pieni aikuinen – vastuun kantaminen selviytymisen keinona.....	66
8.2.2 Elämää kulissien takana	69
8.2.3 Tuen lähteet ja voimavarojen monet muodot.....	71
8.3 Lapsuuden kokemusten vaikutuksia myöhempään elämään.....	74
8.3.1 Lapsuuden kokemusten varjossa: Avun ja tuen hakeminen kokemusten käsittelyyn.	76
8.3.2 Suhtautuminen alkoholiin ja alkoholinkäytön tilanteisiin.....	77
8.3.3 Arvojen erilaisuus suhteessa kasvuperheeseen	79
8.3.4 Tunne-elämän ongelmallisuus ja muita vaikutuksia.....	80
8.4 Yhteenvetoa tuloksista	82
9 POHDINTA	86
9.1 Tulosten tarkastelua	86
9.2 Tutkimuksen arviointia	90
9.4 Jatkotutkimusaiheiden ideointia.....	91
10. LÄHTEET.....	93
LIITTEET	97

1. JOHDANTO

Alkoholitutkimuksessa on pitkälti keskitytty päihteidenkäytön määrien selvittelyihin. Lisäksi huomio on kohdistunut pääpainoisesti alkoholiongelmaisiin miehiin sekä heidän puolisoihinsa (Holmila 2003, 81). Suomessa jopa sadat tuhannet ihmiset käyttävät päihteitä ongelmallisesti, joista suurin osa on alkoholin ongelmakäyttäjiä (Koski-Jännes & Hänninen 2004, 7). Edelleen suurimmat terveydelliset – ja sosiaaliset haitat aiheutuvat alkoholin sekä lääkkeiden väärinkäytöstä, etenkin sekakäytöstä (Terävä 2004, 52). Ongelmaa voisi luonnehtia laajamittaiseksi.

Entäpä kun mukaan lasketaan ne kaikki läheiset, joita päihdeongelmallisella henkilöllä voi olla? Koski-Jännes ja Hänninen (2004, 7, 16–17) toteavatkin, että tästä laajamittaisesta sosiaalisesta ongelmasta osana yhteiskuntaa saadaan kuva, mikäli kuvitellaan jokaisella päihteiden ongelmakäyttäjällä olevan vähintään yksi tai kaksi läheistä, joiden elämää päihteet vaikeuttavat eri tavoin. Huomiotta ovat siis lähes kokonaan jääneet alkoholiongelmisten vanhempien lapset. Alkoholi- ja päihdeperheissä elävien tai eläneiden lasten kokemusmaailman tutkiminen on ollut yllättävän vähäistä.

Yleisesti ottaen lapsuuden ja lapsen kokemusmaailman tutkiminen on marginaalissa lasta ”voimakkaampien” aikuisten näkökulmien tutkimuksen ollessa korostunutta (Alanen 1992, 1; Corsaro 1997, 7-8). Alanen (2001, 168–170) esittää syitä sille, miksi lapsuus on ollut marginaalisuuden ja näkymättömyyden piirissä. Ilmeisimpänä syynä voidaan pitää sitä, että tutkijat eivät ole huomanneet lasta tutkimuskohteena. Lisäksi aikuisikäiset tutkijat mieltävät lapset lähinnä riippuvaisiksi heitä vahvemmista tahoista eikä lasten omaa kokemustietoa ole tunnistettu tiedon lähteeksi. Nämä seikat ovat edesauttaneet lapsuuden marginalisointia. (Alanen 2001, 168–170) Lee (2001, 1) puolestaan huomauttaa, että lasten sulkemiseen ulos sosiaalisena ryhmänä voi vaikuttaa heidän alhainen kronologinen ikänsä: heidän mielipiteensä ja näkökulmansa on usein jätetty huomiotta, sillä heidän ikänsä on toiminut osoituksena siitä, ettei heitä ole syytä kuunnella.

Muun muassa lasinen lapsuus kyselytutkimus on kartoittanut vuosina 1994 ja 2004 päihdeperheiden esiintyvyyttä suomessa (Peltoniemi 2005, 2). Tutkimustulokset osoittavat karulla tavalla, että lähes joka kymmenes suomalainen on elänyt alkoholia tai muita päihteitä ongelmallisesti käyttäneissä kodeissa. Päihdeperheissä kasvaneiden lasten määrä

ei myöskään ollut muuttunut vuodesta 1994 vuoteen 2004. (Peltoniemi 2005, 3) Tutkimustulos osoittaa myös, että lapsuuden kokemukset eivät ainoastaan jää lapsuuteen, vaan ne monesti seuraavat aina aikuisuuteen saakka erilaisina vaikeuksina tai ongelmina (Peltoniemi 2005, 6). Peltoniemi (2005, 8) toteaaakin, että asian laajamittaisuutta ei vieläkään täysin ole ymmärretty. Hän vertaa päihdeperheiden yleisyyttä jopa kansanterveysongelmaan. (mts., 8) Alkoholiongelmaisten vanhempien lapset muodostavat laajan ja ajankohtaisen sekä vakavan ongelman, joka koskettaa läntisten hyvinvointivaltioiden alueilla suurta osaa väestöstä (Itäpuisto 2005, 12).

Tutkimustiedon vähäisyydestä juontuva ihmettely sekä aiheen tärkeys alkoholi-ongelmaisten lasten kokemuksista ja elämästä kiinnosti tarttumaan tähän osittain havaittuun, mutta julkisesti tunnustamattomaan ongelmaan. Aiheen voisi todeta myös olevan ajankohtainen siinä mielessä, että lasten jatkuvan pahoinvoinnin on todettu vain kasvaneen. Lasten pahoinvoinnin on todettu lisääntyneen Suomessa jo 1990-luvulla, johon osaltaan ovat vaikuttaneet vanhempien lisääntyneet päihdeongelmat. Vanhempien, lapsia häiritsevä, alkoholinkäyttö ei näytä siis olevan ilmiö, joka katoaisi agraariyhteiskunnan myötä. (Itäpuisto 2005, 12)

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella nyt jo aikuisten henkilöiden lapsuutta alkoholi-ongelmaisten vanhempien kanssa sekä siitä selviytymistä ja saada tätä kautta tietoa heidän lapsuuden kasvuperheestään ja – ympäristöstään sekä heidän läheisistään. Tavoitteena on nostaa esille myös lapsen omia selviytymiskeinoja ja selviytymiseen vaikuttaneita lähteitä. Lisäksi vastauksia haetaan siihen, kuinka tällaisen lapsuuden kokeneet näkevät lapsuuden aikaisen perheensä ja ympäristönsä sekä niissä syntyneiden kokemusten vaikuttaneen nykyisyyteen, esimerkiksi tunne-elämään, elämävalintoihin, omaan tilanteeseen, suhteeseen alkoholiin sekä omaan nykyiseen perheeseensä. Tutkimushenkilöistäni kaikki ovat siis nyt jo aikuisia, alkoholi-ongelmaisten vanhempien kanssa lapsuutensa viettäneitä. Heidän ikäjakaumansa on laaja, mukana on niin nuoria aikuisia kuin jo keski-iässäkin olevia. Osalla alkoholia ongelmallisesti on käyttänyt vain äiti tai isä, mutta mukana oli myös muutama, joilla alkoholia ongelmallisesti käyttivät molemmat vanhemmat.

Tutkimusaineisto muodostuu haastattelukertomuksista. Tutkittavien henkilöiden

lapsuuteen on sisältynyt eriasteisia ongelmia, vaikeuksia ja pelkoja, joita vanhempien alkoholiongelma aiheutti. Kuitenkin lapsuudessa selviytymiseen löytyi keinoja ja tuen lähteitä. Heidän myöhempää elämäänsä ovat leimanneet lapsuudesta juontuvat monenlaiset ongelmat kuten tunne-elämän vaikeudet tai mielenterveyteen liittyvät ongelmat, jotka ovat hankaloittaneet otetta elämään vielä aikuisuudessakin.

Olen päätenyt käyttämään tässä tutkimuksessa alkoholiongelmaisen käsitettä. Itäpuistonkin (2005, 16) mukaan on alkoholiongelmaisen käsite kenties vähiten latautunut verrattuna alkoholistin, alkoholiriippuvaisen ja juopon käsitteisiin, jotka korostavat juojakeskeistä otetta. Itäpuisto (2005, 15) toteaa, että muun muassa sellaiset termit kuin alkoholiongelmaisten vanhempien lapset tai läheiset, vanhempiensa alkoholiongelmistä kärsivät/kärsineet, lapsia häiritsevä alkoholinkäyttö tai vanhempien alkoholinkäytön ongelmalliseksi kokeminen tuovat subjektit sekä heidän toimintansa paremmin esille kuin käsitteen alkoholistiperhe käyttäminen.

2. ALKOHOLI- JA PÄIHDEPERHEIDEN YLEISYYS

Suomessa jopa sadat tuhannet ihmiset käyttävät päihteitä ongelmallisesti. Lääkkeiden ja huumeidenkäyttö on viime vuosikymmenien aikana kasvanut nopeaa vauhtia, mutta suurin osa heistä on kuitenkin alkoholin ongelmakäyttäjiä. (Koski-Jännes & Hänninen 2004, 7) Mustonen, Mäkelä, Metso ja Simpura (2001) toteavat, että muun muassa vuonna 1992 ja 2000 alkoholin riskikulutusrajan ylitti noin 5-6 prosenttia naisista sekä 23–24 prosenttia miehistä.

Vuosittain noin 65 000 henkeä käyttää päihdehuollon erityispalveluja, joista naisia on noin 30 prosenttia. 94 prosenttia koko joukosta käytti alkoholia, 23 prosenttia lääkkeitä, 9 prosenttia kannabista ja 7 prosenttia muita huumeita. Viime vuosikymmenen aikana luvut ovat olleet suhteellisen pysyviä, lukuun ottamatta naisten ja huumeenkäyttäjien osuuden kasvua. Edelleen suurimmat terveydelliset – ja sosiaaliset haitat aiheutuvat alkoholin sekä lääkkeiden väärinkäytöstä, etenkin sekakäytöstä. (Terävä 2004, 52)

Tästä laajamittaisesta sosiaalisesta ongelmasta osana yhteiskuntaa saadaan kuva myös siitä näkökulmasta, mikäli kuvitellaan jokaisella päihteiden ongelmakäyttäjällä olevan vähintään yksi tai kaksi läheistä, joiden elämää päihteet vaikeuttavat eri tavoin. Näyttäisi myös siltä, että useammin naisten kuin miesten perhepiiriin kuuluu henkilö, joka nähdään alkoholin ongelmakäyttäjäksi. Sitä vastoin miesten keskuudessa on enemmän miespuolisia ystäviä sekä työtovereita, joilla katsotaan olevan alkoholi-ongelma. Nämä sukupuolten väliset erot voidaan selittää useammalla tavalla. Ne voivat olla seurausta muun muassa miesten suuremmasta osuudesta alkoholin suurkuluttajina ja toisaalta naisten sekä miesten erilaisista tulkintatavoista siinä, millainen juominen nähdään ongelmalliseksi. Naiset saattavat herkemmin kokea läheisen alkoholinkäytön ongelmalliseksi etenkin silloin, jos he itse käyttävät alkoholia niukasti tai kohtuullisesti. (Koski-Jännes & Hänninen 2004, 7, 16–17)

Lasinen lapsuus- kyselytutkimus vuosina 1994 ja 2004 on selvittänyt päihdeperheiden esiintyvyyttä Suomessa. Jo vuonna 1994 havahduttiin kyselytutkimuksen tulosten nojalla huomaamaan, että päihdeperheiden esiintyvyys on huomattavan suuri: lapsuuden päihdeperheessä oli elänyt jopa kymmenesosa suomalaisista. (Peltoniemi 2005, 2) Vuonna

2004 tehdyn uuden Lasinen lapsuus- kyselytutkimuksen mukaan lähes joka kymmenes suomalainen on joutunut elämään lapsuuttaan vanhempien alkoholin ongelmakäytön varjossa eli jopa noin ”puoli miljoonaa suomalaista on ollut lapsena alttiina haitoille ja vahingoille, jotka johtuvat isän, äidin tai molempien runsaasta alkoholin tai muiden päihteiden käytöstä.” (Peltoniemi 2005, 3).

Peltoniemen (2005, 3) mukaan tutkimuksen muuttumaton perustulos kertoo sen, että päihdeperheissä kasvaneiden lasten määrä ei ole juurikaan muuttunut vuodesta 1994 (11 prosenttia) vuoteen 2004, jolloin prosenttiosuus päihdeperheissä kasvaneista lapsista oli 10 prosenttia. Vuonna 2004 vastaajista 81 prosenttia kertoi heidän lapsuudenkodissaan käytetyn liiallisesti päihteitä ja 9 prosenttia kertoi, että perheessä kyllä juotiin liikaa, mutta se ei aiheuttanut haittoja. Haittoja oli puolestaan kokenut koko joukosta joka kymmenes niin, että kaikista vastaajista haittoja oli ollut 4 prosentilla vain lapsena, 4 prosentilla niin aikuisena kuin lapsenakin ja 2 prosenttia oli hakenut apua vanhempien päihteidenkäytöstä johtuviin ongelmiin. (Peltoniemi 2005, 3)

2.1 Alkoholiongelmaisten vanhempien lapset - ”unohdetun dimension unohdetuin dimensio”

Peltoniemen (2005, 14) mukaan päihdeperhe onkin hyvin yleinen, mutta samalla aliarvioitu ongelma: päihdeperheet ovat nimittäin tuottaneet jopa tälläkin hetkellä yli sadantuhannen lapsen joukon, jotka saavat haittoja vanhempiensa päihteiden ongelmakäytöstä. Lisäksi 400 000 aikuisen joukko kantaa mukanaan samaa muistoa alkoholistiperheessä elämisestä sekä suuri osa heistä kantaa mukanaan myös sen aiheuttamia haittoja. Peltoniemi (2005, 8) toteaaakin, että asian laajamittaisuutta ei vielääkään täysin ole ymmärretty. Peltoniemen (mts., 14) mukaan kyseessä on kansanterveysongelma.

Jo Cork (1992, 34) on aiemmin klassikoksi muodostuneessa tutkimuksessaan todennut, että alkoholistiperheiden lapset ovat jääneet huomaamatta niin tutkimuksen saralla kuin hoitotyössäkin. He ovat ”unohdetun dimension unohdetuin dimensio” (Itäpuisto 2005, 13). On sinänsä erikoista, että tämänkaltaisen aiheesta on tehty niin vähänlaisesti tutkimusta, ottaen huomioon sen, että alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eläminen ei

ole mitenkään harvinaista tai marginaalinen ilmiö yhteiskunnassamme, se on tuttu monelle jopa arkipäivän keskusteluissakin. Siitä huolimatta lapsuudenkokemukset eivät ole nousseet merkittävästi esille keskusteluissa alkoholista tai varsinkaan alkoholitutkimuksessa. (Itäpuisto 2005, 11) Päihde- ja alkoholiperheiden tutkimuksellinen pääpaino on ollut muualla kuin lapsien kokemusmaailmassa, huomio on kiinnittynyt ennemminkin alkoholiongelmaisiin miehiin sekä heidän puolisoihinsa (Holmila 2003, 81).

Myös Maffli (2001, 79) huomauttaa, että alkoholin vaikutuksia juojan läheisiin ihmisiin ei ole huomioitu, vaikka suuri osa alkoholin ongelmakäyttäjistä kuitenkin elää partnerin kanssa tai heillä on läheisiä perhe-suhteita. Maffli (2001, 79) jatkaa, että arvioiden mukaan vähintään yksi henkilö kärsii seurauksista suoraan jokaista alkoholia väärinkäyttävää henkilöä kohden. Lisäksi Pernanen (2001, 57) huomauttaa, että pitkäaikaista juomista koskeneessa tutkimuksessa on havaittu jatkuvalla juomisella olleen vain negatiivisia seurauksia juojan sosiaaliseen ympäristöön: ystäviin, perheeseen, työkavereihin ja muihin juojan ympärillä oleviin ihmisiin.

Yleisesti ottaen lapsuus tutkimuskohteena on ollut marginaalissa eikä lapsia ole tutkittu empiirisessä sosiologiassa kuten muita sosiaalisia ryhmiä. Tutkimus on keskittynyt pääasiassa lapsia ”voimakkaampien” ja vallassa olevien aikuisten näkökulmien tutkimiseen (Alanen 1992, 1; Corsaro 1997, 7-8). Vasta viime aikoina se on noussut tutkijoiden tietoisuuteen ja lasten tasa-vertaisuus yhteiskunnallisina toimijoina on otettu huomioon (Alanen 2001, 262). Alasen (2001, 166–167) mukaan lasten ”koetut ja eletyt lapsuudet” ovat olleet muun muassa sosiologian piirissä syrjässä, aivan kuin lapset kuuluisivat jonnekin yhteiskunnan marginaaliin ja eläisivät ”muiden yhteiskunnallisesti tärkeämpien tahojen taustalla ja keskeisten taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen prosessien ulkopuolella”. Näin muodostunut lapsuuden sosiologia on parin viime vuosikymmen aikana tapahtunut yhteiskuntatieteiden puitteissa kehittynyt ”projekti”, jossa lapset ja lapsuus siirretään sosiologisen keskustelun alaisuuteen ja näin pois marginaalista kohti keskustaa. (Alanen 2001, 162)

Alanen (2001, 168–170) esittää syitä sille, miksi lapsuus on ollut marginaalisuuden ja näkymättömyyden piirissä. Ilmeisimpänä syynä voidaan pitää sitä, että tutkijat eivät ole huomanneet lasta tutkimuskohteena. Lisäksi aikuisikäiset tutkijat mieltävät lapset helposti riippuvaisiksi heitä vahvemmissa tahoista. Myöskään lasten omaa kokemustietoa ei ole tunnistettu tiedon lähteeksi. Nämä seikat ovat edesauttaneet lapsuuden marginalisointia.

(mts., 168–170) Lasten sulkemiseen ulos sosiaalisena ryhmänä voi vaikuttaa myös heidän alhainen kronologinen ikänsä: heidän mielipiteensä ja näkökulmansa on usein jätetty huomiotta, sillä heidän ikänsä on toiminut mittarina siitä, ettei heitä ole syytä kuunnella (Lee 2001, 1). Lee (2001, 5) toteaa, että lasta ei nähdäkään ”varsinaisena ihmisenä” vaan vasta ”tulevana ihmisenä”.

Alkoholiongelmaiset vanhemmat ja heidän lapsensa muodostavat kuitenkin laajan ja ajankohtaisen sekä vakavan ongelman, joka koskettaa läntisten hyvinvointivaltioiden alueilla suurta osaa väestöstä. Lasten pahoinvoinnin on todettu jopa lisääntyneen Suomessa 1990-luvulla, johon osaltaan ovat vaikuttaneet vanhempien lisääntyneet päihdeongelmat. Vanhempien, lapsia häiritsevä, alkoholinkäyttö ei näytä siis olevan ilmiö, joka katoaisi agrariiyhteiskunnan myötä. (Itäpuisto 2005, 12) Esimerkiksi viimeisimpien tietojen mukaan lastensuojelulliset toimenpiteet ovat entisestään lisääntyneet, vuodesta 2004 vuoteen 2005 muun muassa huostaan otettujen lasten määrä on kasvanut 430 lapsella. Huostassa olevien kokonaismäärän vuotuinen kasvuvauhti viime vuosien aikana on noussut 1-6 prosentilla. Kaiken kaikkiaan vuonna 2005 on kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten sekä nuorten määrä noussut 2-5 prosentin vauhtia viime vuosina. (Stakes 2005)

Lisäksi Bardy, Salmi ja Heino (2003, 91) toteavat, että ”lasten sijoitusten taustalla on useimmiten lasten hoidon laiminlyönti ja vanhempien kyvyttömyys kohdata lapsen tarpeita ja vastata niihin. Tätä kyvyttömyyttä tuottaa ja ylläpitää pääasiassa vanhempien ristiriidat, päihteiden käyttö ja mielenterveysongelmat.” Monessa tapauksessa lasten toisaalle sijoittamisen syynä siis korostuvat yhtenä tekijänä vanhempien päihdeongelmat. Myös Järventie ja Sauli (2001, 8) toteavat naisten, yhtäläillä äitien, päihteidenkäytön lisääntyneen sekä vanhempien päihdeongelmien olevan keskeinen syy lastensuojelun tarpeille, etenkin lasten huostaanotoille.

Kaikesta huolimatta eri tavoin päihdeongelmaisen läheisten asemaan ja tilanteeseen on alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota eli edistysaskeleitakin on jo otettu. Päihdeongelman seuraukset ovat useimmiten raskaita juuri heidän läheisilleen, ja sen vaikutukset tuntuvat ja näkyvät monesti vielä aikuisiässäkin. (Koski-Jännes & Hänninen 2004, 7)

3. ALKOHOLISMI JA SIIHEN KIETOUTUNEIDEN KÄSITTEIDEN MONINAISUUS

Muun muassa Itäpuisto (2005, 14) on todennut, että sellaisia käsitteitä on olemassa niukasti, joilla voitaisiin kuvata alkoholin aiheuttamia sosiaalisia haittoja sekä erityisesti voitaisiin kuvata alkoholiongelmaisten vanhempien lasten asemaa. Lisäksi Itäpuiston (mts., 14) mukaan monien nykyisten käytettävien käsitteiden tietty latautuneisuus ei juuri suosi alkoholiongelmaisten läheisten omaa näkökulmaa ja niiden esille tulemistä. Tässä tutkimuksessa perehdytään kuitenkin sellaisiin oleellisiin käsitteisiin kuin alkoholisti, alkoholiongelmainen, alkoholiperhe ja alkoholistiperhe sekä päihdeperhe.

3.1 Alkoholistin, alkoholiongelmaisen, alkoholi- ja alkoholistiperheen sekä päihdeperheen käsitteistä

Puhuttaessa alkoholistiperheestä, on sen keskeisenä huolen kohteena perhe, ei niinkään lapsi. Se perustuu siis oletukselle, jossa perhe on keskeisellä sijalla. Tämä on näkynyt muun muassa tarkastelutavassa, josta käsin alkoholiongelmaisten vanhempien lapsia on tarkasteltu, mutta yhtälailla myös ei-tieteellisessä ja tieteellisessä kirjoittelussa. Tähän käsitteeseen sisältyy kuitenkin joitakin ongelmia. Muun muassa perheen yksilöllisten jäsenten näkemysten esiinnousu on hankalaa. ”Alkoholistiperhe-ajattelulle asettaa haasteen myös se, että se piilottaa ja patologisoi lapsen toimintaa korostamalla perheen yhtenäisyyttä ja perheenjäsenten systeemisesti määräytyviä rooleja.” Lisäksi alkoholistiperhe-käsitteen käyttö on leimaavaa sekä stereotyyppistä. (Itäpuisto 2005, 14)

Alkoholistiperhe nimensä mukaisesti liittyy yhteen tiiviisti käsitteen alkoholisti kanssa. Myös käsitteeseen alkoholisti liittyy monia implisiittisiä uskomuksia, minkä vuoksi Itäpuisto (2005, 15) puhuukin enemmän alkoholiongelmaisesta kuin alkoholistista. Arjen kielenkäytössä käsite alkoholisti kuvastaa jotakin normaalin vastakohtaa eli yksilön

patologista juomista. Kuitenkaan aina alkoholistisen ja normaalin juomisen erottaminen ei ole kovin selkeää, ainakaan tieteellisestä näkökulmasta. Rajat alkoholin ongelmakäytön määrittämiseen saattavat olla niin historiallisesti, kulttuurisesti kuin eri ihmistenkin välillä melko liukuvia. Toisin sanoen alkoholinkäytön poikkeava määrittely on riippuvaista useammasta tekijästä. Eräs tähän käsitteeseen liittyvä ongelma on myös alkoholismiin perinteisesti liitetty sairausolettamus. Etenkin raittiusliikkeellä on ollut merkittävä osuus alkoholismiin liikkakäytön määrittelyssä tahdon sairaudeksi. Samaten Yhdysvalloissa perustettu AA-liike otti omakseen alkoholismiin kytkeytyvän sairauskäsitteen. Alkoholismi ja siihen kietoutuva sairauden määrittely ovatkin osa yhteiskunnallisen määrittelykamppailun kenttää, jossa eri eturyhmät haluavat olla osallisena. (Itäpuisto 2005, 15)

Esimerkiksi Hellsten (2001, 45–46) ehdottaa alkoholismiin luokittelua juuri sairaudeksi, jolloin alkoholisti käsitteenä kertoisi jotakin ihmisen sen hetkisestä tilasta eikä niinkään ihmisestä itsestään. Myös Suomessa Al-Anonin ja AA:n piirissä alkoholismi mielletään ja määritellään sairaudeksi, jota ei voida parantaa, mutta kylläkin pysäyttää (Al – Anon keskuspalvelu ry 2006, 7). Alkoholismiin liittyvää sairausmääritelmää kritisoivat käyttävät sitä vastoin joko alkoholiriippuvuuden, addiktion tai päihdeongelmankin käsitteitä. (Itäpuisto 2005, 15)

Peltoniemi (1997, 6) puolestaan käyttää käsitettä alkoholiperhe, ”joka laajentaa näkökulman muihin koteihin, joissa alkoholia käytetään lasten kehitystä haittaavalla tavalla”. Tätä käsitettä Peltoniemi (mts., 6) ehdottaa alkoholistiperheen käsitteen tilalle, koska usein kodissa olevista alkoholiongelmista nousee mieleen päällimmäisenä ”sosiaalisesti moniongelmainen alkoholistiperhe”. Tällä käsitteellä Peltoniemi painottaa etenkin sitä, ettei kaikki lapsia häiritsevä juominen ole aina alkoholistista juomista (Itäpuisto 2005, 14). Itäpuiston (mts., 14) mukaan tämäkin käsite ei kuitenkaan poista sitä ongelmaa, että perhe nähdään siltikin yhtenäisenä yksikkönä. Lapsia tai muita alkoholiongelmaisten läheisiä, joita alkoholinkäyttö häiritsee, on varsin hankalaa tutkia nostamatta esille yksilöiden omia näkemyksiä. (Itäpuisto 2005, 14) Itäpuisto (2005, 15) toteaa, että alkoholistiperheen käsitteelle on koetettu löytää muita vaihtoehtoisia käsitteitä muun muassa systeemiteoriaa kritisoivien toimesta. Esimerkiksi Orford (1998, 128) puhuu käsitteestä close family member (the CFM) eli alkoholiongelmaisen läheisestä sekä käsitteestä person with a drinking problem (PDP) eli alkoholiongelmaisesta.

Oksanen (2006, 9) puolestaan toteaa, että muun muassa alkoholiperheen ja päihdeperheen käsitteitä on usein pidetty synonyymeina. Päihdeperhe voidaan silti käsittää laajemmin, sillä se voidaan liittää muidenkin päihteiden (esimerkiksi huumausaineet) kuin vain alkoholin ongelmakäyttöön. Oksanen (mts., 9) näkee alkoholiperheen kuitenkin osaksi päihdeperhettä.

Itäpuiston (2005, 16) mukaan on alkoholiongelmaisen käsite kenties vähiten latautunut verrattuna alkoholistin, alkoholiriippuvaisen ja juopon käsitteisiin, jotka korostavat juojakeskeistä otetta. Itäpuisto (2005, 15) toteaa, että muun muassa sellaiset termit kuin alkoholiongelmisten vanhempien lapset tai läheiset, vanhempiensa alkoholiongelmista kärsivät/kärsineet, lapsia häiritsevä alkoholinkäyttö tai vanhempien alkoholinkäytön ongelmalliseksi kokeminen tuovat subjektit sekä heidän toimintansa paremmin esille kuin käsitteen alkoholistiperhe käyttäminen. Näin ollen on tässäkin tutkimuksessa päädytty käyttämään enemmän alkoholiongelmisten vanhempien lapset – termiä kuin alkoholi- tai alkoholistiperheen käsitteitä, sillä tutkimuksessa halutaan nostaa esiin yksilöiden omia näkemyksiä sekä heidän toimintaansa ja kokemuksia. Mikäli lähdekirjallisuudessa on kuitenkin käytetty päihdeperheen, alkoholiperheen tai alkoholistiperheen käsitteitä, olen säilyttänyt ne alkupeperäisessä olemuksessaan.

4. SELVIYTYMISTEOREETTINEN NÄKÖKULMA

Orfordin (1998, 128) mukaan selviytymisnäkökulman taustalla piilee muutamia pääoletuksia. Ensimmäisenä taustaoletuksena on, että yhden henkilön alkoholiongelma on stressaava tekijä sekä alkoholiongelmaiselle itselleen, mutta myös hänen läheisilleen. Alkoholiongelmien kaikkine siihen liittyvine piirteineen ovat hyvin vahingollisia läheisille ihmissuhteille ja niiden kanssa eläminen voikin olla hyvin epämiellyttävää. Toiseksi, alkoholiongelmaisen läheiset tulevat ikään kuin ”viattomina” mukaan tämänkaltaisen kokemuksen maailmaan, he ovat pääasiallisesti valmistautumattomia selviämään elämisestä alkoholiongelmaisen kanssa ja siihen sisältyvistä lukuisista stressitekijöistä. Kolmas ja keskeisin oletus on, että alkoholiongelmaisten läheiset tulevat kohtaamaan siten laajoja sekä hankalia elämäntehtäviä, jotka pitävät sisällään niin mielessä tapahtuvia kamppailuja kuin monenlaisia ongelmia sen ymmärtämisessä, miksi perheellä menee huonosti ja mitä sille voisi tehdä. (mts., 128)

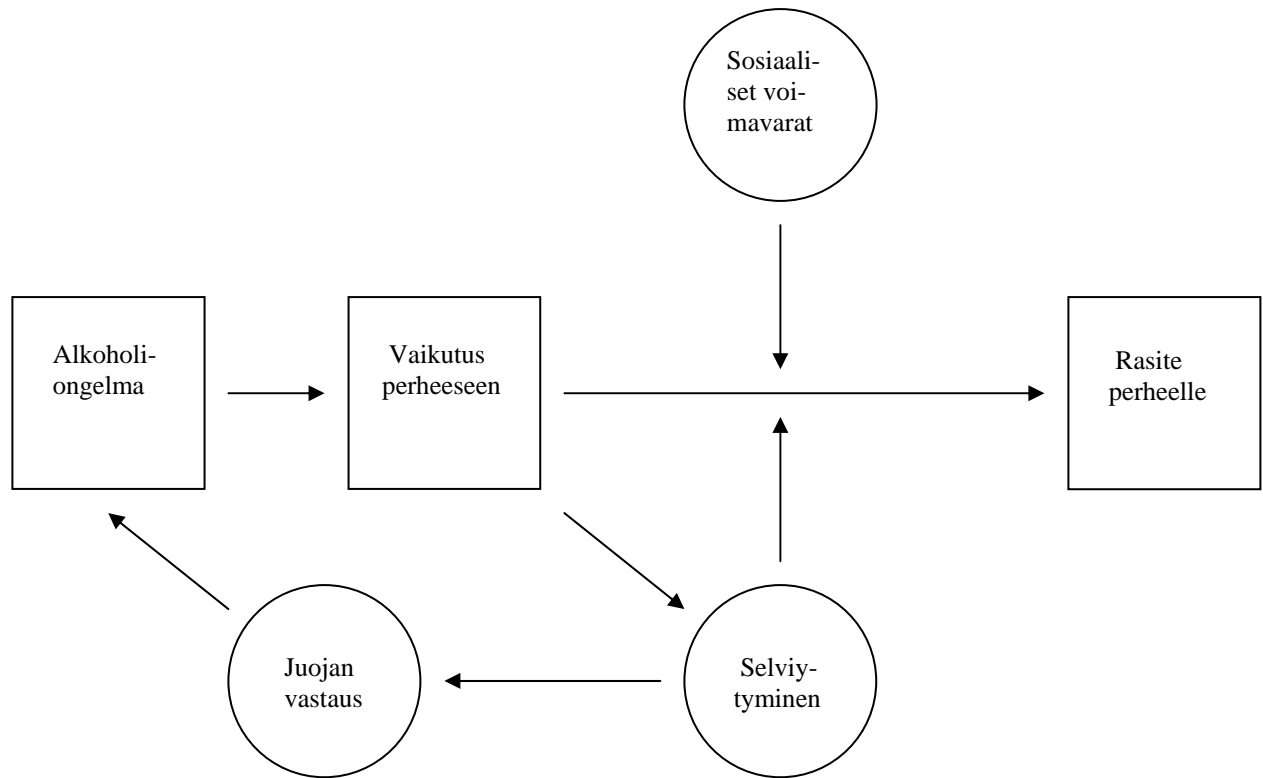
Orford (1998, 129) toteaa, että jatko-oletuksena on pidetty sitä, että alkoholiongelmaisten läheiset voivat saada apua ja tukea muilta perheenjäseniltä, sukulaisilta, ystävilta, naapureilta, ammattilaisilta ja oma-apuryhmän jäseniltä. Oleellisinta tässä tuen saamisessa onkin sellainen tukeminen, joka auttaa muun muassa ylläpitämään alkoholiongelmaisten läheisten selviytymisen keinoja. Selviytymisnäkökulman kannalta tärkeää onkin se, että tukea antava henkilö ymmärtää ne oleelliset stressitekijät ja ongelmat joita alkoholiongelmaisen läheinen joutuu kohtaamaan ja kokemaan sekä ymmärtää vaikeuden selviytymiskeinojen löytämisessä. Tukea antavan henkilön tulisi myös arvostaa sitä ristiriitaisuutta, jota alkoholiongelmaisen läheinen kokee suhteessa alkoholiongelmaiseen, eikä hän näin ollen ”asetu kenenkään puolelle”. Alkoholiongelmaisen läheisen valintoja tukeminen on yhtäläillä tärkeää. (Orford mts., 129)

Alkoholiongelmaisen läheisen tavat ymmärtää ja vastata ongelmiin viittaakin käsitteeseen selviytyminen (coping). Se sisältää niin tunteet kuin erilaiset strategiat, joita yritetään kerran tai useammin ja jotka hylätään nopeasti sekä erilaiset filosofiset asenteet ja valitut kannanotot. Käsitteenä selviytyminen sisältää myös selkeästi määritetyt strategiat sekä tavat ymmärtää ja vastata tilanteeseen, jotka henkilö kokee tehokkaiksi. Osa selviytymisen tavoista koetaan tehokkaammiksi ja toimivammiksi kuin toiset keinot, jotka

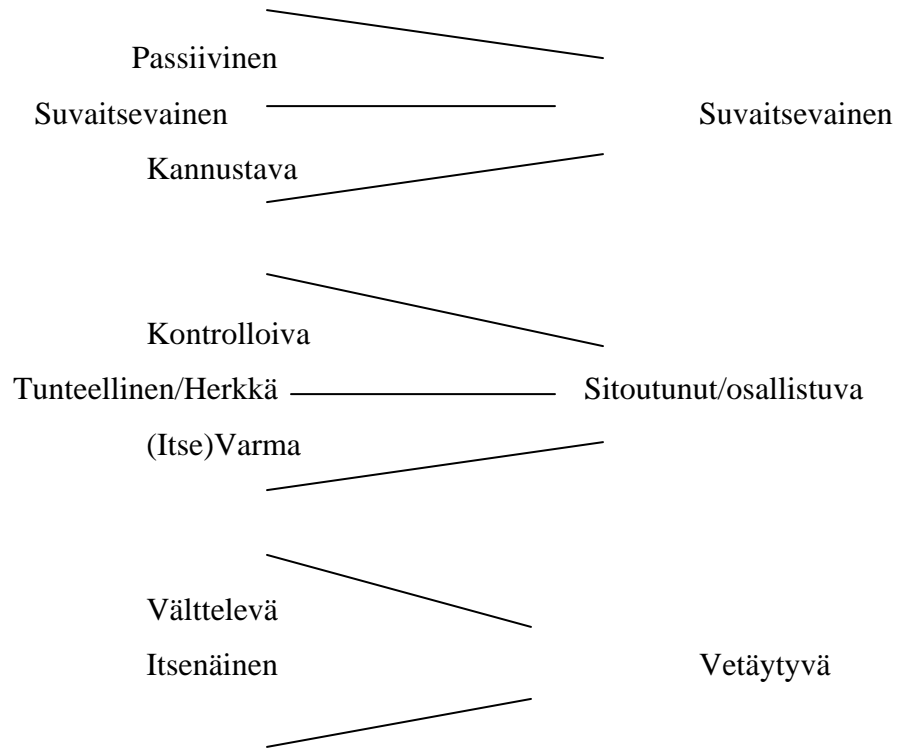
joko vaikuttavat alkoholiongelmaisten läheisten omaan hyvinvointiin ja terveyteen tai alkoholiongelmaisen juomiseen tai yhtäläillä molempiin. (Orford 1998, 129)

Selviytymisnäkökulman mukaan alkoholiongelma ei palvele kenenkään etuja perheessä ja se nähdäänkin pikemmin katastrofina kuin oireena jostakin muusta perheen perustavanlaatuisesta ongelmasta, mikä puolestaan edustaa perinteistä systeemiteoreettista oletusta. Selviytymisnäkökulman mukaisesti vakava alkoholiongelma on riski sekä alkoholiongelmaisen että alkoholiongelmaisen läheisen terveydelle ja onnellisuudelle. Sitä vastoin systeemiteoreettinen näkökulman tuntuu syyttävän juuri alkoholiongelmaisten läheisiä henkilöitä ehdottamalla, että he ovat osa ongelmaa. Selviytymisnäkökulmassa riskinä taas on se, että se näyttäisi syyttävän vain itse henkilöä, jolla on alkoholiongelma. Kuitenkaan se ei aseta syyllisyyttä alkoholiongelmaisen harteille vaan ennemminkin itse alkoholin juomiseen. Juojaa ei tulisi syyttää hänen ongelmallisesta juomisestaan. Siinä missä alkoholiongelmaisten läheiset eivät ole vapaaehtoisesti etsiytyneet elämään alkoholiongelmista koituvien stressitekijöiden kanssa, eivät myöskään itse alkoholiongelmaiset ole vapaaehtoisesti etsiytyneet omiin juomisongelmiinsa. Molemmat osapuolet voidaankin nähdä ei-toivottujen riskien ja vaarojen uhreina. (Orford 1998, 130–131)

Orford (1998, 130) on myös eritellyt selviytymismalliin liittyviä keskeisiä elementtejä (ks. kuvio 1). Selviytymismallin keskeisimmät tekijät muodostuvat kuudesta toisiinsa kietoutuvasta elementistä. Orford (1998, 131) on lisäksi eritellyt vielä lähemmin toisistaan selviytymisen kolme yleistä ja kahdeksan erityistä tapaa (ks. kuvio 2). Nämä selviytymisen kahdeksan erityistä tapaa kuvastavat tarkemmin niitä piirteitä, jotka sisältyvät kolmeen yleisempään tapaan selviytyä.

KUVIO 1. Selvitymismallin keskeisimmät elementit (Orford 1998, 130)

KUVIO 2. Selviytymisen kolme yleistä ja kahdeksan erityistä tapaa
(Orford 1998, 131)

4.1 Selviytymisen keinoja ja käyttäytymisen malleja

Alkoholiperheiden lapsille on ominaista oman käyttäytymisen alinomainen tarkkailu sekä sisäisien ristiriitojen kehittyminen. Heille kehittyy taipumus ajatella, että myös heissä on jotakin vikaa sen vuoksi, että perheessäkään ei kaikki ole aivan kunnossa. Lapset saattavatkin havaita, että heidät pakotetaan valitsemaan jommankumman aikuisen puoli tai että heidät on hylätty. Molemmat näistä seikoista voivat johtaa siihen, että lapsi vetäytyy. Se, että lapselle muodostuu tarve olla erillään vanhempien keskinäisistä riidoista saattaa heijastua luottamuksen puuttumisena yleensäkin aikuisiin ihmisiin. Sosiaalinen eristäytyminen on koko alkoholiperheelle ominainen käyttäytymisstrategia. (Peltoniemi 1995, 6)

Alkoholiperheessä molempien vanhempien roolien epäjohtonmukaisuuden vuoksi lasten on yleensä suunniteltava ja mukautettava oma käyttäytymisensä siten, että ne menevät heidän vanhempiansa tekojen mukaan. Näin ollen he joutuvat kieltämään itseltään niitä monia elämäntapoja, jotka ovat ominaisia juuri lapsuudelle. Tämän vuoksi alkoholiperheiden lapsille muodostuukin herkästi erilaisia tavallisuudesta poikkeavia rooleja: aikuismaisesti käyttäytyvä esikoinen on ikään kuin perheen sankari tai hyperaikuinen, syntipukki sitä vastoin nähdään perheen ristiriitojen ja turhaumien kohteena, kadotettu lapsi puolestaan omaa epävarman identiteetin ja perheen nuorimmainen on yleensä maskotin roolissa, jota voidaan ylisuojella aina epäitsenäiseksi asti perheessä olevilta ongelmilta. (Peltoniemi 1995, 7; Ackerman 1991, 48–49) Lapset tietoisesti koettavat olla ”keikuttamatta venettä” rajaamalla omia tunteitaan ja käyttäytymistään (Ackerman 1991, 48). Myös Deutsch (1982, 56–57) on jo aiemmin tunnistanut edellä mainitut erilaiset roolit, joihin alkoholistien lapset helposti joutuvat, ja jotka jatkuvat usein vielä aikuisuudessakin.

Lisäksi Taitto (2002, 66–67) on tarkemmin kuvaillut niitä käyttäytymisen tapoja, jotka sisältyvät edellä mainittuihin rooleihin. Taitto (2002, 65) näkee nämä roolit myös lasten tapoina selviytyä ja hän toteaa, että lapset toimivat eri tavoin näissä selviytymisrooleissaan. Taitto (mts., 66–67) nimeää hyperaikuisen vastuunkantajaksi ja kuvailee häntä pieneksi aikuiseksi, joka myös kantaa vastuuta toisten puolesta. Vastuunkantaja on huolehtiva ja uhrautuva sekä koettaa miellyttää aikuisia. Myös tosikkomaisuus ja vakavuus, määräälevyys sekä liiallinen kiltteys ovat ominaisia perheen hyperaikuiselle. Syntipukki puolestaan on impulsiivinen ja hän usein uhmaa aikuisia. Ominaista on myös pahan

tekeminen sekä tappeleminen, valehtelu ja varastaminen. Syntipukin roolin omaksunut lapsi käyttää usein myös itse jo varhain päihteitä. Unohdettu tai kadotettu lapsi on syrjäänvetäytyvä ja eristäytyy muista. Hänen on vaikea solmia ystävyysuhteita ja hän usein kokee olevansa yksinäinen. Unohdettu lapsi pakenee omaan sisäiseen mielikuvitusmaailmaansa ja keskittyy mieluummin omiin tekemisiinsä. Masennus voi myös olla ominaista unohdetulle lapselle. Maskotti taas on lapsenomaisen ja hakeutuu huomion keskipisteeksi. Maskotti on usein sovittelijana toisten riidoissa eikä haluaisi rähinöitä. Maskotille yksin oleminen tuntuu olevan vaikeaa ja yliaktiivisuus saattaa kuvastaa hänen toimintaansa. (mts., 66–67)

Ackerman (1991, 20, 21, 22, 23) on puolestaan jaotellut koko perheen reaktiot päihdeongelmaa kohtaan neljään vaiheeseen: reaktiiviseen, aktiiviseen, vaihtoehto- ja yhdistymisvaiheeseen, joista tässä keskitytään pääasiassa reaktiiviseen vaiheeseen. Näistä reaktiivinen vaihe sisältää puolestaan seuraavat kolme käyttäytymispiirrettä. Kieltäminen, jolloin perheenjäsenet parhaansa mukaan kieltävät tunnistavansa perheessä olevaa aalko-alkoholiongelmaa. Lisäksi nämä perheen sisäiset kieltämisreaktiot voidaan vielä jakaa systeemiseen kieltämiseen, suojeluun/altistumiseen ja ensisijaisen asiakkaan filosofiaan. Systeeminen kieltäminen viittaa siihen, että koko systeemi eli perhe kieltää sen, että ongelma on olemassa. Kieltäminen perhesysteemissä tuleekin yleensä esiin silloin, kun yhden perheenjäsenen päihdeongelmaa eivät muut halua tunnustaa tai jos sen koetaan heijastelevan jollakin tasolla myös heitä itseään. Suojelu sitä vastoin tarkoittaa sitä menettelyn tapaa, jossa ongelma voidaan verhota ja jossa tilanteesta ei puhuta. Altistuminen taas merkitsee sekä ongelman tunnistamista, siitä keskustelua ja ongelmasta aiheutuvien haittojen korjaamista että itse ongelman konkreettisen olemassaolon kokemista. Viimeisin kieltämisen muoto, ensisijaisen asiakkaan filosofia, koskee sitä seikkaa, että niin kauan kuin itse päihdeongelmainen henkilö koetaan kiireellisimmän avunsaajan ja hoidon kohteena, kielletään muiden perheenjäsenten oikeus ja tarve hoitoon. (mts., 20, 21, 22, 23)

Reaktiiviseen vaiheeseen sisältyy myös alkoholiperheen selviytymisstrategioiden etsiminen, jossa selviytymisstrategiat ovatkin usein kotilääkitystä. Muut perheenjäsenet koettavat yhtäaikaaisesti piilottaa ongelman olemassaolon ulkopuolisilta sekä selviytyä itse tilanteesta. Selviytymisstrategiat voidaankin jaotella verbaalisiin – ja käyttäytymisstrate-

gioihin, sosiaaliseen, fyysiseen sekä emotionaaliseen eristäytymiseen. Näistä verbaliset selviytymisstrategiat pitävät sisällään keskusteluyritykset päihdeongelmaisen henkilön ongelmista, mutta apua voi lisäksi saada muiden perheenjäsenten välillä käytävistä keskusteluista. Monesti alkoholiperheissä ei kuitenkaan kukaan ole halukas puhumaan päihdeongelmista. Käyttäytymisstrategiat puolestaan muodostavat selviytymisstrategioiden toisen tyypin ja ne ovat niitä menettelytapoja, jotka muut perheenjäsenet omaksuvat joko tietoisesti tai tiedostamatta, jotta voisivat selviytyä päihdeongelmaisen kanssa elämisestä. Yleisimpiä käyttäytymisstrategioita ovat muun muassa “alkoholin piilottaminen, alkoholin ostamisesta kieltäytyminen, pullojen merkitseminen, päihdeongelmaisen tai muiden perheenjäsenten välttely, poissaolot kotoa ja pyrkimys olla omissa oloissaan.”

(Ackerman 1991, 24–25)

Selviytymisstrategioista sosiaalinen eristäytyminen on lähinnä eristäytymistä ja pois vetäytymistä sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja kanssakäymisestä muiden kanssa. Useimmat alkoholiperheet näkevät eristäytymisen ainoana vaihtoehtona ja ettei heillä ole muitakaan vaihtoehtoja. Sosiaalinen eristäytyminen voi tapahtua joko fyysisenä, konkreettisenä eristäytymisenä, jolloin perhe vetäytyy erilleen muista ihmisistä ja kontakteista heidän kanssaan tai emotionaalisesti, jolloin perheessä vähenevät myönteiset emotionaaliset suhteet ja niitä kompensoi kielteisten tunteiden lisääntyminen. Kielteisiä tunteita nousee esille sitä voimakkaammin (jännitys, ahdistus, epätoivo ja voimattomuus ovat tyypillisiä kielteisiä tunteita) mitä kauemmin päihdeongelma on perheessä jatkunut ja mitä kauemmin perhe on ollut eristäytyneenä. (Ackerman 1991, 28- 29)

Koski-Jännes ja Hänninen (2004, 106–107) esittävät, että muun muassa monien päihdeongelmaisten läheisten kertomusten perusteella on kuvattu, että päihdeongelmaisten läheisten vaikea tilanne aiheuttaa usein sen, että olemassa olevaan elämäntilanteeseen alistutaan ja sitä eletään “sammunein lyhdyin, päivä kerrallaan”. Kuitenkin monet kehittävät erilaisia selviytymiskeinoja, joita stressaava ja ongelmallinen elämäntilanne suorastaan vaatii. Yleensä ensimmäinen selviytymiskeino pyrkii toimintaan, joka tähtää itse ongelman poistamiseen: toimintaan, joka pyrkii päihteiden ongelmakäyttäjän toiminnan vähentämiseen tai lopettamiseen eli koetetaan vaikuttaa läheisen päihteidenkäyttöön. Toisena selviytymiskeinona voidaan pitää kulissien ylläpitoa. Ongelma salataan ja perheen julkisivu pysyy tahrattomana. Tällä koetetaan hallita päihteidenkäytön aiheuttamaa häpeän tunnetta,

joka eristää perheen kontakteista muiden kanssa ja sulkee perheen yksin ongelmansa kanssa oman kodin seinien sisälle. (mts., 106–107)

Monesti kun havaitaan, että päihdeidenkäyttö on alkanut tuottaa näkyvää kärsimystä käyttäjälle itselleen, saattaa se ohjata päihdeongelmaisen läheisen huolehtimaan käyttäjän asioista sekä lievittämään päihdeongelmaisen kokemia kärsimyksiä velvollisuudentunnosta, huolesta sekä myötätunnosta johtuen. Toisaalta täysin päinvastainenkin selviytymisen keinoon ajautuminen on mahdollista, mikäli päihdeongelmaisen läheinen havaitsee oman voimattomuutensa päihdeidenkäytön edessä. Päihdeongelmaisen lapsen muuttaminen kotoa pois tai väliaikainen asuminen muualla auttavat häntä ainakin osittain irrottautumaan ongelmasta. Myös sosiaalisen avun ja tuen etsiminen, ”eli luottamuksellinen keskustelu ongelmasta”, on usein yksi oleellisin selviytymisstrategia vaikeuksien keskellä. (Koski-Jännes & Hänninen 2004, 108) Lisäksi Koski-Jännes ja Hänninen (2004, 108) esittävät, että monet päihdeongelmaisten läheiset ovat korostaneet Al-Anon liikkeen selviytymismallia, joka korostaa henkistä irrottautumista päihdeongelmasta, jolloin koko perheen kietoutuminen ongelmaan pyritään estämään ja näin ollen päihdeongelma rajataan yksinomaan vain käyttäjän ongelmaksi.

Itäpuiston (2005, 90) mukaan ”alkoholistiperheajattelussa ollaan tuotettu ajatus kodin seinistä ikään kuin ongelmien rajana. Näin luodaan käsitys, että ongelmallinen alkoholistiperhe on muusta yhteisöstä erillinen saareke. Kodin ulkopuolella olevat ihmiset sen sijaan esitetään potentiaalisena turvana ja avun lähteen, jonka puoleen läheisten ja lasten on mahdollisuus kääntyä niin halutessaan.” Itäpuiston (2005, 90) tutkimuksen mukaan alkoholiongelma ei kuitenkaan rajoitu kodin seinien sisäpuolelle eikä näiden seinien ulkopuolella lasta ole vastassa tuen ja avuntarjoajia. Osa tutkittavista kertoi saaneensa ympäristön ihmisiltä tukea, mutta maininnat avun ja tuen saamisesta eivät näytelleet kovinkaan suurta roolia Itäpuiston (2005, 90) tutkimuksessa. Lisäksi Orford (1998, 143) on todennut, että ympäristöstä saatava tuki on käytännössä hankalaa saavuttaa.

Ackerman (1991, 47, 52, 53) puhuu muun muassa myös lapsista, jotka ovat ”omaamattomia” ja ”omaavia” ja heidän selviytymiskeinoistaan, millä hän viittaa siihen, että kykeneekö lapsi solmimaan kodin ulkopuolisia ihmissuhteita. ”Omaamattomat” lapset, joilla on vaikeuksia solmia ihmissuhteita irrottautuvat yleensä perheestään ja välttävät muodostamasta läheisiä suhteita muihinkaan ihmisiin. ”Omaavat” lapset puolestaan onnis-

tuvat paremmin solmimaan ihmissuhteita kodin ulkopuolella ja ottamaan harteilleen aikuisten velvollisuuksia, he voivat olla myös ikäänsä nähden hyvin kypsiä. (mts., 47, 52, 53)

Tärkeää on nimenomaan se, että ihmissuhteita ylipäätänsä muodostuu, eikä se, että ne muodostuisivat juuri perheen sisällä. Monien tutkimuksien mukaan ”omaamattomille” lapsille on ominaista häiriökäyttäytymisen, ahdistuksen ja masennuksen esiintyminen. Lisäksi ”omaamattomien” lasten perheen ulkopuolisille ihmissuhteille on ominaista pelko ja epävarmuus sekä luottamuksen puute toisiin ihmisiin, kun ”omaavat” lapset puolestaan nimenomaan hakeutuvat läheissuhteisiin perheen ulkopuolelle. (Ackerman 1991, 47, 52) Cork (1992, 38) on puolestaan todennut, että hänen tutkimuksessaan mukana olleilla alkoholistiperheiden lapsilla oli vaikeuksia solmia läheisiä ihmissuhteita, sillä heidän ihmissuhteitaan rajoittivat niin epävarmuus, pelko kuin luottamuksen puutekin.

Lapsi voi kuitenkin kyetä selviytymään huolimatta perheen päihdeongelmista. Lapsen selviytymiseen vaikuttavat muun muassa lapsen oma ikä ja kehitystaso juomisongelmien alkaessa sekä koko persoonallisuus, koko perheen lasten lukumäärä, lapsella olevat ulkopuoliset tukiverkostot tai se, ovatko molemmat vanhemmat päihdeongelmaisia vai ainoastaan toinen vanhemmista. Usein lapsi kuitenkin on tuen tarpeessa, vaikka perheen päihdeongelmista ei seuraisikaan ongelmia. (Taitto 2002, 18)

Baker ja Stephenson (1995, 694) huomauttavat, että stressin kokeminen on lähes varmaa, jos lapsuuden joutuu elämään alkoholistisessa kodissa. Bakerin ja Stephensonin (1995, 694) mukaan on säännöllisesti todettu, että alkoholistisessa perheessä elävillä lapsilla on havaittu moninaisia ongelmia, jos tuloksia verrataan kontrolliryhmiin: ” nämä ongelmat sisältävät suhteiden luomisen ja akateemiset vaikeudet, itsetunnon alhaisuuden suuremman määrän, lisääntyneen aggressiivisen käytöksen ja hankaluudet poliisin kanssa.” Kuitenkin Velleman ja Orford (1990, 298) toteavat, että vaikka lapsi altistuukin eläessään vanhempien alkoholinkäytön varjostamassa ympäristössä monenlaisille tekijöille, eivät kuitenkaan kaikki alkoholiongelmaisten lapset koe samassa laajuudessa stressiä lapsuudessaan. Velleman ja Orford (1990, 298) jatkavat, että monissa tapauksissa myös muilla sekä perheen ulkopuolisilla että perheen sisäisillä tekijöillä voi olla vaikutusta koetun stressin määrään: tietyt tekijät saattavat toimia jopa suodattavina tekijöinä tai puskurina sille stressille, jolle lapsi tällaisessa ympäristössä altistuu.

5. LAPSUUDEN KOKEMUKSIA ALKOHOLIN VARJOSSA

Peltoniemi (2000, 5) esittää, että toteutetun lasinen lapsuus - kyselytutkimuksen mukaan yleisimmät päihdeperheiden lapsuudesta muistetut haitat olivat perheriidat ja epäsopu. Vuonna 1994 joka toinen mainitsi kyseiset haitat ja vuonna 2004 sen mainitsi puolestaan jopa runsas kolmannes. Yleisesti koettiin myös turvattomuuden tunteen kasvamista, etenkin vuoden 2004 (42 %) aineistossa näkyi sen korostuminen. Yhtälailla vahvasti esiintyvät ahdistuneisuuden ja masentuneisuuden tunteet sekä pelko omia vanhempia kohtaan. (mts., 5) Peltoniemen (2000, 5) mukaan lapsuudessa koetut ongelmat voidaan jaotella seuraaviin ryhmiin: turvattomuus ja pelko, yleiset omaan itseen kohdistuvat negatiiviset tunteet, perheen ulkopuolella koetut haitat (esimerkiksi koulussa heikosti menestyminen) sekä päihdeiden käyttöön suoraan liittyvät haitat, jotka ovat yleensä harvinaisia lapsuudessa. Turvattomuuden, pelon ja yksinäisyyden ajanjaksot korostuvatkin voimakkaasti päihdeperheen keskellä elämisessä. (mts., 5)

Taittokin (2002, 19) on havainnut päihdeongelmaisten lapsilla olevan tiettyjä yhteisiä kokemuksia ja tunteita. Muun muassa häpeä ja syyllisyys saattavat johtua tilanteista, joissa lapsi kokee häpeää ja saattaa syyllistää myös itseään niiden vuoksi. Lisäksi päihdeidenkäyttö koetaan salaamaan eikä siitä puhuta: ”todellisuus kielletään tai selitetään aivan toiseksi kuin lapsi sen kokee”. Usein myös lapset joutuvat kokemaan turvattomuutta, sekä henkistä että fyysistä. Samaten nöyryytyksen, huonommuuden ja alemmuuden tunteet ovat tavallisia päihdeperheiden lapsilla. Vanhempien käyttäytymisen ja roolien epäjohtonmukaisuus ja yleinen jatkuvuuden puute on leimaavaa perheessä, jossa alkoholilla on keskeinen asema. Lapselle ei ole selvää mitä saa ja mitä ei saa tehdä. Yksi asia kielletään tänään, mutta sallitaankin huomenna. Samaten saattaa olla sääntöjä, jotka ovat olemassa, mutta niitä ei ole koskaan lausuttu ääneen. (Taitto 2002, 19–20)

Päihdeperheiden lapset kokevat jatkuvia pettymyksiä, kun lupauksia ei täytetäkään. Alituinen pettymysten kokeminen voi johtaa luottamisen puuttumiseen muihin ihmisiin. Lapsi ei myöskään saa kokea lapsuutta sellaisena, kuin sen kuuluisi olla, vaan hän joutuu aikuisen rooliin liian varhain ja ottamaan itselleen paljon vastuuta. Samaten päihdeperheessä yleensä kielletään tunteiden ilmaiseminen ja tunteminen. Tästä johtuen lapset

omaksuvat mallin, jonka avulla he kieltävät jopa itse omat tunteensa ja näin he eivät edes enää ole tietoisia omista tunteistaan. Päihdeperheen lapselle on ominaista, että hänellä saattaa olla vain vähän ihmissuhteita tai yhteyksiä muihin ihmisiin, jotka voisivat tukea häntä. Usein päihdeperheiden lapsilla on vaikeuksia ylipäätään solmia läheisiä ihmissuhteita sekä tuntea yhteenkuuluvuuden tunteita toisiin ihmisiin. Usein päihdeperheiden lapset saattavat myös joutua kiusauksen kohteiksi ja lapsi voi luulla olevansa ainoa, jolla on kotona päihteiden käytöstä aiheutuvia ongelmia. Lapsi saattaa näin ollen kokea olevansa kovin erilainen suhteessa muihin. (Taitto 2002, 20)

Taiton (2002, 21) mukaan lapselle saattaa kehittyä vanhempien tuen puuttuessa heikko itsetunto. Lapsen on hankalaa koettaa löytää omia voimavarojaan aikuisten tuen ja kannustuksen puuttuessa. Huono itsetunto voi olla myös seurausta siitä, että perheen odotukset sanelevat sen, mitä lapsi joutuu olemaan. Lapsi kokee myös jatkuvasti jännitteisyyttä ja varuillaan oloa, koska perheen riidat, uhkat ja eripurat aiheuttavat pelkoa. Pahinta yleensä kuitenkin on lapsen kokemat hylkäyksen ja torjumisen tunteet. Lapsi saattaa kokea, että häntä ei arvosteta niin paljon, jotta hänen tarpeitaan viitsittäisiin kuunnella. Lisäksi päihdeperheen vanhempien yleensä vääristyneet mallit eivät anna lapselle kokemuksia siitä, kuinka tavallisessa perheessä toimitaan. Esimerkiksi lapsi ei välttämättä tiedä, että usein vanhemmat ja lapset tekevät asioita yhdessä tai että vanhemmat ovat lapsia varten asettamassa rajoja heidän toiveilleen ja tukemassa heitä. Jopa tavalliseen arkipäivään kuuluvat asiat kuten ruoan laittaminen perheissä joka päivä, on lapselle vieras asia. (Taitto 2002, 21)

Hellsten (2001, 51–52) puolestaan kuvaa alkoholismia sairastavan perheen elämää “virtahepo olohuoneessa”- metaforalla. Virtahepoa ei voi kukaan olla huomaamatta, se on vahvasti läsnä ja perheen suurin osa voimavaroista sitoutuu siihen. Perhe kuitenkin pystyy sopeutumaan tilanteeseen, mutta se vaatii jokaisen persoonan ja keskinäisen vuorovaikutuksen uudelleenjärjestelyjä. Perheelle muodostuu kolme sääntöä, joista kiinnipitäminen on sen elinehto: “älä puhu, älä tunne, älä luota”. (mts., 51–52)

Puhumattomuuden avulla virtahevon olemassaoloa ei käsitellä ja sen annetaan olla rauhassa. Tähän sääntöön liittyy myös kulissien ylläpitäminen. Alkoholistiperheiden lasten onkin huomattu olevan lojaaleja vanhemmilleen, vaikka he olisivat kokeneet kovaa väärin kohtelua vanhempiensa taholta. (mts., 51–52) Myös Cork (1992, 37) on jo aiemmin havainnut, että ongelmallisimmissa alkoholiperheissä lapset pyrkivät salaamaan ongelmien

olemassaolon etenkin silloin, jos lapset näkevät heidän oman käytöksensä heijastuvan heidän vanhempien käyttäytymisestä.

Toinen sääntö, ”älä tunne”, antaa virtahevolle tilaa oman persoonan sisällä. Se nostattaa esiin muun muassa surun, pelon, vihan, yksinäisyyden ja hylätyksi tulemisen tunteita. Myös viimeisin sääntö, ”älä luota”, on tuhoisa vaikutuksiltaan: se eristää lapsen vanhemmistaan ja muusta perheestä, yhtäläillä koko ihmiskunnasta. Luottamuksen puutteella on myös vaikutusta siihen, kuinka hyvin lapsi osaa kohdata ja ilmaista tunteitaan. (Hellsten 2001, 52)

Hellsten (2001, 53) toteaaakin, että alkoholiperheen lapset ovat maailman yksinäisimpiä olentoja. Lapset eivät voi luottaa mihinkään, jos luottamus jo omiin vanhempiin on puutteellista (mts., 53). Alkoholiperheessä elävä lapsi sopeutuu myös virtahevon olemassaoloon, koska häneltä puuttuu vanhempien tarjoama vanhemmuus, jonka avulla hän voisi käsitellä virtahevon aiheuttamia tunteita (Hellsten 2001, 54 - 55).

Alkoholiperheiden lapset kokevat usein virtahevon aiheuttamaa pelkoa, vaikka sitä ei kukaan muu näe, koska sen olemassaolo ei ole mahdollista, virtahevon olemassaolon mahdottomuuden vuoksi. Toinen virtahevon aiheuttama tunne on suru, mikä on monille alkoholiperheiden lapsille yhteinen tuntemus. Alkoholiperheen lapsille suuret menetykset ovat arkipäivää: isän lupaama kalaretki ei toteudu, koska isä ei tullut ollenkaan kotiin tai äiti jätti tulematta tyttärensä koulun kevätjuhliin, koska hän yksinkertaisesti unohti. Usein sekä pelko että suru jäävät näille lapsille tiedostamattomiksi tunteiksi. (Hellsten 2001, 55) Molemmista tunteista tulee osa lapsen persoonaa, joita hän ei enää edes tiedosta. Esimerkiksi surusta on tullut hänelle ”normaali” olotila (Hellsten 2001, 56).

Hellstenin (2001, 58) mukaan tärkeimmät tarpeet eivät tyydyty alkoholiperheessä ja se koskee molempia, lapsia ja aikuisia. Virtaheperheen lapsi ei yleensä edes tiedä sellaisista turvallisuuden, läheisyyden, arvostuksen, huomion ja ymmärretyksi ja kuulluksi tulemisen tarpeista, jotka ovat muille normaaleja.

Ackerman (1991, 40–41) puolestaan on jo aiemmin todennut, että monet päihdeongelmaiset henkilöt eivät tiedosta aiheuttamiaan emotionaalisia riskejä, joille heidän lapsensa altistuvat. Olennaista on se, koskeeko päihdeongelma molempia vai vain toista vanhemmista. Lasten fyysiset ja emotionaaliset tarpeet jäävät helposti täyttämättä etenkin perheessä, jossa molemmat vanhemmat ovat päihdeongelmaisia. Molempien

vanhempien ollessa kyvyttömiä huolehtimaan asioista on lasten monesti välttämättä vastattava kodinhoidosta. Lapset saattavat joutua noutamaan vanhempiaan jopa juomistilanteista sekä asettautumaan aikuisen rooliin. (mts., 40–41) Hemánus (2003, 41) puolestaan nimeää alkoholiongelmaisten vanhempien lapset alkoholismin surullisimmiksi uhreiksi. Usein lasten rooli muuttuu perheissä, joissa on juomari. ”Rankinta on ehkä roolijaon kääntyminen ympäri: lapsesta tulee jommankumman tai kummankin vanhemman hoitaja.” Tästä lapsi maksaa usein kalliin hinnan: menetetyn lapsuuden. (mts., 41)

Monia alkoholiperheiden lapsia vaivaa myös Ackermanin (1991, 41) mukaan epävarmuus vanhempien rakkaudesta sekä tunne-elämän turvallisuuden puuttuminen. Vaikka vain toisella vanhemmista olisikin päihdeongelma, tuntevat monet lapset olevansa emotionaalisesti kaukana vanhemmistaan ja olevansa vanhempiansa hylkäämiä. Toisen vanhemman ollessa päihdeongelmainen, ei puoliso siltikään kykene yksin lieventämään juomisesta koituvia haittoja. (mts., 41) Ackerman (1991, 44) lisää, että vanhempien roolien epäjohdonmukaisuuden vuoksi päihteitä käyttämätön vanhempikaan ei pysty luomaan lapsille ongelmatonta kasvuympäristöä: lapset joutuvat omaksumaan epätavallisia rooleja ja suuren määrän vastuuta.

Maffli (2001,79) puolestaan huomauttaa, että haitat, joita aiheutuu alkoholiongelmaisten läheisille, vaihtelevat. Ne voivat olla joko vakavia ja peruuttamattomia tai sitten vain tilapäisiä. Maffli (2001, 80) jakaakin alkoholiongelmaisen läheisille aiheutuvat haitat kolmeen osaan: alkoholista johtuvan hyväksikäytön tai muun ei-hyväksyttävän käytöksen seuraukset välittömille läheisille voivat olla joskus hyvin traumatisoivia (seksuaalinen hyväksikäyttö, hoidollisen vastuun laiminlyönti tai fyysinen väkivalta), ekonomisiin ja sosiiaalisiin haittoihin (esimerkiksi rahojen käyttö alkoholiin, vaikeudet töissä) ja suhteellisiin haittoihin, joita on jo monimutkaisempaa arvioida.

Maffli (2001, 80) toteaa, että varsinkin lapset, jotka varttuvat alkoholiongelmaisen perheessä, ovat vaarassa fyysisen ja henkisen terveytensä puolesta. Monet alkoholisten lapset kärsivät muun muassa hyperaktiivisuudesta, emotionaalisista haitoista, käyttäytymisen ongelmista sekä heillä on suurempi riski myöhemmin ajautua käyttämään väärin alkoholia tai muita aineita. (mts., 80)

Monet alkoholiperheissä eläneet lapset ovat tiedostaneet hyvin alkoholin ongelmakäytön haitalliset vaikutukset ja saattavatkin päättää, etteivät tule itse koskaan käyttämään alkoholia. Mahdollisesti nämä asenteet saattavat kuitenkin muuttua myöhemmin, ja alkoholia käytetään keinona paeta todellisuutta kriisien aikana. (Ackerman 1991, 43) Kuitenkaan kaikki alkoholiperheissä elävät/eläneet lapset eivät koe haittoja tunne-elämässään (Ackerman 1991, 47). Itäpuisto (2005, 30) on lisäksi todennut, että uusimpien tutkimusten valossa on jouduttu pitäytymään siinä, että tulosten ristiriitaisuuden vuoksi on vaikeaa esittää johtopäätöksiä, joiden mukaan ”alkoholiongelmaisten lasten ja muiden välillä olisi joitakin merkittäviä eroja.”

Ackermanin (1991, 49) mukaan kuitenkin alkoholiperheen lapselle ominainen liian nopea kehitys voi johtaa moniin rooliristiriitoihin lapsen joutuessa ottamaan aikuisen roolin ja vastuun. He alinomaan tarkkailevat omaa käyttäytymistään, mikä usein johtaa sisäisten ristiriitojen, ahdistuksen ja vihan tunteiden kehittymiseen. Heille muodostuu myös oma sisäinen ristiriitansa suhteessa siihen, että he vihaavat heille läheisen ihmisen juomista, vaikka rakastavatkin häntä. (mts., 49) Juopuneen sekä fyysinen että moraalinen alennustila nostaa esille inhon ja vastenmielisyyden tunteita, vaikka läheiseen suhtaudutaan myös kiintymisellä ja rakkaudella, koska ”päihteitä käyttävä läheinen ei kuitenkaan lakkaa olemasta läheinen.” (Koski-Jännes & Hänninen 2004, 106). Lisäksi lapset kokevat vanhempiensa arvostuksen heitä kohtaan välittyvän vanhempien oman käyttäytymisen kautta. Lapset kokevat, että heissä itsessään on vikaa, koska koko perheenkin tilanne on vinoutunut. (Ackerman 1991, 49)

Ackerman (1991, 51) toteaa, että tutkimusten mukaan päihdeongelmainen äiti on nähty haitallisempaa lasten kannalta kuin juova isä. Cork (1992, 49) on myös huomannut, että lapset, joilla on alkoholista äiti, kokevat enemmän hyljätyn tunteiden kuin alkoholista isien lapset. Toinen tutkimuksissa esille noussut seikka on, että lapsille haitallisempaa ovat ennemminkin kodin ristiriidat kuin niihin liittyvä juominen. Suurimpana ongelmana lapsille ei siis olekaan päihdeongelmien hyväksyminen vaan vanhempien suhteen (laadun) ymmärtäminen. Lasten on vaikeaa ymmärtää vanhempien jatkuvaa riitelyä ja ristiriitoja, koska he eivät ymmärrä sitä suhteeksi, johon päihteet eri tavoin vaikeuttavat.

(Ackerman 1991, 51) Ackerman (1991, 52) jatkaa, että muun muassa lasten uni-häiriöt, toivottomuus ja vieraantuminen perheestä sekä itsestä ovat oireita lasten ongelmallisesta tunne-elämästä. Lapset kokevatkin olevansa ”pelinappuloita pelissä”, jota he eivät kykene ymmärtämään tai josta he eivät pääse pakenemaan (mts., 52).

Myös Itäpuiston (2005, 74) tutkimuksen mukaan muun muassa vanhempien humala sekä väkivaltaisuus koettiin alkoholiongelmiiin liitettävänä ongelmana: joka kolmas tutkimuksessa mukana olleista kertoi nähneensä ja kokeneensa fyysistä väkivaltaa. Väkivaltaa kuvailteiden määrä nousee kuitenkin Itäpuiston (2005, 74) aineistossa, jos väkivalta käsitetään myös sen laajemmassa muodossa eli henkisenä, seksuaalisena, sosiaalisena sekä taloudellisena väkivaltana. Etenkin henkisen väkivallan kokeminen nousee esille Itäpuiston (2005, 74) tutkimuksessa. Muun muassa Velleman ja Orford (1999, 222) ovat todenneet, että yleensä lapsia häiritseekin alkoholinkäyttöä enemmän vanhempien alituinen riitely.

Koski-Jännes ja Hänninen (2004, 104) esittävätkin, että päihteet vaikuttavat omaissuhteisiin ratkaisevasti. Etenkin omaissuhteiden ihannekuvat pirstoutuvat päihdeongelman olemassaolon takia. Esimerkiksi ihanteelliseksi vanhemmaksi kuvitellaan turvallisuutta tuova ja rakastava, lapsistaan huolehtiva aikuinen, kun päihdevanhempi on ”hämmäntävä, lapsen sosiaalista asemaa heikentävä sekä uhkaava tai suorastaan väkivaltainen aikuinen.” (mts., 104)

Vellemanin ja Orfordin (1990, 297) tutkimuksessa mainittiin alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eläneiden henkilöiden elämää sävyttäneen niin vanhempien mielialojen äkilliset vaihdokset, vanhempien epäluotettavuus kuin vanhempien taipumus suuttua tai epäonnistua ottamaan osaa perheen yhteiseen toimintaan. Lisäksi kielteisiin lapsuudenkokemuksiin lukeutui epävarmuuden ja huolen tunteet sekä tuntemukset siitä, että perheessä on jotakin vialla. Myös kokemukset vanhempien vastakkaisten mielipiteiden välissä olemisesta sekä tiettyjen roolien omaksuminen lapsuudessa lukeutuivat näihin negatiiviksi muistettuihin kokemuksiin. (mts., 297)

5.1 Kokemusten vaikutuksia myöhempään elämäntilanteeseen

Muun muassa Salli (2000) on käsitellyt traumaattisia kokemuksia ja niistä selviytymistä. Sallin (2000, 313–314) mukaan suurin osa traumaista saa alkunsa juuri lapsuudesta. Usein kyseessä on lapsen ja vanhempien suhteeseen olennaisesti liittyvät luottamuksen ja tarpeiden ”pahat loukkaukset” kuten erilaiset kokemukset, jotka tuottavat turvattomuutta, hylätyksi tulemisen tunteita, nöyryytystä sekä syyllisyyden tunteita ja jotka vaarantavat minän kehitystä sekä itsearvostusta. (mts., 313–314). Lapsella on ainoastaan vajavainen kyky käsitellä traumaattisia kokemuksia. Trauma ja siihen sisältyvät merkitykset ja tunnelataukset eivät myöskään ajan kuluessa muutu, vaan kuten pakaste, se säilyttää ”alkuperäisen tuoreutensa ja laatunsa” sekä pitkän säilymisajan. Psykkiset traumat voivatkin ”säilyttää tuoreutensa” koko ihmisen eliniän ajan. Ne voivat olla lisäksi tiedostamattomia, varsinkin niiden vaikutukset ovat melkein aina tiedostamattomia. Traumat vaikuttavat tekemiimme valintoihin ja ratkaisuihin sekä ihmissuhteisiin ja persoonallisuuteen, ja tämän kautta sillä on vaikutusta myös koko elämään ilman, että sitä tiedostetaan. (Salli 2000, 314) Alkoholiongelmiaisten vanhempien kanssa lapsuutensa eläneiden henkilöiden kokemuksia ja niiden vaikutuksia voisikin osaltaan verrata näihin Sallin (2000) esittämiin psyykkisten traumojen vaikutuksiin.

Suuri osa päihdeperheissä koetuista haitoista kulkeutuu mukana aikuisikään saakka. Aikuisuudessa on suhde päihteisiin luonnollisesti koettu ongelmallisempänä kuin lapsuudessa. Lasinen lapsuus – kyselytutkimuksessa sekä vuonna 1994 että vuonna 2004 yli puolet vastaajista mainitsi ongelmia suhteessa alkoholiin ja muihin päihteisiin. Lisäksi joka kolmas totesi suhtautumisen alkoholiin olevan paheksuvaa ja kielteistä, kun taas 10 prosenttia kertoi ahdistuvansa alkoholinkäyttö tilanteissa. 14 prosenttia puolestaan oli ajoittaisen päihteiden käyttönsä vuoksi huolestuneita. Muutoin aikuisiässä esiintyneet ongelmat koskivat omaa persoonaa sekä ihmissuhteita. Näistä yleisimpiä olivat esimerkiksi alhainen itsetunto, aggressiivisuus ja jännittyneisyys, luottamisen vaikeus toisiin ihmisiin, turvattomuuden ja voimattomuuden tunteet sekä ihmissuhteissa esiintyvät ongelmat. (Peltoniemi 2005, 6)

Peltoniemi (2005, 7) esittääkin, että kyselytutkimuksen tulokset paljastavat myös odotettavissa olevan yhteyden: perheissä, joissa alkoholia on käytetty liikaa, käyttävät myös näiden perheiden lapset itse enemmän alkoholia kuin lapset, joiden perheissä alkoholin käyttö on ollut kohtuullista. Peltoniemen (mts., 7) mukaan yleisesti ei ole vielääkään ymmärretty, kuinka paljon kodin päihteidenkäytöllä on vaikutusta lapsen tunne-elämään ja tulevaisuuteen, elämänvalintoihin sekä myöhäisempään päihteiden käyttöön lapsuudessa ja senkin jälkeen.

Velleman ja Orford (1990, 297–298) viittaavat Cottoniin (1979) ja Goodwiniin (1979), joiden mukaan alkoholiongelmiaisten vanhempien lapsilla on myöhemmin aikuisuudessa suurempi todennäköisyys kehittyä ongelmallisiksi alkoholinkäyttäjiksi kuin muulla väestöllä. Myös Baker ja Stephenson (1995, 694) toteavat, että monet lapsuudessa koetuista vaikeuksista siirtyvät mukana aikuisuuteen. Baker ja Stephenson (1995, 695) jatkavat, että tutkimusten mukaan ihmissuhteisiin ja niiden luomiseen liittyvät vaikeudet näkyvät myös aikuisuudessa, ja alkoholistien tyttäret puolestaan ovat alttiimpia useammin masentuneisuuteen kuin kontrolliryhmien henkilöt.

Myös Taitto (2002, 17) huomauttaa, että päihteiden käyttöön liittyvät ongelmat ovat usein taipuvaisia siirtymään sukupolvelta toiselle. Lapsi saa malleja alkoholinkäytöstä nähdessään vanhemman juovan itsensä usein humalaan. Lapsi on saattanut kokea esimerkiksi pelon, hylkäämisen ja turvattomuuden tunteita, ja nämä käsittelemättömät kokemukset voivatkin johtaa lapsen myöhempään päihteiden käyttöön. Biologisella perimällä tai alttiudella voi myös olla osuutensa asiaan. (mts., 17)

Muun muassa Deutsch (1947, 4) on jo aiemmin esittänyt, että alkoholistien lapset joutuvat kohtaamaan niin häpeän, pelon, syyllisyyden, vihan, epävarmuuden kuin hämmennyksen tunteita. Myös vaikeudet läpi elämän ovat tavallisia näillä lapsilla. Alkoholistien lapsilla on suurempi riski alkoholisoitua kuin muilla lapsilla ja emotionaaliset, psykologiset sekä fyysisen terveyden ongelmat ovat enemmän mahdollisia. Myös koulusuoriutumisen voi olla heikkoa ja heillä on usein vaikeuksia ihmissuhteissa ja niiden solmimisessa. (Deutsch 1947, 4-8) Lisäksi Maffli (2001, 81) esittää, että usein alkoholiongelmaiset vanhemmat kärsivät myös muista erilaisista haitoista ja ongelmista, mitkä puolestaan saattavat vaikuttaa lasten terveyteen ja mielen tilaan. Näiden lasten kasvuympäristö ei tarjoa mahdollisuutta lapsen tasapainoiseen kehitykseen ja se on usein kaottinen. Alkoholiongelmiaisten

henkilöiden lapset kärsivätkin usein emotionaalisista traumaista, joilla voi olla vaikutusta heidän mielensä tilaan. (Maffli 2001, 81–82)

Tiedostamattomien tunteiden läpitunkevuus vaikuttaa lapsen elämään ja niiden vaikutus jatkuu monesti aikuisuuteen saakka. Tästä johtuvaa tilaa muun muassa Hellsten (2001, 81) nimittää läheisriippuvuudeksi (co-dependency), jonka Hellsten (2001, 82) määrittelee seuraavasti: ”Läheisriippuvuus on sairaus tai sairaudenkaltainen tila, joka syntyy kun ihminen elää jonkin hyvin voimakkaan ilmiön läheisyydessä eikä kykene käsittelemään tätä ilmiötä persoonallisuudessaan vaan sopeutuu sen olemassaoloon”.

Käsite on peräisin Yhdysvalloista alkoholistien hoidon piiristä, jossa havaittiin, että on olemassa myös joukko ihmisiä alkoholistin ympärillä, jotka sairastuvat alkoholistin lisäksi. Uuden merkityksen käsite sai, kun tutkimuksen kohteeksi otettiin alkoholistiperheiden lapsia. Huomattiin, että lapset sopeutuvat samalla tavoin kuin aikuisetkin alkoholistiperheessä elämiseen, mutta se on varhaisten kehitysvaiheiden aikana vaarantavaa ja se vaikuttaa kehittyvän persoonan muodostumiseen. Löytyi siis uusi ihmisryhmä, jolla oli läheisriippuvuus-ilmiön kannalta ratkaiseva merkitys: ”aikuiset alkoholistien lapset”. (Hellsten 2001, 81–82)

5.2 Ihmisten elämäkokemusten ja kehitysvaiheiden yhteydestä

Persoonallisuusteoriat ovat olleet yksimielisiä siitä seikasta, että elämäkokemukset vaikuttavat suuresti ihmisen persoonallisuuteen. Useat teoreetikot, jotka ovat tutkineet ihmisen kehitystä ja persoonallisuutta ovat tavanneet jakaa elämäkokemukset toisistaan eri vaiheisiin, joille ovat ominaisia tietyt kriisit ja ristiriidat. On myös todettu, että eri vaiheet ovat perustana aina seuraavia vaiheita varten. (Ackerman 1991, 60)

Tässä tutkimuksessa nostetaan esille Erik H. Eriksonin kehitysvaiheteoriat. Sankarin ja Jyrkämän (2001, 33) mukaan Eriksonin teorian taustalla on käsitys siitä, että iän lisääntyessä tapahtuu joko ihmisessä itsessään tai ihmisen ulkopuolella jotakin sellaista, joka vie kohti elämäkriisejä ja käännekohtia. Ihmisen psykososiaalisella kehityksen vaatimalla muutoksella voi olla oma osuutensa asiassa, mutta on myös korostettu sitä, että elämäntapahtumatkin voivat vaikuttaa kriisien syntymiseen. Stressi ja kriisi voivat johtaa

elämänkulun muutokseen ja ne voivat syntyä sekä positiivisista että negatiivisista kokemuksista. (mts., 33)

Muun muassa Taitto (2002, 18) toteaa, että päihdeongelmaisen perheen lapsen myöhemmässä elämässä olevien ongelmien taustalla saattaa olla oman identiteetin epäselvyys, koska identiteetin normaali kehitys ei ollut mahdollista vanhemmuuden puuttuessa. Hän saattaa joutua käymään lävitse aikaisempia lapsuuden kokemuksia ja tunteitaan aikuisuuden aiheuttamien kriisien seurauksena etsiessään minuutta uudelleen. Vaikeutena päihdeongelmaiselle lapsella on siis turvallisen vanhemmuuden tai kiinteiden läheissuhteiden puuttuminen, jolloin aikuiseksi kasvaminen tulee olemaan vaikea prosessi lapselle. (mts., 18)

Useilla alkoholiperheiden lapsilla ovat peräkkäisten kehitysvaiheiden kriisit sekoittuneet aikaisempien vaiheiden selvittämättä jääneiden ongelmien kanssa. Niihin liittyvä oleellinen piirre on alkoholiperheessä elämisestä syntynyt jatkuva stressi. Näistä muodostuvat yhteisvaikutukset voivatkin vaarantaa suotuisan persoonallisuuden kehityksen. (Ackerman, 1991, 60) Ackerman (1991 60) esittää, että Eriksonin mielestä jokaiseen kehitysvaiheeseen kuuluu niille ominaiset ristiriidat, jotka tulisi ratkaista onnistuneesti. Ihmisen kyky käsitellä seuraavan kehitysvaiheen ongelmia on riippuvaista edellisen vaiheen ristiriidan ratkaisemisen onnistumisesta tai epäonnistumisesta. Ajan kuluessa lapselle muodostuu joko joukko positiivisia tai negatiivisia ongelmia. Lapsi kykenee onnistuneemmin toimimaan myöhemmissä aikuisiän rooleissaan, mikäli kokemukset ovat suurelta osin positiivisia. (mts., 60)

5.2.1 Erik H. Erikson ja ihmisen kahdeksan kehitysvaihetta

Erik H. Eriksonin ihmisen kehitysvaiheteoriat pitää sisällään muun muassa seuraavat kahdeksan kehitysvaihetta:

1. Luottamus versus perusepäluottamus

Se, että pieni lapsi kykenee päästämään äitinsä pois näkyvistä ilman liiallista ahdistuksen tunnetta, on pienen lapsen ensimmäinen sosiaalinen saavutus. Äidistä on tällöin muodostunut lapselle sekä sisäisen varmuuden tunne että ennustettavissa oleva ulkoinen tekijä. Alkeellinen minäidentiteetti pääsee kehittymään tämänkaltaisen kokemuksen johdonmukaisuuden, samuuden sekä jatkuvuuden vuoksi. Muodostuu luottamukseksi nimitetty tunne. Yleiseen luottamuksen tilaan kuuluu siis se, että lapsi luottaa ulkoisten huoltajien pysyvyyteen ja samuuteen sekä se, että hän on luottavainen suhteessa myös itseensä ja pitää itseään luotettavana. (Erikson 1982, 239–240)

Äidillisen hoivan tehtävänä on siis luoda vakaa perusta kestäville ratkaisuille, jotka ”koskevat pelkkään olemassaoloon kohdistuvan perusluottamuksen ja perusepäluottamuksen välistä perusristiriitaa.” Luottamuksen määrässä, jonka lapsi varhaisimmasta lapsuudenkokemuksestaan saa, on oleellisempaa kuitenkin äitisuhteen laatu, pelkästään ruoan tai rakkaudenosoitusten määrä yksinään ei riitä. Äitien ja lasten välille muodostuu luottamuksen tunne sellaisen hoivan välityksellä, joka heidän oman kulttuurinsa elämänmuodon luotettavissa olosuhteissa yhdistää herkän huolenpidon avulla lapsen yksilölliset tarpeet sekä vakaan tunteen henkilökohtaisesta luotettavuudesta. Näin muodostuu perusta lapsessa kasvavalle identiteetintunteelle, josta myöhemmin kehittyy tunne siitä, että on oma itsensä ja ”kaikki on kunnossa”, ja että lapsesta kasvaa sellainen, mitä muut hänestä odottavatkin tulevan. (Erikson 1982, 241–242)

Tässä tai sitä seuraavissa kehitysvaiheissa ei tämän vuoksi ole kovin monia turhaumia, joita kasvava lapsi ei kykenisi sietämään, jos turhaumasta seuraa aina se, että se johtaa kohti uudistuvaan ja lisääntyvään samuuden tunteeseen sekä jatkuvuuden kokemukseen, ja jos se vie kohti oman yksilöllisen elämän integroimista johonkin suurempaan ja mielekkääseen yhteyteen. Lapset tulevat neuroottisiksi niistä turhaumista, joissa ei ole laisinkaan yhteisöllisyyttä mieltä tai joista se on kadonnut, ei niinkään itse turhaumista. (Erikson 1982, 242)

Muun muassa Ackerman (1991, 61) on käyttänyt tätä Eriksonin (1982) kahdeksan vaiheen kehitysvaihetheoriaa nimenomaan päihdeongelmaisen ihmisen kehitysvaiheiden

kuvaamiseen. Ackerman (mts., 60) esittää, että Erikson näki juuri tässä ensimmäisessä vaiheessa syntyvän luottamuksen tunteen kaikkein tärkeimpänä onnistuneen persoonallisuuden osatekijänä, ja että jo niinkin varhain kuin syntymässä tämä luottamuksen muodostuminen alkaa kehittyä. Vauva onkin riippuvainen perustarpeidensa tyydyttämisestä, jolloin luottamuksen muodostuminen on tärkeää juuri vauvan ensimmäisen elinvuoden aikana. Mikäli äidillä on päihdeongelma, voi tarpeellisen hoivan puuttuminen vaikuttaa suuresti luottamuksen kehittymiseen. Lapsen ollessa imeväisiässä, saattavat lapsen tarpeet tulla laiminlyödyiksi, tarpeet huomioidaan vasta juuri viime hetkellä tai niistä huolehditaan vain ylimalkaisesti. Lapselle on näin ollen usein tarjolla hyvin vähänlaisesti emotionaalista tukea, johtuen vanhempien omasta emotionaalisesta väsymyksestä. (mts., 60)

Ackerman (1991, 60) jatkaa, että Eriksonin mukaan ilman perusluottamuksen syntyä myöhempien ikäkriisien käsittely vaikeutuu. Kuitenkin joissakin päihdeongelmissa perheissä päihdeongelman alkamisajankohta saattaa esiintyä vasta lapsen myöhemässä kehitysvaiheessa, joten kaikki alkoholiperheiden lapset eivät aina synny kotiin, jossa on päihdeongelmia. Näille lapsille onkin jo ennen sitä kehittynyt perusluottamuksen tunne, jolloin he osaavat myös käsitellä ja hallita vanhempien päihdeongelman alkamisen paremmin. (mts., 60)

2. Itsenäisyys versus häpeä ja epäily

Kiinnipitäminen voi olla tuhoavaa tai julmaa rajoittamista tai yhtälailla se voi olla myös yksi muoto huolenpidolle. Lapsen tarve erotella ja käsitellä kääntyykin häntä itseään vastaan, mikäli lapselle ei anneta oikein ohjattua sekä asteittaista kokemuksen mahdollisuutta vapaaseen valintaan itsemääräämisoikeudestaan tai jos jo ensimmäisen vaiheen aikana tapahtunut luottamuksen kehityksen puute on heikentänyt lasta. ”Sen sijaan, että valtaisi ilmiöitä koetellakseen ne määrätietoisesti toistamisen avulla, hänen oma toistamisensa alkaa ahdistaa häntä lakkaamatta.” Siksi ulkoisen valvonnan rohkaiseva ja luja tuki onkin tärkeää. Lapsen ympäristön rohkaistessa lasta itsenäisyyteen, on ympäristön yhtäaikaaisesti suojeltava lasta häpeän ja varhaisen epäilyksen kokemuksiin ehkäisemiseksi. (Erikson 1982, 242–243)

Häpeän tunne sekoittuu jo varhain ja helposti syyllisyyden tunteeseen. Häpeän edellytyksenä on, että yksilö on itsetietoinen, toisin sanoen yksilö on suojaton ja hänellä on tietoisuus siitä, että häntä katsotaan. Hyvin varhain häpeä ilmenee toimintana peittää kasvonsa, ”vajota suoraa päätä maan sisään”. Häpeään liitetään myös epäily, ”kun häpeä johtuu siitä, että tietää olevansa pystyssä ja suojattomana, niin kliininen huomiointini saa minut uskomaan, että epäily johtuu suurelta osalta tietoisuudesta, että yksilöllä on etuosa ja takaosa- ja varsinkin suunta ‘takana’.” Tämä muodostunut tunne perusepäilyksestä siitä, mitä on taakseen jättänyt, on pohjana myöhemmin ilmeneville kielellisille epäluuloisuuden muodoille. Aikuisiässä tällainen epäluuloisuus voikin ilmetä paranoidisina pelkoina. (Erikson 1982, 243–245)

Lapsen olisi siis hyväksyttävä muiden antama ohjaus, mutta samalla kasvettava myös itsenäiseksi. Vanhempien tehtävänä onkin tarjota kohtuulliseksi ja lujaksi katsottua ohjausta, jos lapsen itsenäistymishalu kehittyy liian pitkälle. Sitä vastoin taas liian rajoitettu lapsi ei kykene itsenäistymään, ja häpeän tunne voimistuu kasvun myötä. Vanhempi, joka pyrkii suojelemaan lasta kodin vaikealta elämätilanteelta tahtomattaan saattaa rajoittaa lapsen kehitystä ja kasvua. Vanhempien kontrolloidessa kaikkea, monesti rajoitusten asettamisen muodossa, ei lapsen itsehallinnan ja tahdonvoiman kehittyminen ole mahdollista. Riittämättömyyden ja häpeän tunteet voimistuvat, jos lapselle ei anneta mahdollisuutta kehittyä itsenäiseksi. (Ackerman 1991, 61–62)

3. Aloitteisuus versus syyllisyydentunne

Sosiaalisiin perusmodaaliitteihin lisääntyy lapsen liikkumisvaiheen ja lapsuuden genitaalivaiheen aikana aloitteisuus, mikä näyttäytyy aluksi aggressiivisen kaltaisena pyrkimyksenä menestyä, hyökätä ja valloittaa. Tämän vaiheen aikana vaarana voi olla se, että päämäärät ja teot, joita lapsi suunnittelee ja toteuttaa onnellisena lisääntyneestä liikkumis- ja ajattelukyvyn kehittymisestä, voivat aiheuttaa syyllisyydentunteita. (Erikson 1982, 245)

Lisäksi Ackerman (1991, 62) toteaa, että aloitteellisuuden ja syyllisyyden välinen ristiriita ilmenee 4-5 ikävuoden aikana, aikuisten suhtautuessa lapsen uteliaisuuden heräämiseen väärällä tavalla. Lapsille syntyy syyllisyydentunteita, jos aikuiset kieltävät tai

lopettavat leikit ja pelit komennoillaan sekä hyssyttelevät leikki-ikäisen lapsen esittämiä kysymyksiä tai jättävät ne jopa kokonaan huomiotta. Alkoholiperheissä kaikkea perheen toimintaa säätelee päihdeongelmaisen henkilön itsekeskeisyys, jolloin edellä mainitut rajoitukset lasten ja vanhempien suhteessa saattavat olla hyvin yleisiä. Erikson on katsonut, että lapsille on enemmän haittaa vanhempien epäjohtomukaisesta käyttäytymisestä kuin lievästä liikarajoittuvuudesta. Lapsen syyllisyydentunne voimistuu, jos hän ei pysty ennustamaan vanhempiensa reaktioita. Alkoholiperheille on tunnusomaista nimenomaan vanhempien käyttäytymisen epäjohtomukaisuus. Lapsen sopeutuessa tilanteeseen saattaa lapsesta tulla liiankin mukautuvainen, jolloin lapsen oman aloitteellisuuden kehitys taantuu. Tähän vaiheeseen on liitetty myös tarjolla olevien (vanhempien) roolimallien matkiminen ja – havainnointi. Päihdeongelmaisen vanhemman antamat mallit saattavat vääristää lapsen käsityksiä siitä, millainen on aikuisen rooli. (Ackerman 1991, 62–63)

4. Ahkeruus versus alemmuudentunne

Lapsesta, joka on psykologisesti jo alkeellinen vanhempi, täytyy ensin tulla yhteiskuntamme työntekijä sekä mahdollinen huoltaja, ennen kuin hänestä voi tulla biologinen vanhempi. Normaalisti kehittynyt lapsi hallitsee liikkumisen ja elinmoodin. Hän on havainnut lopullisesti sen, ettei ole mahdollista jäädä perheen ”siipien suojaan”, vaan on valmis opettelemaan tiettyjä taitoja ja tehtäviä. Lapselle kehittyy utteruuden tunne, jolloin hän sopeutuu ”välinemaailman epäorgaanisiin lakeihin”. Työtilanteisiin hän osallistuu antautuvasti ja innokkaasti, ja hänen minäänsä kietoutuu hänen omistamansa välineet ja taidot. (Erikson 1982, 247–248)

Vaarana tämän kehitysvaiheen aikana on mahdollinen riittämättömyyden ja alemmuudentunne. Lapsen minän rajat joutuvat kärsimään, jos hänen toivonsa hallita välineitä ja taitoja tai nousta samaan asemaan muiden samanlaisia välineitä käyttävien tovereiden joukossa, katoaa. Lapsen toivo samastua muihin saattaa hävitä. Lapsi kokee epätoivon tunteita omista kyvyistään ja fyysisestä rakenteestaan ja tuntee olevansa keskinkertainen. Monen lapsen kohdalla heidän kehityksensä lakkaa, mikäli kotielämästä ei ole saatu riittävää varustusta kouluelämää varten tai kun aikaisemmissa vaiheissa annettuja lupauksia ei onnistuta koulun taholta täyttämään ja tukemaan. (mts., 247–248)

Lapsella on tarve tuntea itsensä päteväksi koulun aloittaessaan, mikä ”vastaa hänen kasvavia kykyjään ottaa asioista selvää, osata ja suoriutua.” Erikson nimittääkin tätä tunnetta ahkeruudeksi. Mikäli pätemättömyyden ja alemmuuden tunteet pääsevät voimistumaan päällimmäisiksi tunteiksi ja nousevat utteruudentunteen ylitse, syntyy tässä kehitysvaiheessa kriisi. Tämän kehitysvaiheen kriisit ja ongelmat on liitetty yleensä kouluympäristöön, mutta lapsen alemmuudentunne saattaa kasvaa, jos vanhempien mielenkiinto on puutteellista. (Ackerman 1991, 63)

Tarpeettomuuden tunteet voivat alkoholiperheiden lapsilla siirtyä myös koulun kontekstiinkin. Kotiongelmiin helpottamiseksi lapsi koettaa useita käyttäytymismalleja, joiden hän toivoo osoittautuvan käyttökelpoisiksi. Huomatessaan niidenkin osoittautuvan toimimattomiksi, rupeaa lapsi epäilemään koulun tuottamaa tietoa epäpäteväksi ja käyttökelvottomaksi. Juomisen aiheuttaman syyllisyyden sekä stressin takia vanhemmat eivät välttämättä kykene olemaan lapselle tukena koulussa menestymiseen, vaikka pitäisivätkin koulutusta suuressa arvossa (Ackerman 1991, 63–64)

5. Identiteetti versus roolien hajaantuminen

Lapsuuden päättyessä ja nuoruuden alkaessa yksilö on saavuttanut seksuaalisen kypsyyden ja onnistuneen suhteen taitojen sekä välinemaailman kanssa. Kuitenkin nuoruus- ja murrosiän alkaessa kaikki aikaisempi ja luotettava samuus sekä jatkuvuus asetetaan kyseenalaisiksi. Nuoret joutuvat kamppailemaan uudestaan aikaisempien vuosien taistelujen kanssa, koettaessaan löytää uutta samuuden ja jatkuvuuden tunnetta. Minäidentiteetin muodossa tapahtuva eheytyminen on ”karttunut kokemus minän kyvystä integroida nämä (lapsuuden) samastamiset ja libidon vaihtelut, syntymässä saaduista lahjoista kehittyneet kyvyt sekä sosiaalisten roolien tarjoamat mahdollisuudet.” Minäidentiteetin tunteessa on siis kysymys kasvaneesta luottamuksesta siihen, että sisäinen samuus ja jatkuvuus ovat yhteneväisiä samuuden ja jatkuvuuden kanssa koskien yksilön merkitystä muille ihmisille. (Erikson 1982, 249)

Lapsen normaalista pyrkimyksestä rakentaa itselleen eheä identiteetti seuraa tämän kehitysvaiheen kriisi. Nuorta ei voida enää pitää lapsena, mutta ei myöskään aikuisena. Liiallinen samastuminen muun muassa kielteisiin käyttäytymismalleihin voi olla ongel-

mana tämän kehitysvaiheen aikana. Kielteiset ja kapinalliset tunteet muovaavat nuoren määrittelyä itsestään. Alkoholiperheen kaikki jäsenet näkevät itsensä usein poikkeavaksi, minkä vuoksi sellaiset tunteet ovatkin yleensä jo näissä perheissä esillä. Tämä puolestaan vaikeuttaa teini-ikäisen yksilöllisen identiteetin ja uskollisuuden kohteiden etsintää. Nuoren oma yksilöllinen identiteetti peittyy perheen identiteetin varjoon. Kriisit vaikeutuvat edelleen, mikäli nuori on edellisestä vaiheesta tuonut mukanaan kehittyneen alemmuudentunnon. Itseään toteuttavan ennustuksen uhka ei olekaan kaukana, jos nuori on aikaisemmin leimautunut epäonnistuneeksi tai saanut kokea olevansa ei-toivottu lapsi. (Ackerman 1991, 64)

6. Läheisyys versus eristyneisyys

Nuoren selviytyttyä omista identiteettitaisteluistaan, kykenevät heidän minänsä hallitsemaan vasta sen jälkeen kuudennen kehitysvaiheen, läheisyyden. Tässä vaiheessa kehon ja minän perusristiriitojen sekä elinmoodien hallitseminen on edellytyksenä sille, että nuori pystyy kohtaamaan tilanteita, joissa minän menettämisen pelko ilmenee. Tilanteissa, jotka edellyttävät itsensä antamista, unohtamista, esimerkiksi läheisissä ihmissuhteissa. Mikäli minän menettämisen pelko johtaa tällaisten tilanteiden välttelyyn, saattaa se aiheuttaa syvän eristymisen tunteen ja sen vuoksi syventymisen vain omaan itseän. (Erikson 1982, 250–251)

Ackerman (1991, 64) tarkentaa, että tämä kehitysvaihe koskee nuoren aikuisen kykyä muodostaa läheisiä ihmissuhteita. Alkoholiperheiden lasten elämässä kyky solmia näitä ihmissuhteita saattaa olla tärkein yksittäinen tekijä. Eristäytyneisyyden tunto voimistuu, jos läheisiä suhteita ei voida saavuttaa. Nuoret saattavatkin teeskennellä olevansa normaaleja ja puolestaan tukahduttavat omat sisäiset tunteensa. Nuoren tukahduttaessa tunteensa, nuori ei enää välttämättä kykene kasvamaan osaksi yhteiskunnan jäsenyyttä. Emotionaalisesta köyhydestä kärsivät alkoholiperheiden lapset havaitsevat sosiaalisen eristäytyneisyytensä. Heidän mahdollisuutensa kehittää niitä elämäntaitoja, joita tarvitaan toimintakykyiseksi aikuiseksi kasvamisen tiellä, ovat olemattomat. Seuraava kehitysvaihe vaikeutuu silloin entisestään. (Ackerman 1991, 64–65)

7. Generatiivisuus versus lamaautuminen

Toinen perusristiriita joka sisältyy läheisyyteen ja sen vastakohtaan eristäytymiseen, on generatiivisuus versus lamaautuminen. Generatiivisuus viittaa haluun huolehtia seuraavasta sukupolvesta. Jos tätä ”elämän rikastumista” ei saavuteta, ihminen lamaantuu, taantuu valheellisen läheisyyden tarpeeseen, jolle on ominaista keskinäisen inhon tunteet ja yksilöllisen lamaautumisen tunne sekä henkilöiden välisten suhteiden tunneköyhyys. (Erikson 1982, 253)

Ackerman (1991, 65) toteaa, että vaikka alkoholiongelmaisen henkilön jälkeläinen muuttaisikin pois kotoa, eivät perheen alkoholiongelmien vaikutukset katoa pois. Opittuja käyttäytymismuotoja saatetaan kantaa pitkin aikuisikää. Ackerman (mts., 65), tarkentaa, että Erikson näkee normaalilla ja kypsällä aikuisella olevan vahvan identiteetin ja että hän on kyvykäs solmimaan läheisiä ihmissuhteita. Tämän lisäksi aikuisen tulisi voida välittää myönteisiä ominaisuuksia tuleville sukupolville. Kuitenkin joidenkin lasten vanhemmilla on tarjota vain niukasti positiivisia ominaisuuksia. Todennäköistä siis on, että alkoholi-perheessä koetut haitat siirtyvät sosiaalisesti seuraavalle sukupolvelle, elleivät vanhemmat kykene ratkaisemaan ongelmiaan ja pääsemään niiden ylitse. Uuden aikuisen psykologinen köyhyys ja lamaautuneisuus ovat seurausta siitä, että selviytyminen alkoholiperheessä on kuluttanut loppuun kaikki lapsen voimavarat, jolloin hän ei kykene myöhemässä elämässään huolenpitoon, eikä hänellä ole mitään annettavaa. (Ackerman 1991, 65)

8. Minän integraatio, eheys versus epätoivo

”Vain se, joka on tavalla tai toisella pitänyt huolta asioista ja ihmisistä sekä mukautunut voittoihin ja tappioihin, jotka tulevat siitä, että on pakosta toisten olentojen alkuunpanija ja asioiden ja ajatusten synnyttäjä, vain se saattaa vähitellen kasvattaa näiden seitsemän vaiheen hedelmän.” Tunne minän eheydestä on minän voimistunut varmuus siitä, että se on halukas saavuttamaan elämäntarkoituksen ja järjestyksen siinä. Yksilö hyväksyy ainoan eletyn elämänsä siten, että sen oli tarkoitus olla, ja jolle ei ollut muita vaihtoehtoja. (Erikson 1982, 254)

Sitä vastoin minän eheyden puuttuessa voimistuu kuolemanpelon tunne, jolloin elettyä elämää ei kyetä hyväksymään elämän perustotuudeksi. Epätoivon tunne viittaa siihen, että aika on aivan liian lyhyt siihen, että voisi yrittää aloittaa uuden elämän ja muodostaa eheyden toista kautta. Kaikki mainitut minälle kuuluvat ominaisuudet olisi jokaisen yksilön kyettävä kehittämään ainakin riittävässä määrin, jotta kypsäksi aikuiseksi kasvaminen olisi mahdollista. Kuitenkin erityisen integraation muodon kehittäminen vaatii näiden perusristiriitojen yhdistelmien hyväksikäyttämistä. (Erikson 1982, 254–255) Erikson (1982, 255) selventää vielä aikuisen integraation ja lapsen luottamuksen välillä olevaa suhdetta toteamalla, että mikäli vanhemmat ovat saavuttaneet tarpeeksi suuren minän eheyden ja integraation tunteen, jolloin kuolemanpelko ei pääse nousemaan päällimmäiseksi tunteeksi, eivät terveetkään lapset pelkää elämää.

Ackerman myös (1991, 66) selvittää Eriksonin kehittämää viimeistä kehitysvaihetta seuraavasti. Viimeisessä kehitysvaiheessa, vanhuusiässä, on mahdollista muodostaa eheä ja myönteinen elämäkäsitys eletystä elämästä. Oma elämä hyväksytään syyttelemättä muita epäonnistumisista menneisyydessä tai nykyisyydessä. Viimeisen kehitysvaiheen saavuttaminen on kuitenkin mahdotonta, jos ihminen ei ole onnistuneesti kasvanut aikaisempien elämänvaiheiden kuluessa. Ihmisen on vaikea hyväksyä elämänsä sellaisenaan ilman näkemystä integraatiosta. Epäkypä riippuvaisuus ympäristöstä on pysyvää, ja ihminen kuvailee sen sanomalla: ” en ole koskaan voinut tehdä sitä mitä halusin” tai ”jos voisin aloittaa alusta, kaikki olisi toisin.” (Ackerman 1991, 66)

6. TUTKIMUSKYSYMYKSET

Edellä kuvattujen teoreettisten lähtökohtien valossa näyttäisi siltä, että alkoholiongelmaisten vanhempien lapset on lähes unohdettu ryhmä tutkimuksen saralla. Vanhempien alkoholi-ongelmat altistavat lapset erilaisille emotionaalisille haitoille tai muille haitallisille seuraamuksille ja ne voivat vaikuttaa suurimmillaan lapsen koko kehitykseen. Aiempi tutkimustieto myös osoittaa, että aivan varmaa ei ole, kuinka paljon tällainen lapsuus vaikuttaa myöhempään elämään. Kuitenkin näiden lapsuuden kokemusten on huomattu kulkeutuneen aina aikuisuuteen saakka. Teoreettisten lähtökohtien ja aiemman tutkimustiedon valossa muodostuivat tutkimuksen pääongelmat seuraavanlaisiksi.:

1. Millaisia ovat lapsuuden kokemukset elettäessä alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa?
2. Miten lapsuudessa on selviydytty elettäessä alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa?
3. Millainen vaikutus alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletyllä lapsuudella on ollut aikuisuuteen / myöhempään elämään?

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

7.1 Kohdejoukon esittely

Tutkimukseen osallistuneet henkilöt tavoitettiin kahden järjestön / oma-apuryhmän kautta. Tutkimuksesta laitettiin ilmoitus AAL: n (Alkoholistien aikuiset lapset) ja Al-Anonin sähköpostilistoille sekä myös näiden järjestöjen omille keskustelupalstoille. Ilmoitusten avulla tavoitettiin mukaan 10 henkilöä, joista naisia oli 9 ja miehiä yksi. Tutkimukseen osallistuneet henkilöt ottivat yhteyttä sähköpostitse yhtä naista lukuun ottamatta, joka osallistui tutkimukseen mukaan tuntemani henkilön kautta.

Alun perin tutkittavien joukossa oli mukana kaksi miestä, mutta toinen heistä halusi perua osallistumisensa ennen haastatteluiden aloittamista. Miesten halukkuus osallistua tutkimukseen ei ollut yhtä suuri kuin naisten osalta. Haastattelupyynnöt tavoitivat vain yhden miehen, ja tämän pohjalta päädyin jättämään miehet tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimus keskittyy naisten kokemuksiin, haastattelujoukon ollessa täysin naisvaltainen.

Haastateltavat henkilöt olivat iältään 22–61 – vuotiaita. Kenelläkään haastateltavista ei ollut alkoholiongelmaa. Tätä en asettanut kriteeriksi, vaan haastattelujen etene-
misen myötä ilmeni, että haastateltavat itse eivät kokeneet alkoholinkäyttöään ongelmalliseksi. Haastateltavien kotitaustat ja kasvuympäristöt olivat heterogeeniset. Vain kahdella haastateltavalla alkoholia ongelmallisesti oli lapsuudessa käyttänyt äiti, yhdellä henkilöllä molemmat vanhemmat, yhdellä henkilöllä aluksi alkoholia ongelmallisesti käytti ensin isä, ja sitten myöhemmin myös äiti. Viidellä henkilöllä alkoholia käytti vain isä. Vanhempien alkoholinkäyttötavat sekä alkoholin käytön määrät ovat olleet hyvin monenlaisia.

7.2 Aineiston keruu

Vain yksi haastattelu suoritettiin henkilökohtaisena haastatteluna, muut 9 puhelimitse, koska suurin osa tutkimukseen osallistuneista henkilöistä oli kauempaa, eri puolilta

Suomea. Haastattelut tapahtuivat kesän 2007 aikana, ja ne kestivät keskimäärin tunnin verran, pisimmät noin puolitoista tuntia. Kaikki haastattelut nauhoitettiin. Puhelinhaastattelujen nauhoitus tapahtui ohjaamalla puhujan ääni kaiuttimeen, jonka kautta haastattelun saattoi nauhoittaa. Puhelinhaastattelut tehtiin tutkijan kotoa käsin aina niissä tilanteissa, jolloin tutkija oli yksin kotona ilman ulkopuolisten läsnäoloa. Niin kasvokkain suoritettu haastattelu kuin puhelinhaastattelutkin sujuivat ilman ongelmia ja häiriötekijöitä. Kaikki haastattelut nauhoitettiin suhteellisen laadukkaalla MP3-soittimella, jonka tallentama ääni oli selkeää ja virheetöntä. Tämä mahdollisti myös puhelimen kaiuttimenkin kautta tulleen äänen selkeyden. Kasvokkain toteutettu haastattelu puolestaan tehtiin haastateltavan henkilön kotona.

Saatu haastattelumateriaali litteroitiin ja litteroituna aineiston sivumäärä rivivälillä 1 oli 190 sivua. Sekä henkilökohtainen haastattelu että puhelinhaastattelut tuntuivat hyvin luontevilta tilanteilta, ja jokainen haastateltavista kertoikin hyvin avoimesti omasta lapsuudestaan ja elämästään. Lisäksi puhelinhaastattelujen eduksi voi nähdä tietyn ”kasvottomuuden” säilymisen, joka antaa haastateltavalle vapaamman olon kertoa asioista. Monet heistä olivat jopa innostuneita päästessään kertomaan omaa elämäntarinaansa ja osallistumaan tutkimukseen.

Metsämuuronen (2005, 226) toteaa, että teemahaastattelu eli puolistrukturoitu haastattelu soveltuu hyvin aineistonkeruumenetelmäksi sellaisissa tilanteissa, joissa tutkimuksen kohteena ovat ” intiimit tai arat aiheet tai joissa halutaan selvittää heikosti tiedostettuja asioita, arvostuksia, ihanteita ja perusteluja.” Teemahaastattelussa on jo valmiiksi ennalta valitut teemat, jotka tutkija käy haastateltavan kanssa lävitse. Teemahaastattelussa ei kysymysten muotoa tai niiden kysymisjärjestystä ole kuitenkaan tarkasti etukäteen määritelty, vaan se voi vaihdella. (Hirsjärvi & Hurme 1985, 36; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003). Lisäksi Hirsjärvi ja Hurme (2000, 48) ovat todenneet, että teemahaastattelu mahdollistaa tutkittavien oman äänen esiin pääsemisen haastattelun edetessä keskeisten teemojen varassa, ilman tarkkoja kysymyksiä. ”Teemahaastattelu ottaa huomioon sen, että ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä, samoin kuin sen, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa” (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48). Hirsjärvi ja Hurme (1985) ovat jo aiemmin esitelleet muun muassa teemahaastattelun olemusta seuraavasti. Taulukkoa on muokattu sen alkuperäisestä asusta koskemaan vain teemahaastattelua.

TAULUKKO 1 Teemahaastattelun piirteitä

Kysymysten muotoilu	suosituskysymyksiä
Kysymysalue	pääpiirteissään määritelty
Vastaajien määrä	melko pieni
Kustannukset/ yksikkö	suurehkot
Työmäärä analyysivaiheessa	suuri
Tutkijan paneutuminen	aina suuri
Saatu tieto	syvää

Tässä tutkimuksessa aineiston kerääminen toteutettiin teemahaastatteluita käyttäen. Teemahaastattelun valitsin aineistonkeruumenetelmäksi sen vuoksi, koska haastateltavien joukko oli pieni, ja halusin saada rikasta, syvää ja monipuolista tietoa. Halusin antaa myös tutkittaville henkilöille vapauden kertoa omin sanoin tiettyihin keskeisiin teemoihin liittyviä asioita. Tutkittavat saivat kertoa omasta elämästään sen mitä halusivat. Tämä mahdollisti tutkittavien ”oman äänen” esille pääsemisen. Kuitenkin teemahaastattelu-teemahaastattelurunko sisälsi myös tarkentavia kysymyksiä, jos jokin teema kaipasi lisävalaistusta. Haastattelun pääteemat liittyvät vahvasti tutkimuskysymyksiin. Teemoina olivat kasvuperhe ja ympäristö, selviytyminen lapsuudessa sekä (lapsuuden) vaikutus myöhempään elämään.

7.3 Aineiston analyysi

Teemoittelu on yleensä ensimmäinen tapa lähestyä ja käsitellä laadulliseen tutkimukseen liittyvää dokumenttityyppistä aineistoa. Teemoittelun avulla voidaan nostaa esille tutkimusongelmien kannalta keskeisiä teemoja. (Eskola & Suoranta 1998, 175–176.) Teemoittelun onnistumisen edellytyksenä on teorian ja empirian vuoropuhelu ja parhaimmillaan ne limittyvätkin toisiinsa.

Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 173) mukaan teemoittelu mahdollistaa analyysivaiheessa aineistosta nousevien, useammille tutkittaville henkilöille yhteisten piirteiden tarkastelun. Hirsjärvi ja Hurme (2000, 173) toteavat, että ” ne saattavat pohjautua teema-haastattelun teemoihin, ja odotettavaa onkin, että ainakin lähtöteemat nousevat esiin. Sen lisäksi tulee tavallisesti esille lukuisia muita teemoja, jotka ovatkin usein lähtöteemoja mielenkiintoisempia.” Analyysin myötä esiin nousseet teemat ovat lisäksi tutkijan omia tulkintoja haastateltavien kertomuksista (mts., 173)

Eskolan ja Suorannan (1998, 179) mukaan aineistosta esitetyillä katkelmilla, sitaateilla, on olemassa useampia eri tarkoituksia. Ne voivat olla esimerkkinä aineistosta tai ne voivat olla tutkijan tekemien tulkintojen perustana. Lisäksi lainaus voi olla myös keino tekstin elävöittämiselle tai niiden avulla voidaan pelkistää tiivistettyjä kertomuksia. Tässä tutkimuksessa olen halunnut tuoda sitaattien avulla esiin esimerkkejä aineistosta, pyrkinyt elävöittämään tutkimusaineistoa sekä oikeuttamaan tekemiäni tulkintoja aineistosta.

Tutkimuksen aineisto jaoteltiin kolmeen pääteemaan tutkimuskysymysten mukaan. Näitä ovat lapsuuden kokemukset alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa, selviytyminen lapsuudessa sekä lapsuuden kokemusten vaikutuksia myöhempään elämään. Jokainen pääteema jakautui lisäksi useampaan alateemaan, jotka nousivat aineistosta esille aineiston analyysin myötä. Ensimmäinen pääteema, lapsuuden kokemukset alkoholiongelmaisen vanhempien kanssa, eroteltiin seuraaviin kuuteen aineistosta nouseviin alateemoihin: kotiolojen levottomuus, turvattomuus, pelko ja jännitys kodin ilmapiirinä, läheisyyden ja vanhempi-lapsi suhteen puuttuminen, asioista puhumattomuus perheen sisällä, eristäytynyt perhe ja tuen puute sekä vaihtoehtoisten elämänmallien puuttuminen.

Toinen pääteema, selviytyminen lapsuudessa, jakautui kolmeen aineistosta esiin tulleeseen alateemaan, joita ovat pieni aikuinen - vastuun ottaminen selviytymisen keinona, elämää kulissien takana sekä tuen lähteet ja voimavarojen monet muodot. Viimeisin pääteema, lapsuuden kokemusten vaikutuksia myöhempään elämään, jaoteltiin aineiston mukaan neljään seuraavaan alateemaan: lapsuuden kokemusten varjossa: avun ja tuen hakeminen kokemusten käsittelyyn, suhtautuminen alkoholiin ja alkoholinkäytön tilanteisiin, arvojen erilaisuus suhteessa kasvuperheeseen sekä tunne-elämän ongelmallisuus ja muita vaikutuksia.

7.4 Tutkimuksen ja aineiston eettistä arviointia

Kaikessa tutkimuksessa ja varsinkin silloin, kun kyseessä on hyvin sensitiivinen aihe, on syytä pohtia tarkoin myös tutkimuksen etiikkaa. Banisterin, Burmanin, Parkerin, Taylorin ja Tindallin (1994, 152–155) mukaan on oltava tietoinen eettisyyden merkityksestä ja seuraamuksista koko tutkimusprosessin ajan. Tärkeää hyvässä tutkimuksessa on tutkittavien täysi informointi ja tietoiseksi saattaminen tutkimuksesta, sen vaiheista, materiaalin käytöstä sekä merkityksestä, ja tutkittavien vapaaehtoinen suostumus tutkimukseen. Myös tutkittavien suojeleminen, anonymiteetin ja luottamuksellisuuden turvaaminen on tärkeää (mts., 152–155)

Tämänkin tutkimuksen aiheen ollessa tutkittaville niin henkilökohtainen ja arka, oli taattava tutkittaville henkilöille heidän säilymisensä anonymyminä. Ennen haastattelun alkua korostin kaikille, että he saavat kertoa vapaasti omasta elämästään sen mitä haluavat. Ennen haastattelujen alkua myös ilmoitin, että haastattelut nauhoitetaan vain tutkijan omaan käyttöön aineiston analyysia varten, johon kaikki antoivat suostumuksensa.

Aineiston keruu- ja analyysivaiheessa tutkittavat henkilöt olivat vain tutkijan tiedossa. Tutkittavat osallistuivat tutkimukseen vapaaehtoisesti, ja heille ilmoitettiin jo heti alussa, että heidän henkilöllisyytensä ei tule paljastumaan ulkopuolisille. Anonymiteetin säilymistä auttoi myös se, että tutkija itsekään ei tiennyt kaikkien haastateltavien nimiä, vaan puhelinnumeron. Muutamat haastateltavista ilmoittautuivat koko nimen ja puhelinnumeron kera, toiset vain nimikirjainten tai pelkän sähköpostiosoitteen sekä puhelinnumeron kanssa.

Haastattelujen purkamisvaiheessa, litteroinnissa, jokaista henkilöä kuvasi vain sukupuoli ja ikä sekä aineiston analyysivaiheessa haasteltavien kertomuksille annettiin peitenimi. Ikä sekä sukupuoli ovat peitenimien lisäksi ainoat taustatiedot haastateltavista henkilöistä, jotka olivat tutkijan käytössä. Peitenimi antoi mahdollisuuden käsitellä aineistoa, kunkin haastateltavan haastattelukertomusta, konkreettisina ja todellisina ihmisinä, ei vain iän ja sukupuolen taakse piiloutuvana massana. Peitenimiä käytetään myös tulososiossa aineistositaattien yhteydessä.

8 TULOKSET

8.1 Lapsuuden kokemukset alkoholiongelmaisen vanhempien kanssa

8.1.1 Kotilojen levottomuus ja väkivallan uhka

Moni tutkittavista naisista kertoi vanhempien ongelmallisen alkoholinkäytön johtaneen siihen, että on joutunut lapsuudessa näkemään ja kokemaan asioita, joita lapsen ei kuuluisi nähdä. Suurin osa haastateltavista naisista kertoi kotilojen rauhattomuudesta ja levottomuudesta. Kotilojen levottomuus johtui vanhempien alinomaisesta riitelystä ja tappelusta.

”Kyllähän se arki meni siinä, että vanhemmat joi ja tappeli. Ja esimerkiksi juhlapyhätkin meni juodessa ja sitten tapeltiin silmät mustana. Et sillain hyvin rauhatonta aikaa oli se lapsuus. Riideltiin, huudettiin ja tapeltiin. Sitä se oli.” (Anu 29)

Vanhempien riitojen ja eripuraisuuden taustalla oli haastateltujen mukaan juuri vanhempien ongelmallinen alkoholinkäyttö. Naiset, joilla alkoholia käytti ongelmallisesti isä, kuvailivat isää usein riidan- ja tappelunhaluiseksi humaltuessaan.

”No siis isähän oli sillain, että aina kun se sitä alkoholia otti, niin se alko haastaa riitaa ja uhitteli koko ajan. Äitin ei tarttenu, kun tehdä tai sanoa jotakin vähän niinkun isän mielestä väärin, niin siitä se riitely sit lähti.” (Leena, 61)

Silloin kun alkoholia käyttivät ongelmallisesti molemmat vanhemmat, haastateltavat kuvailivat vanhempiaan humaltuessaan riidanhaluisiksi, jopa aggressiivisiksi. Vanhempien fyysiset yhteenotot olivat toisinaan rajujakin.

”Isälle ei niinkun terävä viina sopinu yhtään, vaikka muuten olikin lempee

luonne. Yhtälaila äiti niinkun saatto heittäytyy humalassa agressiiviseksi. Ne riidat oli melko rajuja. Muistan, että joskus on tapeltu ihan siihen asti, että on molemmilla ollu silmät mustina.” (Elisa, 26)

Kahdella haastateltavalla on alkoholia ongelmallisesti käyttänyt vain äiti. Toisessa tapauksessa haastateltava ei voinut kuvailla vanhempien keskinäisiä suhteita juuri ollenkaan, koska vanhemmat erosivat jo hänen varhaislapsuudessaan, josta muistikuvia ei ole juurikaan jäänyt. Toisen haastateltavan vanhempien keskinäisiä suhteita kuvasi riitaisuus ja tappelut. Äidin alkoholinkäyttö oli tässäkin tapauksessa syy jatkuvalla tappelulle ja ainaisille riidoille.

” No sen mä muistan, että meillä riideltiin ja tapeltiin melkein päivittäin. Että jatkuvaa riitaa. Ja sitten kun äiti alko juoda, niin se kävi baareissakin, mutta ikävä kyllä se tuli joka yö kotiin. Ja aina, kun se tuli kotiin, niin alko taas se tappelu.” (Päivi 36)

Yhtälaila kotiolojen levottomuuteen liittyivät naisten kertomuksissa myös väkivallan näkeminen ja kokeminen niin henkisesti kuin fyysisessäkin muodossa, väkivallan kohdistuessa joko äitiin tai äitiin ja lapsiin.

” Äitiähän se isä aina hakkas. Usein näin ite omin silmin niitä tilanteita. Ja kyllähän se niinkun hirveen rauhatonta..rauhatonta lapsuus on ollu. Ja väkivaltaa oon nähny paljon” (Leena, 61)

” Et olihan siinä se järjetön väkivaltaisuus. Et semmosta fyysistä. Kävi siis ihan käsiks niinkun meihin lapsiin ja äitiinki. Semmonen yks ääritapaus oli kun isällä oli siihen aikaan ase, niin se tosiaan ampu perään, ja me juostiin siellä pellon poikki. Äiti sano, et menkää maahan, se ampu sitten ylitte. – – Että tämmöstä niinkun tosi väkivaltaasta oli se lapsuus.” (Seija, 42)

Haastateltujen mukaan isä kohdisti väkivaltaa äitiin ja lapsiin yleensä vain huvikseen tai osoittaakseen oman valtansa hallitsevuutta muihin perheenjäseniin nähden.

” –Et siinä isä sitten usein niinkun riehu ja kävi käsiks varmaan vaan sen takia, jos sitä vaan sattuu huvittaa, kun se oli kännissä.” (Seija, 42)

Anita puolestaan kuvailee isänsä muuttuneen humalassa ilkeäksi, jonka puitteissa isä myös kohdisti väkivaltaa muita perheenjäseniä kohtaan humalassa ollessaan. Myös vallan käyttäminen liittyi haastateltujen mukaan haluun dominoida muita perheenjäseniä.

” Kyl se siis kohdisti sitä väkivaltaa varmaan vaan ilkeys mielessä, ja ehkä siin oli jotain semmosta, että hän haluaa dominoida tai mitä lie. Semmosta vallan käyttöön meihin muihin.” (Anita, 47)

Lisäksi alkoholia ongelmaisesti käyttäneet isät, mutta erityisesti alkoholi-ongelmaiset äidit ovat käyttäneet enemmän henkistä kuin fyysistä väkivaltaa tutkittavien naisten lapsuudessa. Naiset, joilla alkoholiongelmainen vanhempi on ollut vain äiti tai yhdellä naisella, jolla molemmat vanhemmat käyttivät alkoholia, ovat kuvailleet kokeneensa kummassakin elämäntilanteessa äidin käyttämää henkistä väkivaltaa. Henkiseksi väkivallaksi naiset kuvailivat vanhempien taholta suunnatun uhkailun, haukkumisen, alistamisen, nöyryyttämisen sekä syntipukiksi leimaamisen.

”Sitte alako isällä semmonen sillon, että se uhkaili hirveesti, että se tappaa koko perheen ja millon mitäkin. Aiko ajaa junan alle, pysäytti keskelle junarataa. Tai sitten saatto pistää pellit kiinni takasta, että nyt kuollaan häkään, ja..että vähän semmosta sairasta. Semmosta enemmän henkistä väkivaltaa, jos sitä siks voi nimittää.” (Anu, 29)

”Se oli enemmän semmosta henkistä äidin taholta. Että semmosta nöyryytystä ja nauramista. Tai sitten äiti saatto haukkua mua millon mistäkin. Ja sitten kun olin vielä ainut lapsi, niin mä olin kauheen hyvä syntipukki sitten kaikille pieleen menneille asioille.” (Outi, 30)

Levottomat kotiolot ja väkivallan näkeminen tai kokeminen oli siis jatkuvasti läsnä, pelottavina sekä vahvoina kokemuksina. Eräs myös tutkimuksissa esille noussut seikka on, että lapsille haitallisempaa ovat ennemminkin kodin ristiriidat kuin niihin liittyvä juominen. Suurimpana ongelmana lapsille ei siis olekaan päihdeongelmien hyväksyminen vaan vanhempien suhteen (laadun) ymmärtäminen. Lasten on vaikea ymmärtää vanhempien jatkuvaa riitelyä ja ristiriitoja, koska he eivät ymmärrä sitä suhteeksi, johon päihteet eri tavoin vaikuttavat. (Ackerman 1991, 51) Ackerman (1991, 52) jatkaa, että muun muassa lasten uni-häiriöt, toivottomuus ja vieraantumisen perheestä sekä itsestä ovat oireita lasten ongelmallisesta tunne-elämästä. Lapset kokevatkin olevansa ”pelinappuloita pelissä”, jota he eivät kykene ymmärtämään tai josta he eivät pääse pakenemaan.

Haastatelluista kaikki muistivat päällimmäisinä vanhempien epäsovun ja jatkuvat riidat tai aggressiivisetkin tappelut. Myös Peltoniemi (2000, 5) esittää, että yleisimmät päihdeperheiden lapsuudesta muistetut haitat olivat perheriidat ja epäsovu. Vuonna 1994 joka toinen mainitsi kyseiset haitat ja vuonna 2004 sen mainitsi runsas kolmannes. Muun muassa Velleman ja Orford (1999, 222) ovat myös todenneet, että yleensä lapsia häiritseekin alkoholinkäyttöä enemmän vanhempien alituinen riitely.

Haastatellut pitivät ongelmia ja levottomuutta aiheuttavaa väkivaltaisuutta sekä vanhempien riitaisuutta alkoholiongelmiin liittyvinä tekijöinä. Lisäksi Itäpuiston (2005, 74) tutkimuksen mukaan muun muassa vanhempien humala sekä väkivaltaisuus koettiin alkoholiongelmiin liitettävänä ongelmana: joka kolmas tutkimuksessa mukana olleista kertoi nähneensä ja kokeneensa fyysistä väkivaltaa. Väkivaltaa kuvailteiden määrä nousee kuitenkin Itäpuiston (2005, 74) aineistossa, jos väkivalta käsitetään myös sen laajemmassa muodossa: henkisenä, seksuaalisena, sosiaalisena sekä taloudellisena väkivaltana. Etenkin henkisen väkivallan kokeminen nousee esille Itäpuiston (2005, 74) tutkimuksessa.

Maffli (2001,79) puolestaan huomauttaa, että haitat, joita aiheutuu alkoholi ongelmaisten läheisille, vaihtelevat. Ne voivat olla joko vakavia ja peruuttamattomia tai sitten vain tilapäisiä. Maffli (2001, 80) jakaakin alkoholiongelmaisen läheisille aiheutuvat haitat kolmeen osaan. Alkoholista johtuvan hyväksikäytön tai muun ei-hyväksyttävän käytöksen seuraukset välittömille läheisille voivat olla joskus hyvinkin

traumatisoivia (seksuaalinen hyväksikäyttö, hoidollisen vastuun laiminlyönti tai fyysinen väkivalta). Lisäksi ekonomiset ja sosiaaliset haitat (esimerkiksi rahojen käyttö alkoholiin, vaikeudet töissä) sekä suhteelliset haitat, joita on jo monimutkaisempaa arvioida, ovat alkoholiongelmaisen läheisille aiheutuvia haittoja (Maffli 2001, 80).

8.1.2 Turvattomuus, pelko ja jännitys kodin ilmapiirinä

Tässä tutkimuksessa nousi selkeästi esiin alkoholiongelmisten vanhempien lasten elämää värittävinä kokemuksina niin turvattomuus, pelko kuin jännityskin. Turvattomuus aiheutui yleensä vanhempien keskinäisestä riitaisasta sekä väkivaltaisesta suhteesta. Vanhempien jatkuva riitely tai tappelu sekä väkivallan näkeminen muun muassa äitiä kohtaan isän taholta synnytti usein voimakkaita turvattomuuden tunteita naisten lapsuudessa. Turvattomuuden tunteet liittyivät myös vanhempien käyttämään väkivaltaan lapsia kohtaan. Koskaan ei voinut olla varma vanhemman äkkinäisestä väkivaltaisesta käyttäytymisestä.

”Äitiä kohtaan isä oli väkivaltanen. Olen nähnyt kuristusjäljet, ja olen nähnyt seinästä jonkun säilykepurkin jäljen, kun sitä on yritetty äitiä kohti. Nii ja miehen oon nukkunut kans puikko tyynyn alla, koska mulle on ollu ne yöt vaikeita ja pelottavia, koska ne tilanteet on alkanu yöllä. Mie en uskaltanu sitten kunnolla nukkua. Se eläminen oli siis täysin turvatonta. En koskaan kokenu, että oltais, äiti ja me lapset, sillain täysin turvassa. ” (Anita, 47)

Lisäksi monet kuvailivat turvattomuuden tunteiden olleen suuria silloin, kun lapset jätettiin yksin kotiin vanhemman tai vanhempien lähtiessä kapakoihin tai toisaalle juomaan.

”Äiti oli kotona vaan sen, että se kävi ruoan laittamassa ja pyykit pesemässä, muuten se oli koko ajan poissa, niinku yötkin. Me oltiin niinkun käytännössä kahdestaan, että me saatiin tehdä mitä vaan. Ei meistä kukaan pitänyt huolta. Veli oli sillon tokaluokalla ja

mä olin tosiaan 13. — . Että tällästä aika turvatonta lapsuutta elin, kun ei ollu sitä vanhempaa siinä ollenkaan läsnä.” (Anu, 29)

Pelko ja jännitys olivat myös monesti läsnä: ainaista varpaillaan olemista, varomista ja pelkoa. Elämää leimasivat vanhempien tunnetilojen heilahtelun ennakointi, varuillaanolo sekä vanhempien pelko. Pelko ja jännitys olivat siis seurausta vanhempien ennalta arvaamattomasta, epäjohdonmukaisesta käyttäytymisestä.

”Niinäkin viikonloppuina, kun isä ei juonu, niin kyllähän siinä se pelko oli koko ajan, että se lähtee. Piti koko aika olla ihan kusi sukassa, ettei suututa sitä mistään.” (Seija, 42)

Varuillaan oleminen ja pelko näiden naisten lapsuudessa liittyivät myös tilanteisiin, joissa vanhemman tai vanhempien ollessa selvin päin oli varottava sitä koska tilanne muuttuu sekä sitä, mitä sanoo tai mitä tekee, jotta vanhempi ei suutu ja lähde juomaan. Pelko liittyi lisäksi usein vanhemman vaaralliseen ja väkivaltaiseen käyttäytymiseen.

”Koskaan ei tienny, että mitä seuraavaks tapahtuu. Että jotenkin ne meidän isänkin tunnetilat ailahteli niin nopeesti, että yhdessä hetkessä se oli ihan, että ei mitään, ja toisessa hetkessä saatto nyrkki heilahtaa.” (Anita, 47)

Pelon, jännityksen sekä varuillaanolon ilmapiiri synnytti naisten mukaan myös ahdistuneisuutta, joka väritti vahvasti tutkittavien henkilöiden olemista ja elämää. Ahdistuneisuus ilmeni monilla niin oman sisäisen tuskan korostumisena kuin jopa fyysisinäkin oireina.

”Kyl se oli suurimmaks osaks se koko lapsuus sillä tavalla hyvin ahdistavaa aikaa. Et semmonen ahdistunut olo oli koko ajan. Et kun sai jatkuvasti pelätä ja varoa, niin kyl se niinkun vaikutti semmosen ahdistuneisuuden tunteen korostumiseen. Et mä oon ollu hyvin ahdistunut, masentunut ja sisäänpäin kääntynyt lapsi.” (Päivi, 36)

”Mullahan oli jopa ihan kovia siis tämmösiä fyysisiäkin oireita välillä: mahakipuja, pahoinvointia ja päänsärkyä ja muuta. Et kun se ilmapiiri oli semmonen jännittynyt ja siinä sai koko ajan pelätä, niin kyl se niinkun sitten ahdisti. Et se ahdistus näky jotenkin sit tälläsenä ihan fyysisinäkin oireina.” (Eeva, 52)

Turvattomuus, pelko ja jännitys olivat elämää vahvasti värittäviä tekijöitä, joihin kietoutui tiivistä monella myös voimakkaat ahdistuneisuuden tunteet. Myös Peltoniemen (2000, 5) mukaan lasinen lapsuus – kyselytutkimuksessa yleisesti koettiin turvattomuuden tunteen kasvamista. Vahvasti esiintyivät myös ahdistus ja masentuneisuus sekä pelko omia vanhempia kohtaan. Peltoniemen (2000, 5) mukaan lapsuudessa koetut ongelmat voidaan jaotella seuraaviin ryhmiin: turvattomuus ja pelko, yleiset omaan itseen kohdistuvat negatiiviset tunteet, perheen ulkopuolella koetut haitat (esimerkiksi koulussa heikosti menestyminen) sekä päihteiden käyttöön suoraan liittyvät haitat, jotka ovat yleensä harvinaisia lapsuudessa. Turvattomuus, pelko sekä yksinäisyyden ajanjaksot korostuvatkin voimakkaasti päihdeperheen keskellä elämisessä.

8.1.3 Läheisyyden ja lapsi-vanhempi suhteen puuttuminen

Moni haastatelluista naisista kertoi sekä äidin että isän taholta läheisen suhteen puuttuneen lapsuudessa kokonaan, oli alkoholia käyttävä sitten äiti, isä tai molemmat. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista naisista kuvasi rakkauden tai läheisyyden tunteiden ja normaalin vanhempi-lapsi suhteen puuttuneen kokonaan, minkä varaan turvallista elämää olisi voinut rakentaa. Suhdetta vanhempiinsa naiset kuvailivat lähinnä etäiseksi, jonka monet nimesivät juuri edellä mainituksi lapsi-vanhempi suhteen puuttumiseksi.

”Et semmosta kommunikointii eikä todellista läheisyyttä ei oo ikinä ollu vanhempien taholta, ei ees äitin, vaikka se ei juonu. Et ei ollu kiinteetä suhdetta tai minkäänlaisia välejä vanhempien kanssa ylipäätäänsä.” (Leena, 61)

”Ei oo ollu läheisyyttä tai läheiset välit vanhempien kanssa sillon. Että semmonen etäinen suhde aina ollu tai semmoset kauheen viileät välit, että ei sitä läheisyyttä ollu– –.” (Anita, 47)

Läheisyyden ja lapsi-vanhempi suhteen puuttuminen näkyi muun muassa hellyyden ja rakkaudenosoittamisen puuttumisena miltei kokonaan sekä vanhempien ja lasten välisten suhteiden etäisyytenä. Läheisyyden ja lapsi-vanhempi suhteen puuttumiselle naiset näkivät ominaisena myös sen, että lasten ja vanhempien yhteistä tekemistä ja yhteistä ajanviettoa ei ollut lapsuudessa ollenkaan.

”No ei ollu semmosta perinteistä lapsi-vanhempi suhdetta. Että aika etäiset välit oli vanhempien kanssa. Että en muista semmosta hellyyden osottamista tai rakkauden osottamista ollenkaan, tai että ois halattu, otettu syliin tai muuta..” (Anu, 29)

”Meillä ei kyllä sillein ollu sillä tavalla, mitä vois kuvitella että normaalissa perheessä on semmosta yhteistä puuhastelua ja yhdessä tekemistä. Et sitä ei ollu ollenkaan.” (Elisa, 26)

Monet haastatelluista, joiden isällä oli alkoholiongelma, kuvasivat suhdetta isäänsä kylmäksi, etäiseksi ja pelokkaaksi. Näiden naisten alkoholiongelmaiset isät eivät myöskään olleet kiinnostuneita lapsistaan eivätkä osoittaneet juuri koskaan läheisiä tunteita lapsilleen. Alkoholiongelmaiset isät eivät myöskään osoittaneet mielenkiintoa lapsen tunteita ja tarpeita kohtaan.

”Kyllähän se isän juominen pyöritti kaiken elämän ihan täysin. Että meidän suhdetta isään leimas pelkästään semmonen kylmyys tai niinkun etäisyys. Että ei se osottanu meille mitään huomiota tai mielenkiintoa meitä lapsii kohtaan. Lähinnä vaan oltiin sen tiellä.” (Leena, 61)

Lisäksi monilla naisilla suhde alkoholia käyttämättömään vanhempaan, yleensä

äitiin, oli yhtäläillä etäinen. Naiset itse näkivät ei-juovan vanhemman yleensä alistuvana, hiljaisena ja epätoivoisena, jonka toisen vanhemman alkoholiongelma aiheutti usein siihen yhdessä kietoutuneen väkivallan kanssa. Naiset kokivat, että usein ei-juovan vanhemman alistuminen vaikeaan elämäntilanteeseen, jossa toinen vanhempi juo, oli syynä sille, miksi myös suhde ei-juovaan vanhempaan jäi etäiseksi. Vaikeudet ja stressi puolison ongelmallisesta alkoholien käytöstä eivät antaneet mahdollisuutta kiinnittää huomiota lapsiin ja jaksamiseen lasten kanssa tai puolestaan yhdessä olemiseen ja läheisten välien muodostamiseen.

” Siis vaikka meidän äiti ei juonu, niin ei mulla silti ollu äitiinkään oikeestaan minkäänlaisia välejä. Että ei äiti niinkun osottanu mitään semmosta äidin rakkautta. Kai se oli itekkin niin väsyny ja stressaantunu siihen tilanteeseen, että ei kai sitä enää kiinnostanu niinkun omien vaikeuksien ja sen tuskatilan takia ees osottaakaan semmosta kiinnostusta meihin lapsiin. Että ei niinkun jaksanu.” (Eeva, 52)

Kahdella haastatelluista käyttivät puolestaan alkoholia ongelmallisesti sekä isä että äiti. Toisella haastateltavalla äiti aloitti kuitenkin alkoholinkäytön isää hieman myöhemmin. Näiden kahden haastateltavan haastattelukertomukset kuitenkin olivat keskenään erilaisia lapsien ja vanhempien välisen läheisyyden puuttumisen suhteen. Haastateltava, jolla molemmat vanhemmat olivat käyttäneet alkoholia yhtäaikaaisesti koko lapsuuden ajan, kuvaili lapsuutensa suhteita vanhempiin enemmän läheiseksi kuin etäiseksi, ja myös vanhemmat olivat osoittaneet lapsille välittämistä juomisestaan huolimatta. Kuitenkin vanhempien ja lasten yhteinen ajanvietto oli puolestaan puuttunut kokonaan. Toisen haastateltavan naisen elämää sitä vastoin oli värittänyt lapsena kokonaan läheisyyden ja välittämisen puuttuminen, ja suhteita vanhempiin kuvasi myös etäisyys.

”Mä luulen, et ku siel oli sitä normaaliakin perusarkee kaikesta huolimatta siellä välissä. Et meistä on kotona välitetty, ja se on tuotu kyllä ilmi. Ja ne hyväksy mut ja mun siskon sellasena kun oltiin. Et kyl ne vanhemmat silti välitti vaikka ne joikin, että ei ne niin kauheen etäiset ne välit ollu. Mut sillain yhteistä tekemistä ei perheen kanssa yleensä ollu.” (Elisa, 26)

”Siis kyllä ne suhteet vanhempiin oli aika etäiset. Ei meidän äiti osottanu sillonkaan minkäänäköstä läheisyyttä tai hellyyttä, kun se ei vielä ite juonu. Eikä kyllä myöhemminkään sitten tietenkään. Mutta ei ollu mitenkään läheiset välit ikinä lapsena niihin – – ..” (Anu, 29)

Niiden naisten lapsuudessa, joissa alkoholia käytti vain äiti, korostuivat etäisyyden ja jopa hyljätyksi tulemisenkin tunteet suhteessa äitiin. Nämä naiset kokivat äidin alkoholinkäytön vievän kaiken tilan ja lapsen oman elämän.

”No jotenkin tuntu, että ei oo mitään omaa, omaa elämää tai muuta. Kun se äidin juominen söi kaiken tilan ja hapen siitä ympäriltä. Et ei meidän äiti meistä mitään välittäny. Se oli millon missäkin. Välillä tuntu, että se on melkeinpä hylänny meidät ihan täysin.” (Anu, 29)

Ackerman (1991, 51) toteaa, että tutkimusten mukaan päihdeongelmainen äiti onkin nähty haitallisempänä lasten kannalta kuin juova isä. Cork (1992, 49) on myös huomannut, että lapset, joilla on alkoholistiäiti, kokevat enemmän hyljätyksi tulemisen tunteita kuin alkoholisti-isien lapset

Olipa alkoholiongelmainen tai alkoholia käyttämätön perheessä kuka tahansa, kuvasi haastateltujen elämää lapsien ja vanhempien välinen läheisyyden puuttuminen. Hellstenin (2001, 58) mukaan tärkeimmät tarpeet eivät tyydyty alkoholiperheessä ja se koskee molempia, lapsia ja aikuisia. Virtahepoperheen lapsi ei yleensä edes tiedä sellaisista turvallisuuden, läheisyyden, arvostuksen, huomion ja ymmärretyksi ja kuulluksi tulemisen tarpeista, jotka ovat muille normaaleja. Koski-Jännes ja Hänninen (2004, 104) esittävätkin, että päihteet vaikuttavat omaissuhteisiin ratkaisevasti. Etenkin omaissuhteiden ihannekuvat pirstoutuvat päihdeongelman olemassaolon takia. Esimerkiksi ihanteelliseksi vanhemmaksi kuvitellaan turvallisuutta tuova ja rakastava, lapsistaan huolehtiva aikuinen, kun päihdevanhempi on “hämmentävä, lapsen sosiaalista asemaa heikentävä sekä uhkaava tai suorastaan väkivaltainen aikuinen.” (mts., 104)

Haastattelukertomusten perustella oli huomattavissa, että vaikka alkoholi-ongelma oli vain toisella vanhemmalla, ei läheistä ja lämmintä suhdetta muodostunut siitä huolimatta alkoholia käyttämättömään vanhempaan. Ackerman (1991, 40–41) puolestaan on jo aiemmin todennut, että monet päihdeongelmaiset henkilöt eivät tiedosta aiheuttamiaan emotionaalisia riskejä, joille heidän lapsensa altistuvat. Olennaista on se, koskeeko päihdeongelma molempia vai vain toista vanhemmista. Lasten fyysiset ja emotionaaliset tarpeet jäävät helposti täyttämättä etenkin perheessä, jossa molemmat vanhemmat ovat päihdeongelmaisia. Monia alkoholiperheiden lapsia vaivaa myös Ackermanin (1991, 41) mukaan epävarmuus vanhempien rakkaudesta sekä tunne-elämän turvallisuuden puuttuminen. Vaikka vain toisella vanhemmista olisikin päihdeongelma, tuntevat monet lapset olevansa emotionaalisesti kaukana vanhemmistaan ja olevansa vanhempiensa hylkäämiä. Toisen vanhemman ollessa päihdeongelmainen, ei puoliso siltikään kykene yksin lieventämään juomisesta koituvia haittoja. (mts., 41)

8.1.4 Asioista puhumattomuus perheen sisällä

Monet naisista kokivat, että asioista vaikeneminen, ja avoimuuden puute lapsia kohtaan on ollut yksi ominainen piirre heidän lapsuudessaan. Pienen lapsen on vaikea ymmärtää pahoinpitelytilanteita, riitoja, tappelua tai vanhemman alituisia tunteiden heilahteluja, jotka johtuvat alkoholinkäytöstä. Pieni lapsi ei tutkimuksessa mukana olleiden naisten mukaan ymmärrä vanhemmallaan olevaa ongelmaa. Vaikka vanhempien alkoholinkäyttö ja sen seuraukset olivat monesti pelottavalla ja vahvalla tavalla lapsuudessa läsnä, oli monien naisten vaikeaa ymmärtää kaiken johtuvan vanhempien alkoholiongelmistä. Siksi puhumattomuus asioista tuntui käsittämättömältä ja ahdistavalta, vaikka perheen tilanne ei lapsenkaan silmin selvästi ollut kohdallaan tai normaalia.

”Eihän sitä niinkun pieni laps ymmärrä, että vanhemmalla on nyt tommonen ongelma. Ja kun ei sitä niinkun kukaan selittänyt tai kertonu, että miks nyt tapahtu näin ja näin. Et, jos oli sitä väkivaltaa tai muuta. Niin niistä ei vaan puhuttu.” (Miia, 22)

Usein vanhemman alkoholin käytöstä aiheutuvat asiat ja erilaiset tilanteet perheen sisällä selitettiin hatarasti pois, jonka jälkeen ne myös unohdettiin. Asioista ei saanut puhua tai kysyä, vaikka ne olivat selvästi läsnä, usein pelottavinakin kokemuksina. Naisten kokemuksista ilmeni, että yleensä koko perhe ikään kuin sopeutui tilanteeseen, mutta sitä ei saanut kuitenkaan ääneen käsitellä. Myös ei - juovan puolison, oli alkoholia käyttämätön sitten isä tai äiti, suhtautuminen avun hakemiseen tai perheen tilanteesta ulkopuolisille kertomisesta oli kielteistä. Asioista ei saanut kertoa perheen ulkopuolisille ihmisille, kiellettiinhan asioista keskusteleminen ja kysyminen jopa perheen sisälläkin.

”Asialle ei tehty mitään, eikä siitä puhuttu. Se vaan tavallaan aina unohdettiin.” (Miia, 22)

”Kyl se oli sitä hiljasuutta, mistään ei puhuttu tai mitään ei selitetty. Semmosta avoimuutta oisin kaivannu äitin taholta, et miks se ei puhunu tai selittäny asioita. Kaikki vaan unohdettiin ja asioiden annettiin olla. Sit muille ei saanu missään nimessä huuella. Et siitä äiti oli ehdoton. Se kieltäyty hakemasta mitään apua tai puhumasta kenellekään.” (Seija, 42)

Perheille oli siis ominaista asioista vaikeneminen – niin perheen sisällä kuin ulkopuolellakin piti tilanteesta olla hiiskumatta. Taitonkin (2002, 19–20) mukaan päihteidenkäyttö koetaan salaamaan eikä siitä puhuta: ”todellisuus kielletään tai selitetään aivan toiseksi kuin lapsi sen kokee.” Hellsten (2001, 51–52) puolestaan kuvaa alkoholismia sairastavan perheen elämää “virtahepo olohuoneessa”- metaforalla. Virtahepoa ei voi kukaan olla huomaamatta, se on vahvasti läsnä sekä perheen suurin osa voimavaroista sitoutuu siihen. Perhe kuitenkin pystyy sopeutumaan tilanteeseen, mutta se vaatii jokaisen persoonan ja keskinäisen vuorivaikutuksen uudelleenjärjestelyjä. Perheelle muodostuu kolme sääntöä, joista kiinnipitäminen on sen elinehto: “älä puhu, älä tunne, älä luota”. (mts., 51–52) Myös Cork (1992, 37) on jo aiemmin havainnut, että ongelmallisimmissa alkoholiperheissä lapset pyrkivät salaamaan ongelmien olemassaolon etenkin silloin, jos lapset näkevät heidän oman käytöksensä heijastuvan heidän vanhempiansa

käyttäytymisestä.

Hellsten (2001, 53) toteaaakin, että alkoholiperheen lapset ovat maailman yksinäisimpiä olentoja: lapset eivät voi luottaa mihinkään, jos luottamus jo omiin vanhempiin on puutteellista. Alkoholiperheessä elävä lapsi sopeutuu myös virtahevon olemassaoloon, koska häneltä puuttuu vanhempien tarjoama vanhemmuus, jonka avulla hän voisi käsitellä virtahevon aiheuttamia tunteita (Hellsten 2001, 54 - 55).

8.1.5 Eristäytynyt perhe ja tuen puute

Perhe oli myös suurimmalla osalla haastelluista oma sisäinen suljettu piirinsä, jolla ei ollut paljon kontakteja muihin ihmisiin. Perhe ei käynyt missään tai heillä ei vierailut kukaan.

”Kyllä se oli silleen, että aika paljon sen oman porukan kesken oltiin. Että ei meillä koskaan oikeestaan ketään käynyt tai ei kyllä meidänkään perhe käynyt juuri missään. Että oltiin keskenämme.” (Päivi, 36)

Perhe eli omaa elämäänsä oman kodin seinien sisällä. Suurella osalla haastelluista vanhempien juominen teki mahdottomaksi myös sosiaalisten suhteiden luomisen ja niiden ylläpitämisen. Äidin, isän tai molempien vanhempien ongelmallinen alkoholinkäyttö johti kavereiden, naapureiden ja sukulaisten välttelemiseen. Kotiin oli hankalaa kutsua ketään tai perheen oli mahdotonta vierailla muualla tuttujen luona, koska toisen tai molempien vanhempien juominen vaikeutti sosiaalisia suhteita ympäröiviin ihmisiin.

”Siis kyllähän se isän juominen aiheutti ihan täysin sen, että ei meidän äiti esimerkiksi voinut kutsua ketään tuttuja tai ystäviä kylään. Siitä ei yksinkertaisesti tullut mitään, koska isä joi.”(Seija, 42)

Sosiaalisten suhteiden luomisen ja ylläpitämisen vaikeus oli monille myös sitä, että suhteita toisiin ei osannut luoda kodin tilanteen ahdistavuuden vuoksi. Kodin tilanne vaikutti monien naisten mukaan siihen, että heistä kehittyi hiljaisia ja sisäänpäin käänty-

neitä lapsia, joille oli vaikeaa ottaa kontakteja ympärillä oleviin ihmisiin, esimerkiksi ikätovereihin.

”Mä olin jotenkin niin hiljanen ja sisäänpäin kääntynyt, myös ahdistunut lapsi. Että se kodin rauhaton ja semmonen nyt myöhemmin ajateltuna epänormaali kasvuympäristö teki sen, että en oikein osannu muihin ihmisiin luoda mitään suhteita. Se oli semmonen hankala asia.” (Päivi, 36)

Niin koko perhe kuin haastatellut itsekin herkästi eristäytyivät sosiaalisesti muista. Sosiaalinen eristäytyminen onkin koko alkoholiperheelle ominainen käyttäytymisstrategia. (Peltoniemi 1995, 6) Sosiaalinen eristäytyminen on lähinnä eristäytymistä ja pois vetäytymistä sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja kanssakäymisestä muiden kanssa, joka voidaan nähdä myös selviytymis-strategiaksi. Useimmat alkoholiperheet näkevät eristäytymisen ainoana vaihtoehtona ja ettei heillä ole muitakaan vaihtoehtoja. Sosiaalinen eristäytyminen voi tapahtua joko fyysisenä, konkreettisena eristäytymisenä, jolloin perhe vetäytyy konkreettisesti erilleen muista ihmisistä ja kontakteista heidän kanssaan tai emotionaalisesti, jolloin perheessä vähenevät myönteiset emotionaaliset suhteet ja niitä kompensoi kielteisten tunteiden lisääntyminen. Kielteisiä tunteita nousee esille sitä voimakkaammin (jännitys, ahdistus, epätoivo ja voimattomuus ovat tyypillisiä kielteisiä tunteita) mitä kauemmin päihdeongelma on perheessä jatkunut ja mitä kauemmin perhe on ollut eristäytyneenä. (Ackerman 1991, 28- 29)

Tutkittavien haastattelukertomuksista ilmeni, että monesti muun muassa sukulaiset tiesivät perheen tilanteen ja alkoholista johtuvat ongelmat, mutta kukaan ei ottanut kantaa tai tehnyt tilanteelle mitään. Kuitenkin perheiden usein pitäessä julkisivua kulissien avulla yllä, jäi tuki tämänkin takia hyvin vähänlaiseksi ympäristön ihmisten taholta. Myös virallisten auttajien puuttumattomuus tuotiin selkeästi esiin. Virallisiin auttajiin ei kukaan perheenjäsenistä uskaltanut ottaa yhteyttä, mutta ei myöskään ympäristön ihmisistä kukaan tarttunut aisoihin ilmoittamalla viralliselle auttamisjärjestelmälle perheen tilanteesta.

”Sitä vaan oltiin ja elettiin. Ei siihen kukaan puuttunu, vaikka osa sukulaisistakin ties. Oon jälkeenpäin ihmetelly, et miks edes isä ei tehny asialle mitään. Et silleen myös melko eristäytynyttä elämää kans elettiin. Eikä siinä ollu koskaan virallisia auttajiakaan mukana, ei ketään. Että ei niille niinkun kukaan ilmottanu, vaikka sukulaisia oli jotka ties, ja tietenkin isä ties. Et sekään ei ilmottanu asiasta kenellekään. Et jäätiin niinkun oman onnemme nojaan.”(Outi, 30)

Perheiden annettiin olla ja elää, ilman puuttumista kenenkään taholta. Muut ympäristön ihmiset sukulaisia huomioon ottamatta eivät välttämättä tienneet asioiden todellisuutta.

”Oli se kyllä semmosta, että jonkun olis pitäny puuttua, varsinkin silloin yläasteikäsenä äitin kanssa kun asuttiin. Annettiin vaan elää, ei kukaan välittäny siitä. Mutta kuitenkin äiti oli sit niin hyvä siinä esittämisessä, että ei kai moni sit tiennytkään.”(Outi, 30)

Tuen täydellinen puuttuminen perheen eristäytyneisyyden lisäksi nousi voimakkaasti haastattelukertomuksista esille. Haastateltujen mukaan perhe todella eli monesti omaa eristäytynyttä elämää, ja tuen saaminen perheen ulkopuolisilta ihmisiltä oli olematonta. Puolestaan Itäpuiston (2005, 90) mukaan ”alkoholistiperheajattelussa ollaan tuotettu ajatus kodin seinistä ikään kuin ongelmien rajana. Näin luodaan käsitys, että ongelmallinen alkoholiperhe on muusta yhteisöstä erillinen saareke. Kodin ulkopuolella olevat ihmiset sen sijaan esitetään potentiaalisena turvana ja avun lähteen, jonka puoleen läheisten ja lasten on mahdollisuus kääntyä niin halutessaan.” Itäpuiston (2005, 90) tutkimuksen mukaan alkoholiongelma ei kuitenkaan rajoitu kodin seinien sisäpuolelle eikä näiden seinien ulkopuolella lasta ole vastassa tuen ja avuntarjoajia. Osa tutkittavista kertoi saaneensa ympäristön ihmisiltä tukea, mutta maininnat avun ja tuen saamisesta eivät näytelleet kovinkaan suurta roolia Itäpuiston (mts., 90) tutkimuksessa. Lisäksi Orford (1998, 143) on todennut, että ympäristöstä saatava tuki on käytännössä hankalaa saavuttaa.

8.1.6 Vaihtoehtoisten elämänmallien puuttuminen

Tässä tutkimuksessa haastateltujen elämä näyttäytyi siten, että alkoholiongelmaisten vanhempien runsas alkoholinkäyttö ja sen seuraukset kuuluivat normaalina osana joka-päiväiseen elämään. Se kuului lapsuuteen, ja se oli aina läsnä, koska pienen lapsen oli vaikea tiedostaa vanhemman ongelmaa eikä vaihtoehtoisia malleja elämisen tavoista ollut moni koskaan nähnyt tai kokenut.

” Oikeestaan lapsena koti oli sellanen suljettu piirinsä, että mä kuvittelin, että ei kukaan edes tiedä millaista meillä on ja sitten myöskin, kun ei ollut niitä vertailukohteita, niin mä ajattelin, että kaikilla on sellasta. Tajusin vasta nyt käydessäni tänä keväänä ala-asteen luokkakokouksessa, jossa näin ihmisiä ensimmäistä kertaa kahteenkymmeneen vuoteen. Muutamat kertoivat käyneensä meillä, ja sit kyselivät että olisiko teillä sellainen taiteellinen perhe. Sanoin, että ei todellakaan ollu, että äiti joi. Ilmeisesti niille oli kotona selitetty vaan, että no, ne on sellasia taiteellisia. ” (Päivi, 36)

Vanhempien alkoholiongelma näyttäytyi haastatelluille normaalin elämän näkökulmasta, koska haastateltujen perheet elivät yleensä omaa, eristäytynyttä elämäänsä. Tutkittavien haastattelukertomuksista ilmeni, että vasta aikuisuuden kynnyksellä suurin osa ymmärsi elämän olleen kuitenkin normaalista poikkeavaa.

” Silloin lapsena en ymmärtänyt, mikä on normaalia perhe-elämää. Sitä kun vaan menttiin sillein, niin se tuntuu normaalilta. Enkä ollut muunkaanlaista mallia elämästä nähny, enkä paremmasta tienny.”(Anita, 47)

Haastateltujen kertomuksista nousi esiin siis se, kuinka alkoholin sävyttämä arki oli heille täysin normaaliuden näkökulmasta näyttäytyvää. Taittokin (2002, 21) huomauttaa, että päihdeperheen vanhempien yleensä vääristyneet mallit eivät anna lapselle kokemuksia siitä, kuinka tavallisessa perheessä toimitaan. Esimerkiksi lapsi ei välttämättä

tiedä, että usein vanhemmat ja lapset tekevät asioita yhdessä tai että vanhemmat ovat lapsia varten asettamassa rajoja heidän toiveilleen ja tukemassa heitä. Jopa tavalliseen arkipäivään kuuluvat asiat kuten ruoan laittaminen perheissä joka päivä, on lapselle vieras asia. (Taitto 2002, 21)

8.2 Selviytyminen lapsuudessa

8.2.1 Pieni aikuinen – vastuun kantaminen selviytymisen keinona

Monet naisista kuvasivat nimenomaan joutuneensa perheen esikoisina ottamaan valtavasti vastuuta monista asioista jo pienestä pitäen: omin avuin oli pärjättävä. Suurin osa naisista kuvasi joutuneensa jo pienestä pitäen niin kutsuttuun pienen aikuisen rooliin. Piti ottaa vastuuta arkipäivän askareista, sisarusten hoidosta, huolehtia vanhemmista tai muista vanhemmille kuuluvista tehtävistä. Moni näistä naisista koki, että ei saanut elää lapsena ja olla lapsi. Lapselle ominainen lapsen elämä on jäänyt kokematta.

”Että joutunu ottaan vastuuta jo tosi aikasin hirveen paljon. Justiisa niinkun sisaruksista, et mähän vastasin pikkusiskon hoidosta silleen, että ihan ku oisin ollu sen äiti. Mä niinku koin sen mun tehtäväksi, että mun pitää huolehtia siitä. Ku se oli se äiti semmonen, et se niinku huus ja möykkäs ja raivos sille, että mä nakkaan sut seinään, jos et nyt hiljene. Ja vauva oli tosiaan vasta kuukauden ikäinen. Että mä niinku tosiaan pelekäsin sitä viikolla, kun mä olin eri paikkakunnalla koulussa ja asuin siis eri paikkakunnalla. Nii mä aina ootin viikonloppua, että pääsen hoitamaan sitä.” (Outi, 30)

Toisaalta vastuun ottaminen nähtiin myös selviytymisen kannalta oleellisena. Se, että lapsuudessa otti ja kantoi vastuuta, saattoi olla ainut keino näkyä vanhempien edessä. Vastuun kantaminen näyttäytyi monelle myös toimintana, mikä auttoi jaksamaan. Useat naiset kuvailivat, että mikäli vastuuta ei olisi tarvinnut ottaa, olisi elämä voinut näyttäytyä puolestaan vaikeana, vaikka vastuuttaminen asioihin veikin pohjaa lapsena elämiseltä. Ilman tekemistä olisi päivittäinen jaksaminen saattanut olla

sietämätöntä. Paha olo ja kodin kaoottista ilmapiiriä olisi voinut olla haastateltavien mukaan vaikeampaa kestää, jos edes vastuun kantamista ja asioiden hoitamista ei olisi voinut tehdä.

”Joutuhan sitä vastuuta ottamaan hirveesti sillon lapsena kaikesta kodin hoitamisesta ja sisarusten huolehtimisesta, että ei niinku saanu elää sitä lapsen elämää, mutta kuitenkin sitten siinä tilanteessa niin jotenkin sitä haluskin kantaa vastuuta. Että jakso semmosen vastuun ottamisen avulla mennä eteenpäin, ja oli tekemistä siinä. Et kun oli sit vähän sitä puuhaa ja sellasta, kun otti sitä vastuuta. Varman ilman mitään tekemistä oisin vaan jääny vellomaan siihen omaan pahaan olooni ja asiat ois vaan kaatunu päälle.” (Anu, 29)

Pienen aikuisen roolissa toimiminen toimi näille naisille yhtenä selviytymiskeinona. Alkoholiongelmaisen läheisen tavat ymmärtää ja vastata ongelmiin viittaakin käsitteeseen selviytyminen (coping). Se sisältää niin tunteet kuin erilaiset strategiat joita yritetään kerran tai useammin ja jotka hylätään nopeasti sekä erilaiset filosofiset asenteet ja valitut kannanotot/asenteet. Käsitteenä selviytyminen sisältää myös selkeästi määritetyt strategiat sekä tavat ymmärtää ja vastata tilanteeseen, jotka henkilö kokee tehokkaiksi. Osa selviytymisen tavoista koetaankin tehokkaammiksi ja toimivammiksi kuin toiset keinot, jotka joko vaikuttavat alkoholiongelmisten läheisten omaan hyvinvointiin ja terveyteen tai alkoholiongelmaisen juomiseen tai yhtäläillä molempiin. (Orford 1998, 129)

Vastuun ottaminen vei selviytymiskeinona toimimisesta huolimatta pohjaa haastateltujen mukaan lapsuudelta. Hemanus (2003, 41) onkin nimittänyt alkoholiongelmisten vanhempien lapsia alkoholismin surullisimmiksi uhreiksi. Usein lasten rooli muuttuu perheissä, joissa on juomari. ”Rankinta on ehkä roolijaon kääntyminen ympäri: lapsesta tulee jommankumman tai kummankin vanhemman hoitaja.” Tästä lapsi maksaa usein kalliin hinnan: menetety lapsuuden. (Hemanus 2003, 41)

Haastateltujen kertomuksissa korostui pienen aikuisen, vastuunkantajan rooli monien ollessa perheen esikoisia. Aikaisemmissa tutkimuksissa, ja kirjallisuudessa on

alkoholiperheessä elävien lasten yleensä suunniteltava käyttäytymisensä ja mukautettava oma käyttäytymisensä siten, että ne menevät heidän vanhempiensa tekojen mukaan, ja näin ollen he joutuvat kieltämään itseltään niitä monia elämisen tapoja, jotka ovat ominaisia juuri lapsuudelle. Tämä johtuu yleensä molempien vanhempien roolien epäjohdonmukaisuudesta, joka puolestaan vaikuttaa lasten käyttäytymiseen. Tämän vuoksi alkoholiperheiden lapsille muodostuukin herkästi erilaisia tavallisuudesta poikkeavia rooleja: aikuismaisesti käyttäytyvä esikoinen on ikään kuin perheen sankari tai hyperaikuinen, syntipukki sitä vastoin nähdään perheen ristiriitojen ja turhaumien kohteena, kadotettu lapsi puolestaan omaa epävarman identiteetin ja perheen nuorimmainen on yleensä maskotin roolissa, jota voidaan ylisuojella aina epäitsenäiseksi asti perheessä olevilta ongelmilta. (Peltoniemi 1995, 7; Ackerman 1991, 48–49) Lapset tietoisesti koettavat olla ”keikuttamatta venettä” rajaamalla omia tunteitaan ja käyttäytymistään. (Ackerman 1991, 48) Myös Deutsch (1982, 56–57) on jo aiemmin tunnistanut edellä mainitut erilaiset roolit, joihin alkoholistien lapset helposti joutuvat, ja jotka jatkuvat usein vielä aikuisuudessakin.

Lisäksi Taitto (2002, 66–67) on tarkemmin kuvaillut niitä käyttäytymisen tapoja, jotka sisältyvät edellä mainittuihin rooleihin. Taitto (2002, 65) näkee nämä aiemmin mainitut roolit myös lasten tapoina selviytyä ja toteaa, että lapset toimivat eri tavoin näissä selviytymisrooleissaan. Taitto (mts., 66) nimeää hyperaikuisen vastuunkantajaksi ja kuvailee häntä pieneksi aikuiseksi, joka myös kantaa vastuuta toisten puolesta. Vastuunkantaja on myös huolehtiva ja uhrautuva ja koettaa miellyttää aikuisia. Myös tosikkomaisuus ja vakavuus, määräilevyys sekä liiallinen kiltteys ovat ominaisia perheen hyperaikuiselle. Syntipukki puolestaan on impulsiivinen ja usein uhmaa aikuisia. Ominaista on myös pahan tekeminen sekä tappeleminen, valehtelu ja varastaminen. Syntipukin roolin omaksunut lapsi käyttää usein myös itse jo varhain päihkeitä. Unohdettu tai kadotettu lapsi on syrjäänvetäytyvä ja eristäytyy muista. Hänen on vaikea solmia ystävyssuhteita ja hän usein kokee olevansa yksinäinen. Unohdettu lapsi pakenee omaan sisäiseen mielikuvitusmaailmaansa ja keskittyy mieluummin omiin tekemisiinsä. Masennus voi myös olla ominaista unohdetulle lapselle. Maskotti taas on lapsenomainen ja hakeutuu huomion keskipisteeksi. Maskotti on usein sovittelijana toisten riidoissa eikä

haluaisi rähinöitä. Maskotille yksin oleminen tuntuu olevan vaikeaa ja yliaktiivisuus saattaa kuvastaa hänen toimintaansa. (mts., 66–67)

8.2.2 Elämää kulissien takana

Elämää sävytti haastattelukertomuksien mukaan kulissien ylläpitäminen, jota jokainen perheenjäsen toteutti omalla tavallaan. Perheen tilanteen salaileminen ulkopuolisilta oli perheenjäsenille ominainen tapa pitää hyvää julkisivua yllä.

”Se oli sellaista salaista, siitä ei puhuttu. – - Et olihan se sellasta kulissien ylläpitoa koko ajan.” (Elisa, 26)

Haastateltujen kertomuksista ilmeni, että salailu johtui kodin tilanteen aiheuttamasta häpeän tunteen korostumisesta, joka puolestaan vaikeutti asioista kertomista kavereille tai muille kodin ulkopuolisille ihmisille.

”Tavallaan on pitänyt peitellä koko lapsuutesa sitä, että ne juopi. Niinku kaikilta kavereilta ja muilta. Et hävetti se niiden juominen. Et sillein sitä niinkun yritti pitää es jonkunlaista kuvaa omasta perheestä yllä.” (Anu, 29)

Lisäksi erilaisen roolin esittäminen ulospäin hyvästä ja kunnollisesta perheestä oli ominaista haastatelluille: haastateltavat itse olivat pitäneet yllä julkisivua hyvästä perheestä näyttämällä kaiken olevan hyvin, vaikka todellisuus oli täysin toisin.

”Sitten ite oli kans, että yritti näyttää ulospäin, että kaikki ois normaalisti ja hyvin – -. Mutta todellisuushan oli sitten aivan toista.” (Anita, 47)

Puolestaan haastateltujen juovat vanhemmat osasivat esittää ulospäin toisenlaista ihmiskuvaa itsestään. Myönteisen kuvan antaminen itsestä kodin ulkopuolisille

ihmisille oli haastateltavien naisten mukaan tavallista. Ongelman olemassaolo kiellettiin lisäksi niin juovan kuin juomattomankin vanhemman taholta. Vanhemmat, joilla oli ongelmia alkoholinkäytössä kielsivät näkevänsä koko ongelman olemassaoloa, eivätkä nähneet tarvitsevansa ongelmaan tällöin hoitoa.

”Kerran tuota soitin poliisit, kun isä on kerran yrittänyt tappaa äidin. No poliisit tuli ja käski isän kävelemään suoraan, niin sehän käveli suoraan. Että en tiää oliko miten paljon tota näyttelemistä sitten. Että isäkin osas kyllä peitellä asioita hirmu hyvin—. Mutta kaikki on aina pitänyt, että kyllä teillä on ihana isä, että kyllä se on niin mahtava ja kohtelias, ja niinkun ulospäin näytti aivan muulta mitä on.” (Leena, 61)

Samaten vanhempi, joka ei käyttänyt alkoholia, ei nähnyt perheen tarvitsevan apua, koska ongelman kieltäminen tuntui helpommalta. Naisten mukaan tästä johtui myös se, että yleensä alkoholia käyttämätön vanhempi kielsi lasta kertomasta kenellekään. Ongelmaa ei nähty olevan eikä kenenkään tarvitse tietää kodin sisällä olevista tapahtumista ja kodin tilanteesta, vaikka useiden haastateltujen naisten kotioloivat hyvin rauhattomia ja väkivaltaisia.

”Ei siitä oikeen kellekkään voinu..tai saanu ees kertoa. Äiti monesti oli, et ehdottomasti ei sanaakaan kenellekään. Et kukaan ei vaan saa tietää, vaikka äiti ei omasta mielestään nähny mitään ongelmaa, vaikka meilläkin sitä väkivaltaa ja kaikkee siinä oli. Et vähän ristiriitasta silleen.” (Anita, 47)

Lisäksi muut ympäristön ihmiset eivät monessa tapauksessa nähneet perheellä olevan ongelmaa, joko sen vuoksi, että perheen kulussien ylläpitäminen onnistui liiankin hyvin tai ympäristön ihmiset vähätelivät ongelmaa tietämättömyytensä vuoksi. Toisaalta esimerkiksi sukulaiset monessa tapauksessa tiesivät näiden naisten kotioloista, mutta vähätelivät ongelman olemassaoloa tai kielsivät sen kokonaan.

”No kyllähän se oli niin, että ei moni varmaan tienny, että ku se isä osas esittää. Ei kukaan voinu kuvitellakkaa, että meillä mitään semmosia ongelmia olis.” (Leena, 61)

”Sit se, että kukaan ei nähny olevan mitään ongelmaa, ei ees sukulaiset. Vaikka ne ties tasan tarkkaan.”(Leena, 61)

Kulissien ylläpitäminen ja ongelman salailu, perheen usein vaikeasta tilanteesta huolimatta, näytti olevan ominaista kaikkien haastateltujen lapsuudessa. Koski-Jännes ja Hänninen (2004, 106–107) esittävät, että muun muassa monien päihdeongelmaisten läheisten kertomusten perusteella on kuvattu, että päihdeongelmaisten läheisten vaikea tilanne aiheuttaa usein sen, että olemassa olevaan elämäntilanteeseen alistutaan ja sitä eletään “sammunein lyhdyin, päivä kerallaan”. Kuitenkin monet kehittävät erilaisia selviytymiskeinoja, joita stressaava ja ongelmainen elämäntilanne suorastaan vaatii. Yhdeksi selviytymiskeinoksi on nähty muun muassa kulissien ylläpitäminen: ongelma salataan ja perheen julkisivu pysyy tahrattomana. Tällä koetetaan hallita päihteidenkäytön aiheuttamaa häpeän tunnetta, joka eristää perheen kontakteista muiden kanssa ja sulkee perheen yksin ongelmansa kanssa oman kodin seinien sisälle.

8.2.3 Tuen lähteet ja voimavarojen monet muodot

Kaikki tutkimukseen osallistuneista naisista kertoivat lapsuudesta löytyneen kaikesta huolimatta erilaisia yksittäisiä voimavaroja tai tuen lähteitä. Nämä voimavarat lapsuudessa selviytymiseen olivat hyvin monenlaisia.

Naisten kertomuksissa tuli usein ilmi erilaiset henkilöt tuen antajina, joihin saattoi edes hieman turvautua. Monilla heistä voimavaroina ja selviytymisen kannalta tärkeinä näyttäytyivät isovanhemmat. Kuitenkaan isovanhemmat eivät näyttäytyneet voimavaroina suurimmalle osalle naisista siinä mielessä, että heille olisi voinut puhua asioista ja keskustella kodin tilanteesta tai mieltä painavista asioista. Isovanhemmat tuen lähteinä olivat lähinnä niitä turvallisia aikuisia, jotka eivät käyttäneet alkoholia, ja joihin saattoi luottaa sekä turvata. Isovanhemmat tukivat lapsia myös avustamalla lapsia tai ottivat lapsia hoitoon.

”No isovanhemmat oli semmonen tuki ja turva. Et ne otti meitä paljon hoitoon ja huolehti, lähetti meille vaatteita tai sellasta.”(Anu, 29)

”Sillon oli kyllä ne isovanhemmat siinä. Että ne on ollu semmoset turvalliset aikuiset, joihin voi luottaa, ja jotka ei juo. Siis ne oli turvallisia just siinä mielessä, et kun ne ei juonu ja niiden luona hoidossa saatto olla sillein rennosti ja pelkäämättä. Mut et ei me koskaan isovanhempienkaan kans puhuttu asioista tai sillein et ne ois selittäny meille niitä juttuja. Et se oli niinkun kielletty keskustelunaihe.”(Outi, 30)

Lisäksi muutamalla haastatelluista oli voimavarojen lähteenä lapsuudessa läheiset ystävät, joiden kanssa huolia saattoi jonkun verran jakaa, vaikka monelle ystävyystyminen toisten kanssa olikin vaikeaa perheen eristäytyneisyyden ja vanhempien alkoholinkäytön synnyttämien emotionaalisten haittojen vuoksi. Läheinen ystävä saattoi kuitenkin olla koulutoveri tai serkku.

”Mun onni oli se, et mä ystävyystyin semmosen Miran kanssa. Miran vanhemmasta tuli tavallaan kun toiset vanhemmat mulle. Sinne mä saatoin mennä sitten. Koska isä otti mut silmätikuks, niin eihän mulla ois ollu mitään paikkaa, jos en olis päässy sinne. Sinne saatto mennä mihin vuorokauden aikaan tahansa. Et jos mulla ei ois ollu tätä paikkaa niin olis ollu ihan hirveetä– – . Mä muutin sit tän mun ystäväni luo, jonka vanhempien tukemana olin ollu, niitten pihamökkiin asumaan.”(Seija, 42)

” – –ja serkku oli tosi tärkeä. Et hänen kanssaan pystyin puhumaan paljon. Ja oli pari ihan hyvää kaveriakin. ” (Seija, 42)

Yhtenä selviytymisen lähteenä ja voimavarana näyttäytyi monelle naiselle myös jokin muu asia kuin henkilö. Tällainen oli useammalle henkilölle muun muassa musiikki. Myös asennoituminen lapsuudessa vallitsevaan tilanteeseen saattoi myös toimia selviytymiskeinona vallitsevassa tilanteessa.

”Musiikki on aina ollu tärkeätä. Sen avulla on päässy aina irti. Siihen mie oon pystyny paljon purkamaan.” (Anita, 47)

”Sitä on niinkun..no niinkun sodassakin, että rytkyt ja rallaa vaan, että ei ajatella ollenkaan, mennään vaan eteenpäin. Että semmosella asenteella niinkun on jaksanu mennä vaan eteenpäin.”

(Leena, 61)

Eräällä tutkimukseen osallistuneella naisella puolestaan puhuminen omien perheenjäsenten ja ystävien kanssa oli tärkeäksi koettu keino selvitä lapsuudessa, mikä puolestaan selvästi poikkesi muiden haasteltujen naisten kertomuksista perheen sisäisistä suhteista sekä voimavaroihin lukeutuneista asioista.

”Puhuminen keinona. Äitin kans puhuttiin, veljen kans puhuttiin. Serkun kans puhuttiin. Et puhuminen nimenomaan oli se, et äidin kans aina puhuttiin ne lävitte. Et sai puhuttua ulos asiat.” (Seija, 42)

Voimavarojen ja tuen muodot olivat siis hyvin erilaisia, ja kaikilta löytyi ainakin yksi tuen lähde tai voimavara, johon saattoi lapsuudessa tukeutua. Orfordinkin (1998, 129) mukaan alkoholiongelmaisten läheiset voivat saada apua ja tukea muilta perheenjäseniltä, sukulaisilta, ystäviltä, naapureilta, ammattilaisilta ja oma-apuryhmän jäseniltä. Oleellisinta tässä tuen saamisessa onkin sellainen tukeminen, joka auttaa muun muassa ylläpitämään alkoholiongelmaisten läheisten selviytymisen keinoja. Selviytymisnäkökulman kannalta tärkeää onkin se, että tukea antava henkilö ymmärtää ne oleelliset stressitekijät ja ongelmat joita alkoholiongelmaisen läheinen joutuu kohtaamaan ja kokemaan, ymmärtää vaikeuden selviytymiskeinojen löytämisessä, arvostaa sitä ristiriitaisuutta, jota alkoholiongelmaisen läheinen kokee suhteessa alkoholiongelmaiseen, eikä näin ollen ”asetu kenenkään puolelle”, ja tukee alkoholiongelmaisen läheisen valintoja. (Orford, 1998, 129) Sosiaalisen avun ja tuen etsiminen, “eli luottamuksellinen keskustelu ongelmasta”, on usein yksi oleellisin selviytymisstrategia vaikeuksien keskellä. (Koski-Jännes & Hänninen 2004, 108)

Osa naisista oli kyennyt luomaan suhteita oman perheen ulkopuolisiin ihmisiin, toisille naisista se oli puolestaan vaikeampaa, jolloin voimavara oli jokin muu kuin perheen ulkopuolinen henkilö. Ackerman (1991, 47, 52, 53) puhuu muun muassa myös lapsista, jotka ovat ”omaamattomia” ja ”omaavia” ja heidän selviytymiskeinoistaan, millä hän viittaa siihen, että kykeneekö lapsi solmimaan kodin ulkopuolisia ihmissuhteita. ”Omaamattomat” lapset, joilla on vaikeuksia solmia ihmissuhteita irrottautuvat yleensä perheestään ja välttävät muodostamasta läheisiä suhteita muihinkaan ihmisiin. ”Omaavat” lapset puolestaan onnistuvat paremmin solmimaan ihmissuhteita kodin ulkopuolella ja ottamaan harteilleen aikuisten velvollisuuksia, he voivat olla myös ikäänsä nähden hyvin kypsiä.

Taiton (2002, 18) mukaan lapsi voi kyetä selviytymään huolimatta perheen päihdeongelmista. Lapsen selviytymiseen vaikuttavat muun muassa lapsen oma ikä ja kehitystaso juomisongelmien alkaessa sekä koko persoonallisuus, koko perheen lasten lukumäärä, lapsella olevat ulkopuoliset tukiverkostot tai se, ovatko molemmat vanhemmat päihdeongelmaisia vai ainoastaan toinen vanhemmista. Usein lapsi kuitenkin on tuen tarpeessa, vaikka perheen päihdeongelmista ei seuraisikaan ongelmia.

8.3 Lapsuuden kokemusten vaikutuksia myöhempään elämään

Tutkimukseen osallistuneista naisista kaikki kuvailivat lapsuuden jättäneen jälkensä myöhempään elämään, joita monet uskovat kantavansa mukanaan koko lopun elämäänsä. Elämä on näyttäytynyt myöhemminkin monelle rikkonaisena, johon on vaikeaa saada otetta tai jota on toisinaan vaikeaa itsekään hyväksyä. Lapsuudessa koettujen tapahtumien tiedostaminen sekä läpikäyminen ovat kuitenkin olleet tärkeää monelle näistä naisista. Sen avulla elämästä on kyetty saamaan jonkinlainen ote ja elämästä on muodostunut eheämpää kokemuksien tuomista vaikeuksista huolimatta. Seuraavissa alateemoissa on tarkemmin käsitelty lapsuuden kokemusten vaikutuksia tutkimuksessa mukana olleiden naisten elämään.

”Kyllä tää on semmonen, että aina varmasti vaikuttaa. Että ei ne kokemukset jää vaan sinne lapsuuteen, vaan ne seuraa mukana vieläkin, varmaan sinne hamaan tulevaisuuteen asti. Paljon se on kyllä vienykin. Välillä tuntuu elämä niinkun kohtuuttoman rankalta, että joskus tuntuu, et miks pitää olla näin vaikeeta vieläkin. Toisinaan aattelee, et miks just mulle piti käydä näin. Toisaalta oon oppinu näkemään vähän sitä positiivistakin puolta, että oon oppinu selviytymään vaikka läpi harmaan kiven. Että vaikka ne on paljon multa vieny, niin toisaalta ne kokemukset on myös kasvattanu aika vahvaks.” (Anita, 47)

Tässä tutkimuksessa on aiemmin käsitelty ja nostettu esille Erik H. Eriksonin kehitysvaiheteoriat. Sankarin ja Jyrkämän (2001, 33) mukaan Eriksonin teorian taustalla on käsitys siitä, että iän lisääntyessä tapahtuu joko ihmisessä itsessään tai ihmisen ulkopuolella jotakin sellaista, joka vie kohti elämänkriisejä ja käännekohtia. Ihmisen psykososiaalisella kehityksen vaatimalla muutoksella voi olla oma osuutensa asiassa, mutta on myös korostettu sitä, että elämäntapahtumatkin voivat vaikuttaa kriisien syntymiseen. Stressi ja kriisi voivat johtaa elämäntapojen muutokseen ja ne voivat syntyä sekä positiivisista että negatiivisista kokemuksista.

Muun muassa Taitto (2002, 18) toteaa, että päihdeongelmaisen perheen lapsen myöhemmässä elämässä olevien ongelmien taustalla saattaa olla oman identiteetin epäselvyys, koska identiteetin normaali kehitys ei ollut mahdollista vanhemmuuden puuttuessa. Hän saattaa joutua käymään lävitse aikaisempia lapsuuden kokemuksia ja tunteitaan aikuisuuden aiheuttamien kriisien seurauksena etsiessään minuutta uudelleen. Vaikeutena päihdeongelmaiselle lapsella on siis turvallisen vanhemmuuden tai kiinteiden läheissuhteiden puuttuminen, jolloin aikuiseksi kasvaminen tulee olemaan vaikea prosessi lapselle.

Useilla alkoholiperheiden lapsilla ovat peräkkäisten kehitysvaiheiden kriisit sekoittuneet aikaisempien vaiheiden selvittämättä jääneiden ongelmien kanssa. Niihin liittyvä oleellinen piirre on myöskin alkoholiperheessä elämisestä syntynyt jatkuva stressi. Näistä muodostuvat yhteisvaikutukset voivatkin vaarantaa suotuisan persoonallisuuden kehityksen. (Ackerman, 1991, 60) Ackerman (mts., 60) esittää, että Eriksonin mie-

lestä jokaiseen kehitysvaiheeseen kuuluu niille ominaiset ristiriidat, jotka tulisi ratkaista onnistuneesti. Ihmisen kyky käsitellä seuraavan kehitysvaiheen ongelmia on riippuvaista edellisen vaiheen ristiriidan ratkaisemisen onnistumisesta tai epäonnistumisesta. Ajan kuluessa lapselle muodostuu joko joukko positiivisia tai negatiivisia ongelmia. Lapsi kykenee onnistuneemmin toimimaan myöhemmissä aikuisiän rooleissaan, mikäli kokemukset ovat suurelta osin positiivisia. (mts., 60)

8.3.1 Lapsuuden kokemusten varjossa: Avun ja tuen hakeminen kokemusten käsittelyyn

Lähes kaikki tutkimukseen osallistuneista naisista olivat hakeneet apua tai tukea lapsuuden jälkeisten kokemusten käsittelyyn. Monilla naisilla avun hakemisen tarve on liittynyt lapsuuden kokemusten käsittelyn tarpeeseen, johon on osalla liittynyt myös uupumusta tai masennusta myöhemmässä elämässä. Apua nämä naiset ovat lapsuuden kokemusten läpikäymiseen hakeneet ammattiauttajilta ja moni heistä on tarvinnut myös mielialalääkitystä.

”Yhdessä vaiheessa mä vaan uuvuin sitten täysin. Ajattelin, että joko haen apua tai sitten on itsemurha edessä. Että siitä mä sitten lähdin paranteleen itteeni. Mies on ollut tukena ja tää terapia, ja käytän mielialalääkkeitä.” (Outi, 30)

”Mulla käy perhetyöntekijä silloin tällön. Ja mä oon nytten niinkö ihan pari kuukautta sitten käynyt juttelemassa terveyskeskuksessa, ton psykiatrian sairaanhoitajan kanssa, ihan niinkun näistä lapsuuden jutuista.” (Anu, 29)

Lisäksi erilaisista vertaistukitoiminnoista ja –järjestöistä, joihin lukeutuu lähinnä Al-Anonin ja AAL:n järjestämä toiminta, ovat toimineet monelle tärkeänä tuen hakemisen sekä saamisen lähteenä.

” Al-Anon, ei sillä tavalla, että mitään muita, psykoterapioita tai muita oisin tarvinnu. Että ihan tämän kautta oon sitten saanu tukea. Että niinkun meiän ohjelmassa sanotaan, että: voit nähdä lasin puoliksi tyhjänä tai puoliksi täytenä, niin tuota minä oon tänä päivänä oppinu näkemään ne lasit puoliksi täytenä. Et tavallaan niinku sen positiivisen puolen, ja muun siinä, koska samalla asialla on aina kaksi puolta.” (Eeva, 52)

” Kyl se tuki ja apu on voimakkaasti tullu tuolta Al-Anonista ja AAL:sta. Et niistä oon löytäny tukea.” (Anita, 47)

8.3.2 Suhtautuminen alkoholiin ja alkoholinkäytön tilanteisiin

Suurin osa haastatelluista näkee lapsuudella olleen vaikutuksensa myös siihen, millainen on suhtautuminen alkoholinkäyttöön ja alkoholikäytön tilanteisiin yleensä. Tässä tutkimuksessa kuitenkin lähes kaikkien naisten omaa alkoholinkäyttöä kuvaa sen vähäisyys tai sitä ei käytetä juuri ollenkaan. Lisäksi alkoholinkäyttötilanteet, joissa muut käyttävät alkoholia (esimerkiksi omat lapset tai muut ympäristön ihmiset), on monille heistä tilanne, jota halutaan vältellä tai kynnyks humalaisten ihmisten kanssa olemiseen on korkea.

”No meillä ei oikeestaan niinkun käytetä alkoholia, mä en itse käytä alkoholia oikeestaan juuri ollenkaan. Mies saattaa sitten ottaa muutaman oluen joskus. Et sen oon niinkun oppinu kyllä kestämään. Mut mä haluan oikeestaan vältellä semmosia tilanteita, missä esimerkiks alkoholiongelmaisten kans tekemisiin. Et äitinkään kanssa mä en edes halua puhua puhelimessa, jos se on juonu.” (Anu, 29)

Siitä huolimatta, että suurin osa tutkittavista naisista käyttää alkoholia vähänlaisesti tai he eivät siedä humalaisten ihmisten seuraa, on moni näistä naisista toisaalta oppinut kestämään ja sietämään alkoholinkäytön tilanteita jonkin verran ajan myötä.

”Meillä ei kyllä sillain oteta viinaa, sillon kun lapset on kotona. Et mä oon siitä ollu ehdoton, mutta nykyään mä oon antanu sillain vähän periksi, että kun tiedän, että ei oo siinä mitään hätää. Että jos lapset on kotona, niin korkeintaan neljä-viis olutta, ja lapsilta on kysytty, että haittaako. Että ennenhän mä ahdistuin niinkun alkoholinkäytön tilanteista hirveesti, mutta nykyään kyllä oon ihan rauhallisin mielin.” (Outi, 30)

Vain kaksi naisista kertoi käyttävänsä alkoholia toisinaan reilusti tai usein eivätkä nähneet ongelmalliseksi alkoholinkäytön tilanteissa mukana olemista, mutta kumpikaan heistä ei nähnyt sen muodostavaan ongelmaa itselleen tai elämönhallinnalleen. Toisaalta molemmat näistä naisista myönsivät tarkkailevansa alkoholinkäyttöään lähipiiriään enemmän sekä olevansa joskus ehkä huolestuneita omasta alkoholinkäytöstään.

” No ei mulle silleen oo mitenkään vaikeeta olla porukassa, missä juodaan. Ku itekkin tulee otettua toisinaan reippaastikin. Mut kylhän sitä niinkun mieltii. Että huomaan tarkkailevani omaa alkoholinkäyttöä enemmän kun esimerkiks mun ystävät. Et kun ne vanhemmat silleen on aika varottava esimerkki. Toisinaan mietin, että vois ehkä ottaakkin vähän vähemmän, että kyllä sitä silleen joskus jopa huolestuneena pohtii tota omaa alkoholinkäyttöä. Mutta se ei kuitenkaan oo mulle mitenkään ongelma, et osaan käyttää sitä, eikä oo elämähallinnassakaan ongelmia, esimerkiks rahan kanssa tai muuta.” (Elisa, 26)

” Ei mulla oo niinkun ongelmaa siinä, että jos ympärillä olevat ihmiset ottaa alkoholia. Että en mäkään kyllä kuppiin sylje. Mutta kyllä sitä joskus mieltii, että pitäsköhän tänään olla ottamatta. Et kun joskus tulee käytyä enempikin, joskus taas vähempi. Kyllä joo, sitä niinkun ite tarkkailee sitä alkoholinkäyttöä ehkä enemmän, ettei vaan kävis niinkun isälle. Et semmoinen pieni huoli, mutta ei se mulle kumminkaan niinkun oo ongelma.” (Miia, 22)

Suuri osa päihdeperheissä koetuista haitoista kulkeutuu mukana aikuisikään saakka. Aikuisuudessa on suhde päihteisiin luonnollisesti koettu ongelmallisempana

kuin lapsuudessa. Lasinen lapsuus – kyselytutkimuksessa sekä vuonna 1994 että vuonna 2004 yli puolet vastaajista mainitsi ongelmia suhteessa alkoholiin ja muihin päihteisiin. Lisäksi joka kolmas totesi suhtautumisen alkoholiin olevan paheksuvaa ja kielteistä, kun taas 10 prosenttia kertoi ahdistuvansa alkoholinkäyttö tilanteissa. 14 prosenttia puolestaan oli ajoittaisen päihteiden käyttönsä vuoksi huolestuneita. (Peltoniemi 2005, 6)

Haastattelukertomuksista ilmeni, että lähes kaikki naiset käyttivät alkoholia hyvin vähänlaisesti, jos ollenkaan. Ja he, jotka käyttivät toisinaan reilummin, eivät nähneet alkoholinkäyttöään kuitenkaan ongelmaksi. Peltoniemi (2005, 7) sitä vastoin esittää, että kyselytutkimuksen tulokset paljastavat myös odotettavissa olevan yhteyden: perheissä, joissa alkoholia on käytetty liikaa, käyttävät myös näiden perheiden lapset itse enemmän alkoholia kuin lapset, joiden perheissä alkoholinkäyttö on ollut kohtuullista.

Myös Taitto (2002, 17) huomauttaa, että päihteiden käyttöön liittyvät ongelmat ovat usein taipuvaisia siirtymään sukupolvelta toiselle: lapsi saa malleja alkoholikäytöstä nähdessään vanhemman juovan itsensä usein humalaan. Lapsi on saattanut kokea esimerkiksi pelon, hylkäämisen ja turvattomuuden tunteita, ja nämä käsittelemättömät kokemukset voivatkin johtaa lapsen myöhempään päihteiden käyttöön. Biologisella perimällä tai alttiudella voi myös olla osuutensa asiaan. (mts., 17)

8.3.3 Arvojen erilaisuus suhteessa kasvuperheeseen

Moni haastatelluista kertoi oman, nykyisen perheen ja sen arvojen olevan täysin erilaisia kuin heidän kasvuperheensä ja sen arvot ovat olleet. Nämä naiset korostavatkin eroja suhteessa kasvuperheeseensä, mikä pohjautuu lapsuuden kokemuksista saatuihin malleihin. Lapsuuden kokemukset ovat toimineet pontimina omien, erilaisten arvojen muodostumiselle.

”Aivan täysin erilainen perhe, että ei voi samana päivänä puhuakkaan. Että meillä on niinkun lapsille opetettu arvoja, ja ollaan mun mielestä semmonen normaali perhe. Ja kuunnellaan toisiamme, puhutaan, ollaan ja tehdään yhdessä. Ei mun lapsuudessa ollu

semmosta. Mä oon myös pitäny huolen, että lapsilla on siis semmosta, mitä ne haluaa tehdä, ja mistä ne tykkää.” (Outi, 30)

”Siis meillä on ainakin erona siihen mun kasvuperheeseen se, että meillä ollaan avoimia lapsia kohtaan. Asioista voidaan puhua, ja sitten se, että ollaan yhdessä, ja puuhaillaan yhdessä perheen kesken.” (Seija, 42)

Puolestaan naiset, joilla ei vielä ollut omaa perhettä ja lapsia, korostivat myös omia erilaisia arvojaan ja näkemyksiään vastakohtana kasvuperheen olemukselle ja arvoille.

”Jos mä joskus hankin lapsia, niin mä toivoisin, että niillä olis molemmat vanhemmat. Ja että oli sellasta oikeata perhe-elämää: vietettäis aikaa perheen kanssa, ja semmosta rauhallista. Et ei mitään tämmöstä viinansotkusta, hälläväliä tyyliin. Vaan oikeesti, että lapsilla olis isä, joka välittää niistä, ja se isä olis myös lasten kanssa. Se on hirveen tärkeä arvo, et ois koko perhe.” (Miia, 22)

8.3.4 Tunne-elämän ongelmallisuus ja muita vaikutuksia

Haastatelluille oli yhteistä se, että jokainen heistä kuvaili lapsuuden kokemusten kautta aikuisuuteen saakka jääneitä erilaisia sekä eriasteisia tunne-elämän ongelmia tai muunlaisia vaikutuksia. Nämä tunne-elämän ongelmat olivat monen kirjavia haastateltujen keskuudessa. Niitä olivat muun muassa seuraavat: liiallisen empaattisuuden korostuminen, turvattomuuden tunteet, väkivaltatilanteiden ja riitatilanteiden liiallisen suuret pelot, tunteet siitä, että täytyy jaksaa ja selvitä kaikesta yksin, ihmissuhteiden muodostamisen vaikeudet, tunteiden osoittamisen hankaluudet ja epäterve suhtautuminen omaan itseensä.

” – Siellä psykologillakin sanoin tällein, että voi kun ois saanu helpomman elämän. Välillä on semmonen katkeruus. Mutta no, tää nyt on mun elämä, ja tämmöset eväät oon

saanu. Mutta tästä kivireestä kyllä luopuisin. Kiitos mieluummin olisin vähän itsekkäämpi, ja vähemmän empaattinen.” (Seija, 42)

”Mulla on semmonen, että mun on niinkun hyvin vaikee rakastaa itteeni sellasena kuin on, tai hyväksyy itseensä. Oon edelleenkin hyvin epävarma. Et jotenkin on semmonen ehkä epäterve suhtautuminen itteensä.”(Päivi, 36)

Naiset kuvailivat paljon myös muita, oman tunne-elämän liikaakin korostuneita piirteitä kuten äkkipikaisuutta ja impulsiivisuutta, voimakasta reagoitua erilaisiin asioihin ja alinomaista sosiaalisten tilanteiden tarkkailua tai ennakoitua: lapsuuden kokemusten myötä syntyneiden ”tuntosarvien” käyttämistä. Myös masennuksen ja ahdistuneisuuden tunteet olivat monella haastateltavalla leimanneet tunne-elämää vielä myöhemminkin.

”Kyl mä jotenkin niinkun oon tullu semmoseks kauheen impulsiiviseksi, ja sitten sellanen kamalan voimakas reagoitua johonkin ihan mitättömiinkin juttuihin. Et jotakin tommosta tunne-elämän ongelmallisuutta tai niinku vaikeutta. ” (Eeva, 52)

”Oon huomannu, että oon kauheen valpas semmosis niinku sosiaalisissa tilanteissa. Et hirveesti pitää yrittää ennakoida tilanteen kulkua ja kannatella sitä sosiaalista ilmapiiriä. Et ihan ku ois jotkut tuntosarvet, mitkä on jatkuvasti koholla. Sitte onhan tässä ollu kans tuo masennus mulla, ja semmonen ahdistuneisuushäiriöt, joihin oon apuaki hakenu. Että tohon tunnepuoleen liittyvä häiriöitä tai sellasia.”(Anita, 47)

Vielä muunlaisiksi vaikutuksiksi naiset kuvailivat lähinnä sen, että lapsuus on antanut mallin vain tietynlaisesta elämästä, joka on johtanut saman kaavan toistumiseen omassa elämässä: jossakin vaiheessa moni näistä naisista on aikuisena joko seurustellut alkoholiongelmaisen miehen kanssa tai ottanut puolisoikseen alkoholiongelmaisen miehen.

”Minä otin puolisokseni alkoholistin, joka sitten kuoli. Ja sitten otin uuden alkoholistin, mutta raitistuneen. Että ei oo sit mallia miten toimia muuten.” (Eeva, 52)

”Mä ajauduin jossain vaiheessa seurustelemaan alkoholistin kanssa. Et niinku piti varmaan nähdä itse, että mitä se on.” (Miia, 22)

Naisten kertomuksista välittyy selkeästi, kuinka lapsuuden kokemusten kautta on myös aikuisuuteen siirtynyt eriasteisia ongelmia, haittoja ja vaikutuksia. Peltoniemi (2005, 6) on esittänyt, että muun muassa lasinen lapsuus kyselytutkimuksessa aikuisiässä esiintyneet ongelmat koskivat omaa persoonaa sekä ihmissuhteita. Näistä yleisimpiä olivat esimerkiksi alhainen itsetunto, aggressiivisuus ja jännittyneisyys, luottamisen vaikeus toisiin ihmisiin, turvattomuuden ja voimattomuuden tunteet sekä ihmissuhteissa esiintyvät ongelmat. (Peltoniemi 2005, 6)

8.4 Yhteenvetoa tuloksista

Tutkimuksen perusteella lapsuuden kokemukset vanhempien alkoholiongelmien leimaamassa ympäristössä olivat kielteisiä. Myönteisten kokemusten puute olikin huomattavaa. Tällaisiksi kielteisiksi lapsuuden kokemuksiksi haastatellut kuvasivat muun muassa kotiolojen jatkuvan levottomuuden sekä turvattomuuden, pelon ja jännityksen alituisesti läsnä olevina kodin ilmapiiriä sävyttävinä tekijöinä. Lisäksi tutkimuksen mukaan lapsuudessa oli ominaista se, että vanhempien ja lasten välillä ei ollut läheisyyttä tai läheistä suhdetta, suhdetta, jota voisi kuvailla kiintymyksen ja läheisyyden sävyttämäksi vanhempi-lapsi suhteeksi. Myös niissä perheissä, joissa toisella vanhemmalla ei ollut alkoholiongelmaa, oli samanlainen lasten ja vanhempien välisen läheisyyden puuttuminen osana elämää.

Näiden naisten lapsuudelle oli ominaista myös se, että asioista vaiettiin perheen sisällä. Asioista ei saanut puhua tai kysyä, eikä lapsille koskaan selitetty tapahtumien tai tilanteiden syitä. Perheiden elämää leimasi lisäksi eristäytyneisyys ja tuen puute. Perhe oli monesti oma suljettu piirinsä, joka eristäytyi sosiaalisista kontakteista ja ympäristön

ihmisistä. Monesti ympäristön ihmiset eivät joko tienneet perheen tilanteesta tai sitten kukaan ei välittänyt. Ominaista oli kuitenkin selkeä tuen puute. Kukaan ei puuttunut tai välittänyt, ja perheen annettiin elää omaa elämäänsä. Tutkimuksen mukaan lapsuus tällaisessa ympäristössä oli myös täysin normaalia elämää, se nähtiin ainoaksi tavaksi elää, koska vanhempien juominen oli aina läsnä. Toisenlaisia malleja elämästä ja elämisestä ei moni ollut koskaan nähnyt.

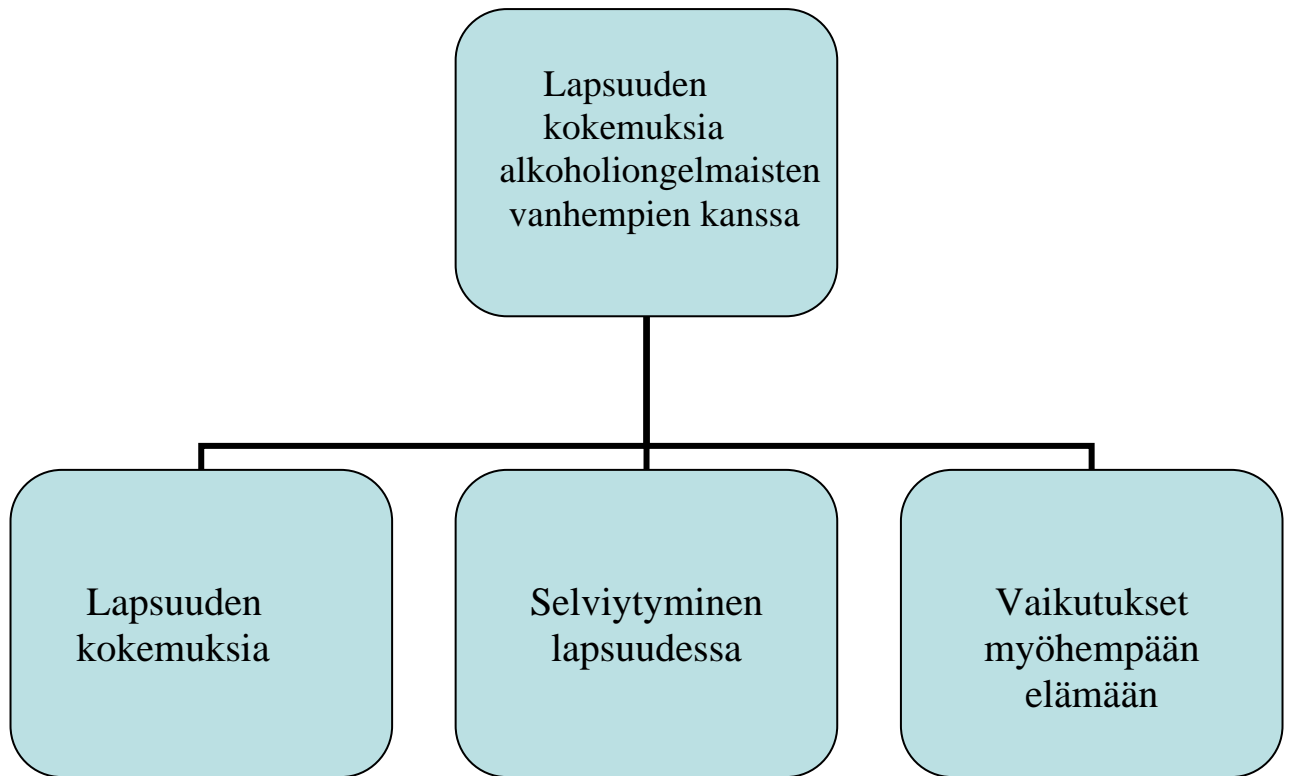
Lapsuuden kokemusten kielteisyydestä huolimatta oli kaikille naisille yhteistä se, että löytyi erilaisia selviytymisen keinoja. Tällaisiksi keinoiksi mainittiin muun muassa pienen aikuisen rooli: vastuun ottaminen arkipäivän asioista tai vanhemmille kuuluvista asioista. Vaikka tällainen vastuun kantaminen nähtiin yhtäältä haitallisena, koska se ei antanut mahdollisuutta elää ja olla kuin lapsi, oli se toisaalta myös eräänlainen selviytymiskeino. Vastuun ottamisen avulla jaksoi selviytyä päivästä toiseen monenlaisten askareiden tekemisen avulla. Toiseksi selviytymiskeinoksi nähtiin kulissien ylläpitäminen, jota jokainen perheenjäsen noudatti omalla tavallaan. Vaikka kulissien ylläpitämisen avulla salailtiin perheen tilannetta ja perhe eristäytyi sosiaalisista kontakteista, mahdollisti se kuitenkin perheen julkisivun tahrattomana pysymisen. Häpeä, joka aiheutui vanhemman tai vanhempien alkoholinkäytöstä johti kulissien ylläpitämiseen. Tutkimuksen perusteella kolmanneksi selviytymiskeinoksi määrittyi voimavarojen monimuotoisuus lapsuudessa. Lähes kaikilla naisista oli lapsuudessa löydettävissä jokin voimavara, joka auttoi jaksamaan. Se saattoi olla henkilö/henkilöt kuten isovanhemmat, ystävät tai joku muu läheinen ihminen. Myös muutkin asiat kuten musiikki saattoi olla tekijä, jolla oli jaksamista vahvistava vaikutus.

Lapsuuden kokemukset jättivät myös jälkensä myöhempään elämään. Tutkimuksen mukaan moni naisista oli joutunut hakemaan apua ja tukea lapsuuden kokemusten käsittelyyn, oman mielenterveytensä vuoksi. Toiset saivat sitä ammattiauttajilta ja lääkityksestä, toiset puolestaan erilaisista oma-apuryhmistä kuten AI-anonista ja AAL:sta (Alkoholistien aikuiset lapset). Lisäksi tutkimuksen perusteella lapsuuden kokemukset vaikuttivat myös suhtautumisessa alkoholiin ja alkoholinkäytön tilanteisiin. Alkoholia ei juurikaan käytetä ja monelle alkoholinkäytön tilanteet ovat myös ahdistavia tai vaikeita, mutta joita on kuitenkin opittu jollakin tavalla kestämään.

Tai sitten omaa alkoholinkäyttöä tarkkailtiin toisinaan enemmän ja josta joskus saatettiin myös huolestua.

Oleellista oli myös omien erilaisten arvojen tunnistaminen suhteessa kasvuperheeseen. Tuloksista kävi ilmi, että lapsuuden kokemusten myötä erilaiset arvot omassa nykyisessä perheessä tai arvot mahdollisen tulevaisuuden perheen suhteet olivat täysin erilaisia. Viimeisenä nousi esille tunne-elämän ongelmallisuus ja muut vaikutukset. Tutkimuksen tulosten perusteella lapsuudesta myöhempään elämään oli siirtynyt erilaisia tunne-elämän ongelmallisia tai muutoin sen korostuneita piirteitä. Muunlaisiksi vaikutuksiksi määrittyi lähinnä erilaisten elämisen mallien näkemisen puutteesta johtuva samankaltaisen elämän toistaminen myöhemmin: moni näistä naisista oli jossakin vaiheessa seurustellut tai avioitunut alkoholiongelmaisen miehen kanssa.

Seuraavalla sivulla on esitetty vielä tiivistetty yhteenveto tuloksista kuvion muodossa.

Lapsuuden kokemuksia värittä negatiivisuus:

- kotilojen levottomuus
- turvattomuus, pelko ja jännitys kodin ilmapiirinä
- läheisyyden ja lapsi-vanhempi suhteen puuttuminen
- asioista puhumattomuus perheen sisällä
- eristäytynyt perhe ja tuen puute
- vanhempien alkoholiongelmien sävyttämä lapsuus näyttäytyi normaaliuden näkökulmasta

Selviytymisen keinoja:

- pieni aikuinen: vastuun ottaminen jo lapsena
- elämää kulissien takana: kulissien ylläpito selviytymiskeinona
- tuen lähteet ja voimavarojen monet muodot

Lapsuuden kokemusten jälkiä:

- avun ja tuen hakemisen tarve
- suhtautuminen alkoholiin ja alkoholinkäytön tilanteisiin
- arvojen erilaisuus suhteessa kasvu-perheeseen
- tunne-elämän ongelmallisuus ja muita vaikutuksia

KUVIO 3. Lapsuuden kokemuksia alkoholiongelmaisen vanhempien kanssa eletessä

9 POHDINTA

9.1 Tulosten tarkastelua

Tutkimuksen tulokset vahvistavat suurilta osin jo aiempaa, vaikkakin vähäistä tutkimustietoa. Vaikka esiin nousseet teemat esiintyivät omina eriteltyinä tuloksinaan, on kuitenkin huomattava, että lähes kaikki kokemukset kietoutuvat tiiviisti toisiinsa. Toisaalta tämän tutkimuksen puhuivat sen puolesta, että välttämättä aina eivät alkoholiongelmat tai alkoholia suuremman määrän kuluttaminen periydy lapsuudesta aikuisuuteen. Muun muassa Peltoniemi (2005, 7) on todennut, että lasinen lapsuus – kyselytutkimuksen tulokset osoittavat, että yleisesti ei ole vielääkään ymmärretty, kuinka paljon kodin päihteidenkäytöllä on vaikutusta lapsen tunne-elämään ja tulevaisuuteen, elämänvalintoihin sekä myöhäisempään päihteiden käyttöön lapsuudessa ja senkin jälkeen. Aiheen pinnalle nostaminen on ollut hälyttävän vähäistä huomioon ottaen sen, että suomessakin jopa sadat tuhannet ihmiset käyttävät päihteitä ongelmallisesti. Lääkkeiden ja huumeidenkäyttö on viime vuosikymmenien aikana kasvanut nopeaa vauhtia, mutta suurin osa heistä on kuitenkin alkoholin ongelmakäyttäjiä. (Koski-Jännes & Hänninen 2004, 7) Mustonen, Mäkelä, Metso & Simpura (2001) totevat, että muun muassa vuonna 1992 ja 2000 alkoholin riskikulutusrajan ylitti noin 5-6 prosenttia naisista sekä 23–24 prosenttia miehistä.

Tämän tutkimuksen puitteissa voisi tulosten mukaan ainakin todeta, että kodin alkoholinkäytöllä on melkoisen paljon vaikutusta myöhempään elämään, jopa monella elämän eri osa-alueella. Tulokset osoittavat, että se on vaikuttanut paljon niin tunne-elämään, elämänvalintoihin kuin tulevaisuuteen yleensäkin. Tämän tutkimuksen perusteella voisi myös todeta, että tulokset kertovat aiemman tutkimustiedon kanssa yhdessä karua kieltä siitä todellisuudesta, mitä alkoholiongelmaisten vanhempien lapset ovat joutuneet lapsuudessaan kokemaan, ja näitä monesti haitallisia lapsuuden kokemusten vaikutuksia he edelleen kantavat mukanaan.

Tässä tutkimuksessa on aiemmin käsitelty Erik H. Eriksonin kehitysvaihe-teoriaa. Sankarin ja Jyrkämän (2001, 33) mukaan Eriksonin teorian taustalla on käsitys

siitä, että iän lisääntyessä tapahtuu joko ihmisessä itsessään tai ihmisen ulkopuolella jotakin sellaista, joka vie kohti elämäkriisejä ja käännekohtia. Ihmisen psykososiaalisen kehityksen vaatimalla muutoksella voi olla oma osuutensa asiassa, mutta on myös korostettu sitä, että elämäntapahtumatkin voivat vaikuttaa kriisien syntymiseen. Stressi ja kriisi voivat johtaa elämäntapamuutokseen ja ne voivat syntyä sekä positiivisista että negatiivisista kokemuksista.

Yhtäläillä Taitto (2002, 18) toteaa, että päihdeongelmaisen perheen lapsen myöhemmässä elämässä olevien ongelmien taustalla saattaa olla oman identiteetin epäselvyys, koska identiteetin normaali kehitys ei ollut mahdollista vanhemmuuden puuttuessa. Hän saattaa joutua käymään lävitse aikaisempia lapsuuden kokemuksia ja tunteitaan aikuisuuden aiheuttamien kriisien seurauksena etsiessään minuutta uudelleen. Vaikeutena päihdeongelmaiselle lapsella on siis turvallisen vanhemmuuden tai kiinteiden läheissuhteiden puuttuminen, jolloin aikuiseksi kasvaminen tulee olemaan vaikea prosessi lapselle.

Useilla alkoholiperheiden lapsilla ovat peräkkäisten kehitysvaiheiden kriisit sekoittuneet aikaisempien vaiheiden selvittämättä jääneiden ongelmien kanssa. Niihin liittyvä oleellinen piirre on alkoholiperheessä elämisestä syntynyt jatkuva stressi. Näistä muodostuvat yhteisvaikutukset voivatkin vaarantaa suotuisan persoonallisuuden kehityksen. (Ackerman, 1991, 60) Ackerman (mts., 60) esittää, että Eriksonin mielestä jokaiseen kehitysvaiheeseen kuuluu niille ominaiset ristiriidat, jotka tulisi ratkaista onnistuneesti. Ihmisen kyky käsitellä seuraavan kehitysvaiheen ongelmia on riippuvaista edellisen vaiheen ristiriidan ratkaisemisesta tai epäonnistumisesta. Ajan kuluessa lapselle muodostuu joko joukko positiivisia tai negatiivisia ongelmia. Lapsi kykenee onnistuneemmin toimimaan myöhemmissä aikuisiän rooleissaan, mikäli kokemukset ovat suurelta osin positiivisia. (mts., 60) Tässä tutkimuksessa kokemuksia sävytti lähinnä negatiivisuus, joka vaikutti selvästi aikuisiän rooleissa toimimisen vaikeuksiin.

Tämän tutkimuksen tulosten voidaankin nähdä toisaalta puhuvan yhteistä kieltä Eriksonin kehitysvaiheteorian kanssa. Tuloksissa korostui selkeästi erilaisten ongelmien, haittojen ja vaikutusten siirtyminen lapsuuden kokemusten kautta aikuisuuteen saakka. Nämä saattavat kertoa siitä, että tietyt kehitysvaiheet ovat tällaisen lapsuuden eläneillä jääneet ratkaisematta turvallisen vanhemmuuden puuttuessa. Esimerkiksi esille nousseet

muistot siitä, kuinka lapsuudessa ja nuoruudessa oli sosiaalisten suhteiden luominen vaikeaa monelle tutkittavalle, viittaa Eriksonin (1982, 250) läheisyys versus eristyneisyys kehitysvaiheen epäonnistumiseen. Tämä ihmissuhteiden muodostamisen vaikeus näyttäytyi monella vielä aikuisuudessakin. Ackerman (1991, 64) tarkentaa, että yllämainittu kehitysvaihe koskee nuoren aikuisen kykyä muodostaa läheisiä ihmissuhteita. Alkoholiperheiden lasten elämässä kyky solmia näitä ihmissuhteita saattaa olla tärkein yksittäinen tekijä. Eristäytyneisyyden tunto voimistuu, jos läheisiä suhteita ei voida saavuttaa. Nuoret saattavatkin teeskennellä olevansa normaaleja ja puolestaan tukahduttavat omat sisäiset tunteensa. Nuoren tukahduttaessa tunteensa, nuori ei enää välttämättä kykene kasvamaan osaksi yhteiskunnan jäsenyyttä. Emotionaalisesta köyhyydestä kärsivät alkoholiperheiden lapset havaitsevat sosiaalisen eristäytyneisyytensä. Heidän mahdollisuutensa kehittää niitä elämäntaitoja, joita tarvitaan toimintakykyiseksi aikuiseksi kasvamisen tiellä, ovat olemattomat. Seuraava kehitysvaihe vaikeutuu silloin entisestään. (Ackerman 1991, 64)

Lisäksi se, että tutkittavilla ilmeni vielä aikuisuudessa monenlaisia tunne-elämän ongelmallisia piirteitä sekä avun hakemisen välttämättömyyttä voi kertoa siitä, että Eriksonin (1982, 253) esittämä seitsemännen kehitysvaiheen ratkaisu on saattanut epäonnistua. Ackerman (1991, 65) toteaa, että vaikka alkoholiongelmaisen henkilön jälkeläinen muuttaisikin pois kotoa, eivät perheen alkoholiongelmien vaikutukset katoa pois. Opittuja käyttäytymismuotoja saatetaan kantaa pitkin aikuisikää. Ackerman (mts., 65), tarkentaa, että Erikson näkee normaalilla ja kypsällä aikuisella olevan vahvan identiteetin ja että hän on kyvykäs solmimaan läheisiä ihmissuhteita. Tämän lisäksi aikuisen tulisi voida välittää myönteisiä ominaisuuksia tuleville sukupolville. Kuitenkin joidenkin lasten vanhemmilla on tarjota vain niukasti positiivisia ominaisuuksia. Todennäköistä siis on, että alkoholiperheessä koetut haitat siirtyvät sosiaalisesti seuraavalle sukupolvelle, elleivät vanhemmat kykene ratkaisemaan ongelmiaan ja pääsemään niiden ylitse. Uuden aikuisen psykologinen köyhyys ja lamautuneisuus ovat seurausta siitä, että selviytyminen alkoholi-perheessä on kuluttanut loppuun kaikki lapsen voimavarat, jolloin hän ei kykene myöhemmässä elämässään huolenpitoon, eikä hänellä ole mitään annettavaa. (Ackerman 1991, 65) Puolestaan kehitysvaiheteorian viimeisen vaiheen ratkaisemisen epäonnistuminen lähinnä vanhemmalla ikäluokalla näyttäisi ilmenevän

siten, että elämästä oli tutkittavien mukaan välillä vaikeaa saada otetta monien itsellä ilmenevien ongelmien vuoksi. Elettyä elämää oli myös toisinaan vaikeaa hyväksyä. Ackerman (1991, 66) toteaaakin, että viimeisen kehitysvaiheen saavuttaminen on kuitenkin mahdotonta, jos ihminen ei ole onnistuneesti kasvanut aikaisempien elämänvaiheiden kuluessa. Ihmisen on vaikea hyväksyä elämänsä sellaisenaan ilman näkemystä integraatiosta. (mts., 66)

Vaikka jo varhaisimmat tämän aiheen tutkimukset kertovat niistä monista ongelmista ja haitoista, joita alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eläminen saattaa aiheuttaa, on tämän tiedostaminen, ja aiheen nostaminen näkyvästi esille ollut siitä huolimatta vähäistä. Ovathan jo aikaisempien tutkimuksien tulokset antaneet viitteitä siitä, kuinka lapsuuden kokemukset voivat vaikuttaa myöhempään elämään saakka sekä miten vähän huomiota on aiheeseen kohdennettu. Jo Cork (1992, 34) on aiemmin klassikoksi muodostuneessa tutkimuksessaan todennut, että alkoholistiperheiden lapset ovat jääneet huomaamatta niin tutkimuksen saralla kuin hoitotyössäkin; he ovat ”unohdetun dimension unohdetuin dimensio.” (Itäpuisto 2005, 13).

Aiemmin mainittu lasinen lapsuus- kyselytutkimus vuosina 1994 ja 2004 on selvittänyt päihdeperheiden esiintyvyyttä Suomessa. Jo vuonna 1994 havahduttiin kyselytutkimuksen tulosten nojalla huomaamaan, että päihdeperheiden esiintyvyys on huomattavan suuri: lapsuuden päihdeperheessä oli elänyt jopa kymmenesosa suomalaisista. (Peltoniemi 2005, 2) Vuonna 2004 tehdyn uuden Lasinen lapsuus- kyselytutkimuksen mukaan lähes joka kymmenes suomalainen on joutunut elämään lapsuuttaan vanhempien alkoholin ongelmakäytön varjossa eli jopa noin ”puoli miljoonaa suomalaista on ollut lapsena alttiina haitoille ja vahingoille, jotka johtuvat isän, äidin tai molempien runsaasta alkoholin tai muiden päihteiden käytöstä” (Peltoniemi 2005, 3). Peltoniemi (2005,8) luokittelee alkoholiongelmaisten vanhempien lasten suurehkon määrän sekä heidän kokemuksensa jäljet laajamittaiseksi kansanterveysongelman kaltaiseksi ilmiöksi.

Tämän tutkimuksen tulokset yhdessä aiempien tulosten kanssa lisäävät jo aikaisemmissa tutkimuksissa ilmennyttä huolta alkoholiongelmaisten vanhempien lasten kokemusten, joissakin tapauksissa jopa traumaattisten, vaikutuksista lapsuudessa ja myöhemmässä elämässä.

9.2 Tutkimuksen arviointia

Tutkimuksessa onnistuttiin vastaamaan asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Myös teemoittelu ja tutkimusongelmat tukivat toisiaan, teemoittelun rakentuessa tutkimusongelmien ympärille. Kolmen pääteeman kautta, jotka rakentuivat vahvasti tutkimusongelmien ympärille, oli tutkimusaihetta myös helppo lähestyä. Tutkimuksen teemoittelua voisi kuvata näin ollen onnistuneeksi. Aineistonkeruussa käytettyä teemahaastattelua voisi puolestaan kuvailla sopivaksi aineistonkeruu-metodiksi näin pienelle tutkittavien joukolle. Toisaalta aineistonkeruu olisi voinut onnistua tämän tutkimuksen osallistujille myös ryhmähaastattelun kautta haastateltavien määrän ollessa vielä suhteellisen pieni. Lisäksi haastattelurunko osoittautui toimivaksi jo ensimmäisen haastattelun yhteydessä eikä se vaatinut muutoksia muita haastatteluja varten. Yhdeksän haastattelukertomusta käsittävä tutkimukseni aineisto on suhteellisen pieni, ja kovin pitkälle meneviä yleistyksiä tai johtopäätöksiä on siis hankalaa tehdä.

Luotettavuuden kannalta teemojen käsittely eli vapaus kertoa omasta elämästään vain sen, mitä tutkittavat halusivat tai päinvastoin olla kertomatta vähensi mahdollisesti ainakin sosiaalisesti suotavien vastausten antamista. (Hirsjärvi, Remes & Sajaavaara 2003, 193) Tutkittavia ei liiaksi ohjattu vapaiden teemojen käsittelyn ansiosta antamaan vastauksia vain tiettyihin kysymyksiin. Tutkijana uskon, että tutkittavat henkilöt kertoivat rehellisesti ja aidosti omista kokemuksistaan. Jokainen tutkittavista osoitti jo tutkijaan yhteyttä ottaessaan vapaaehtoisuutta, innostuneisuutta sekä kiinnostusta tutkimukseen osallistumista kohtaan. Lisäksi puhelinhaastattelut takasivat tutkimuksessa mukana olleille henkilöille tietynlaisen kasvottomuuden ja anonyymiuden korostumisen, mikä puolestaan saattoi vaikuttaa positiivisella tavalla siihen, kuinka luottamuksellisesti ja rehellisesti omasta elämästä kerrottiin.

9.4 Jatkotutkimusaiheiden ideointia

Jatkotutkimusaiheena olisi mielenkiintoista nähdä sellainen lähestymistapa aiheeseen, jossa tutkittavat henkilöt ovat alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eläviä lapsia. Lapsen kokemusmaailman suora tutkiminen olisi näin ollen mielenkiintoinen ja tärkeä lisä tällä tutkimuksen alueella. Kuitenkin ongelmaksi voi muodostua näiden lasten saavuttaminen alkoholi-ongelmaisista perheistä sekä vanhempien luvan saaminen tutkimusta varten. Mikäli nämä ongelmat pystytään jollakin tavalla ratkaisemaan, antaisi lasten kokemusmaailman suora tutkiminen mahdollisuuden vertailla esimerkiksi näiden lasten, ja jo nyt aikuisten henkilöiden kokemuksia toisiinsa.

Toiseksi jatkotutkimusaiheeksi olisi suositeltavaa saada myös tutkimusta tästä aiheesta suuremmalla tutkittavien joukolla niin, että myös miesten näkökulmia tällaisista lapsuuden kokemuksista saataisiin mukaan. Tarkoitan tässä nimenomaan laadullisen tutkimuksen suorittamista hieman suuremmalla joukolla. Toisaalta myös laadullisen tutkimuksen vastapainoksi toisenlaista kuvaa tutkimusaiheesta voisi antaa esimerkiksi kyselylomakkeen käyttö, johon voisi yhdistää myös määrällisen lisäksi laadullista tutkimusotetta avoimien kysymysten muodossa. Laajempi tutkittavien joukko sallisi myös paremman yleistettävyyden. Tällöin voitaisiin tulosten yhteydessä lisäksi puhua alkoholiongelmaisten vanhempien lasten kokemuksista yleensä sekä tarkastella myös naisten ja miesten välisiä kokemusten välisiä eroja sekä sitä, onko eroja tai yhtäläisyyksiä havaittavissa myös selviytymisessä tai kokemusten vaikutuksissa myöhempään elämään.

Yhtäläillä olisi mielenkiintoista saada toisenlaista näkökulmaa erilaisten selviytymisroolien näkökulmista, sillä tässä tutkimuksessa korostuivat vain esikoisten omaksumat selviytymisroolit ja siihen liittyvä oma selviytymiskeinonsa.

Aiheesta yleensä olisikin syytä tehdä jatkossa vielä enemmän tutkimusta, jotta tutkimuksen tuloksia voitaisiin nostaa enemmän julkiseen keskusteluun, ja jotta tutkimuksen tuloksilla voitaisiin vaikuttaa jopa käytäntöön asti. Esimerkiksi tällaisen lapsuuden kokeneiden henkilöiden avun ja tuen tarpeiden määrittämisessä ja tiedostamisessa. Laajemman tutkimustiedon avulla voisi nähdä olevan myös oma hyötynsä

siinä, että tiedostetaan vanhempien alkoholiongelmien mahdolliset seuraamukset, haittavaikutukset ja ongelmat lapselle jo lapsuudessa. Tästä voi olla apua muun muassa niissä lastensuojelun toimenpiteissä, joissa puututaan tällaisten perheiden elämään. Tieto näistä lapselle koituvista mahdollisista haitoista voi olla tärkeää käytettäessä varhaisen puuttumisen periaatetta lastensuojelutyössä. Lisäksi laajemman tutkimustiedon saaminen auttaisi alkoholiongelmaisten vanhempien lasten näkyväksi tekemistä sekä tämän unohtetun, mutta melkoisen laajan ihmisryhmän tiedostamista.

On yhtäläillä tärkeää tietää, mitä tällaisen lapsuuden kokeneet itse asioista kertovat. Tällä tavoin voidaan kehittää edelleen tietämystä tästä niin laajamittaisesta ja vähän huomioidusta, mutta tärkeästäkin aiheesta. Tutkimustiedon kertymisellä tästä aiheesta, joka osoittaisi yhtäläillä myös aiheen vakavuuden, tulisi saada keskustelua enemmän aikaan ja herätellä tunnistamaan ongelman todellinen olemassaolo.

10. LÄHTEET

Ackerman, Robert 1983/1991. Lapsuus lasin varjossa Lapsi alkoholiperheessä. Helsinki: A-klinikkasäätiö. Suomentanut ja toimittanut Teuvo Peltoniemi.

Al-Anon keskuspalvelu ry 2006. Uskallan olla minä – työkaluja alkoholiperheiden nuorille. Riihimäki: Cosmoprint

Alanen, Leena 1992, Modern childhood? Exploring the "child question" in sociology Research reports 50. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. Tutkimuksia 50. Jyväskylä: Kasvatustieteiden tutkimuslaitos.

Alanen, Leena 2001. Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä Sosiologia ja sukupolvijärjestys. Teoksessa: Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä: Lapsuudesta vanhuuteen Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino. 161–186.

Baker, Diane & Stephenson, Laura 1995. Personality Characteristics of Adult Children of Alcoholics. *Journal of Clinical Psychology* 51 (5), 694–702.

Banister, Peter & Burman Erica & Parker Ian & Taylor Maye & Tindall Carol 1994. *Qualitative methods in psychology A research guide*. Buckingham, Philadelphia: Open university press.

Bardy Marjatta & Salmi Minna & Heino Tarja 2003. Neljäs painos. Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 263. Saarijärvi: Gummerrus kirjapaino Oy.

Cork, Margaret 1969/1970. Unohdetut lapset. A-klinikkasäätiön julkaisu N:o 4. Suomentanut Saini Lanu.

Corsaro, William A. 1997. The sociology of childhood. California, New Delhi, London: Pine forge press.

Deutsch, Charles 1982. Broken bottles broken dreams Understanding and helping the children of alcoholics. New York: Teacher college press.

Erikson, Erik H. 1982. Lapsuus ja yhteiskunta. Jyväskylä: Gummerrus. Suomentanut Esko Huttunen.

Eskola Jari & Suoranta Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Hellsten, Tommy 2001. Virtahepo olohuoneessa Läheisriippuvuus ja sisäisen lapsen kohtaaminen. Jyväskylä: Gummerrus.

Hemánus, Pertti 2003. Alkoholismin surullisin uhri on lapsi. Lapsen Maailma 11, 41.

Hirsjärvi Sirkka & Hurme Helena 1985. Teemahaastattelu. 3. Painos. Helsinki: Kyriiri Oy.

Hirsjärvi Sirkka & Hurme Helena 2000. Tutkimushaastattelu Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Jyväskylä: Yliopistopaino.

Hirsjärvi Sirkka & Remes Pirkko & Sajavaara Paula 2003. Tutki ja kirjoita. 6.-9. Painos. Dark Oy: Vantaa.

Holmila, Marja 2003. Läheisen ratkaisut. Teoksessa: Marja Holmila & Janna Kantola (toim.) Pullonkaloja Kirjoituksia alkoholistien läheisistä. Helsinki: Stakes, 79–95.

Itäpuisto, Maritta 2005. Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 124.156 s.

Järventie, Irmeli & Sauli, Hannele 2001. Johdanto. Teoksessa: Irmeli Järventie & Hannele Sauli (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY, 8.

Koski-Jännes, Anja & Hänninen, Vilma 2004a. Aluksi. Teoksessa: Anja Koski-Jännes & Vilma Hänninen (toim.) Läheiseni on päihdeongelmainen. Helsinki: Kirjapaja, 7–12.

Koski-Jännes, Anja & Hänninen, Vilma (toim.) 2004b. Läheiseni on päihdeongelmainen. Kirjapaja: Helsinki.

Lee, Nick 2001. Childhood and society Growing up in an age of uncertainty. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.

Maffli, Etienne 2001. Problem drinking and relatives. Teoksessa: Harald Klingemann & Gerhard Gmel (eds.) Mapping the Social Consequences of Alcohol Consumption. Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, 79–91.

Metsämuuronen, Jari 2006. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerrus. Jyväskylä.

Mustonen, H., Mäkelä, P., Metso, L. & Simpura, J. 2001. Muutokset suomalaisten juomatavoissa: toiveet ja todellisuus. Yhteiskuntapolitiikka 66, 265-276.

Oksanen, Susanna. 2006. Alkoholiongelmaisten joukossa on eniten niitä, jotka eivät koskaan ole ottaneet ryyppyäkään Tutkimus Huoltaja-/ Sosiaaliturva-lehden välittämästä alkoholiperheen kuvasta vuosina 1960-2004. A-klinikkasäätiön monistesarja nro 55, A-klinikkasäätiö.

Orford, Jim 1998. The coping perspective. Teoksessa: Richard Velleman, Alex Copello & Jenny Maslin (eds.) Living with Drink. London and New York: Longman, 128–149.

Peltoniemi, Teuvo 1995. Lapsi ja alkoholiperhe. Projektiesitteessä: Lasinen lapsuus. Perustietoa päihdeperheistä. Forssa: A-klinikkasäätiö ja Prevnet.

Peltoniemi, Teuvo 2005. Suomalaisten lasinen lapsuus 1994 ja 2004. Tiimi 2, 4–10. <http://www.tiimi.com>. luettu 23.3.2007.

Pernanen, Kai 2001b. Consequences of drinking to friends and the close social environment. Teoksessa: Harald Klingemann & Gerhard Gmel (eds.) Mapping the Social Consequences of Alcohol Consumption. Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, 53–65.

Saari, Salli 2003. Kuin salama kirkkaalta taivaalta Kriisit ja niistä selviytyminen. Keuruu: Otava.

Stakes 2005. Lastensuojelu 2005: Tilastotiedote.

<http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojelu.htm> (1.9.2006).

Luettu 22.3.2007

Taitto, Annika 2002. Huomaa lapsi Päihdeongelma perheessä. Jyväskylä: LK-kirjat.

Terävä, Ari (toim.) 2004. Perustietoa päihteistä ja päihdeongelmasta Kouluttajan opas. A – klinikkasäätiön monistesarja 44. A-klinikkasäätiö.

Velleman, Richard & Copello, Alex & Maslin, Jenny (eds.) 1998. Living with Drink. London and New York: Longman.

Velleman, Richard & Orford, Jim 1990. Young adult offspring of parents with drinking problems: Recollections of parents' drinking and its immediate effects. British Journal of Clinical Psychology 29 (3), 297–317.

LIITTEET

LIITE 1: Haastattelurunko

Haastattelurunko

I Kasvuperhe ja Ympäristö

Kasvuperheen ja ympäristön kuvailu

- Kuvaile lapsuuden kasvuperhettäsi- ja ympäristöä
- perheenjäsenet (äiti, isä, sisarukset, sinä itse, mahdolliset muut perheenjäsenet)
- perheenjäsenten väliset/keskinäiset suhteet

Tarkennukset tarvittaessa:

- Millaista oli tavallisen arkipäivän ja viikonlopun vietto perheessäsi?
- Juhlien vietto; oliko perheelläsi joitakin omia juhlatapoja?
- Mitkä lapsuuden muistot ovat sinulle keskeisiä tai erityisen tärkeitä?
- Perheesi suhteet ja kanssakäyminen muiden ihmisten kanssa kun ollessasi lapsi/nuori?
- Sukulaiset, ystävät ja naapurit, ”viralliset” auttajat, koulukavereita?
- Vanhempien alkoholinkäyttöön suhtautuminen?
- Muuhun perheeseen suhtautuminen?
- Saiko perheesi jonkinlaista tukea muilta ihmisiltä?
- Kohteliko joku huonosti sinua tai perhettäsi?
- Olisiko jonkun pitänyt tehdä jotakin perheesi hyväksi? Mitä?
- Miten muut suhtautuvat kertoessasi vanhempasi alkoholiongelmasta nykyään?
- Aiheuttiko alkoholin käyttö sinulle lapsuudessa ongelmia/haittoja, millaisia?

II Selviytyminen

- Kerro selviytymisestäsi, kuinka selviydyit tai minkä avulla selviydyit ja toimit lapsuudessa?
- Minkä tai kenen koet vaikuttaneen siihen, että olet (/et ole) selviytynyt lapsuudessa?

Tarkennukset tarvittaessa:

- Voisitko eritellä eri vaiheita elämässäsi sen perusteella miten olet suhtautunut vanhempiesi alkoholinkäyttöön?
- Kuinka olet toiminut alkoholinkäytön tilanteissa/ vanhemman tai vanhempien ollessa alkoholin vaikutuksen alaisena?
- Minkä tai kenen koet erityisesti vaikuttaneen siihen että olet(/et ole) selviytynyt?
- Voimavarat: Mitkä (ketkä) voimavarat auttoivat jaksamaan? Tai oliko voimavaroja?
- Tuen saaminen: saiko tukea muilta perheenjäseniltä, sukulaisilta, ystäviltä, joltain muulta?
- Mitkä erityiset tapahtumat/ajat ovat olleet tärkeitä selviytymisesi kannalta?

III Vaikutus myöhempään elämään

- Kerro vapaasti siitä, miten koet vanhemman alkoholiongelman vaikuttaneen omaan myöhempään elämääsi?

Tarkennukset tarvittaessa:

- Mitä vanhempasi / vanhempiesi alkoholiongelma on merkinnyt sinulle ja elämällesi?
- Oletko huomannut vaikutuksia itsessäsi vielä aikuisenakin vanhempien alkoholinkäytön vuoksi?
- Millaisia?
- Oletko joutunut aikuisiällä hakemaan tukea/apua lapsuuden kodin alkoholin liikkakäytön vuoksi?
- Millaista apua/tukea ja keneltä olet sitä saanut ?
- Olisitko tarvinnut apua/tukea, millaista?
- Tämän hetkisen elämän kuvailu:
- Voisitko kuvailla tämän hetkistä elämääsi?

Tarkennukset tarvittaessa:

- Omaa perhettäsi ja muita sukulaisia, ystäviä?
- Työtä, harrastuksia?

- Arkielämää ja viikonlopun viettoa?
- Juhlien viettoa?
- Minkälainen suhtautuminen on nykyään alkoholiin yleensä?
- Alkoholinkäytön tilanteisiin?
- Entä suhde omiin vanhempiin tällä hetkellä?
- Entä jos vertaat itseäsi vanhempiisi: näetkö itsessäsi jotakin samaa tai erilaista kuin heissä?
- Oman perheen vertailu kasvuperheeseen?
- Arvot?
- Suhtautuminen perheeseen?

IV Tulevaisuus

- Millaisena näet tulevaisuuden/ Millaiselta tulevaisuus mielestäsi näyttää?

Tarkennukset tarvittaessa:

- Toiveet/odotukset
- Onko sinulla tulevaisuuden suunnitelmia, millaisia?

Haastattelurungon muodostamisessa käytettiin apuna Itäpuiston (2005) aikaisempaa haastattelurunkoa, ja joiltakin osin kysymykset saattavat olla myös samankaltaisia kuin Itäpuiston (2005) käyttämät kysymykset.

